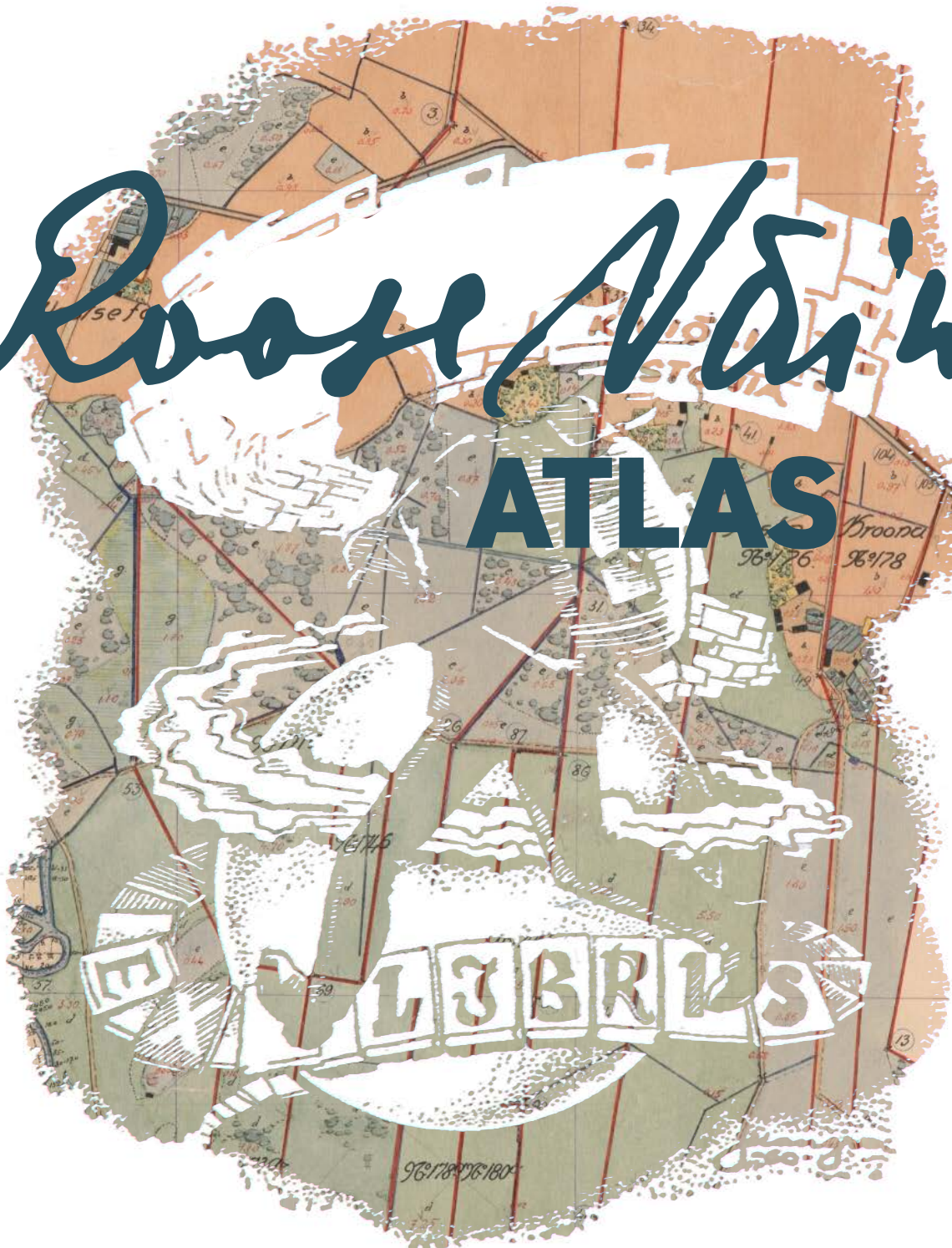

Ruosteväinö

ATLAS

EX LIBRIS

Autor, koostaja ja toimetaja: Antti Roose

Kaastoimetaja: Arvo Järvet

Keeletoimetaja: Stella Sägi

Raamatukunstnik: Maarja Roosi

Trükk: Trükikoda Paar

Kaardid: Väino Roose, Antti Roose, Markus Roose, Kreeto Roose, Riigiarhiiv, P. Kamel, Kodu-uurimise toimkond, August Tammekann, NSVL Kindralstaap, Maa-amet, TRÜ, Lev Vassiljev, Eesti Nõukogude Entsüklopeedia, August Loopmann, Alfred Lillema, Orion, Viktor Undusk, D. Koppel ja S. Sütt, Lea Kull (Normak), M. Lotta, T. Tšblokova, R. Vomm, NSV Liidu Geodeesia ja Kartograafia Peavalitsus (GUGK), Eesti Riiklik Kirjastus, Valgus, Anneli Ivanov, Kalle Pungas, Harri Keba, Regio, Majak, Verkehrsministerium, Transport, ENSV Maanteede Valitsus, Werner Söderström Osakehyhtiö (WSOY), Lumina, ERSILIA, ESPON, Eesti Koostöö Kogu, Tanel Tamm, Tartu Ülikool, Maarja Roosi.

Ekслиibris: Johannes Kangro

Tekstid, fotod ja teised allikad: Arvi Liiva, Lao Zi, Ann Marksoo, Endel Hang, Luule Rimmel (Veering), Otto Kubo, Ühine Kodu, TRÜ Aia tn ühiselamu häälekandja, Kiviõli 1. keskkool, Friedrich A. W. Diesterweg, Ott Kurs, Viktor Undusk, Ülo Juhkov, Illi Samma, Asta Järve, Maarika Ankur (Källo), Katrin Meos, Helle Palk, Heino Mardiste, Garri Raagmaa, Heli Mänd, Jaroslav Hašek, Utšitelskaja Gazeta, Uusimaa, Tapani Lehtinen, Heli Raagmaa, Andrus Kivirähk, Copernicus Sentinel.

© Antti Roose, 2021

ISBN 978-9916-4-0930-5

ISBN 978-9916-4-0931-2 (pdf)

Roose Väino

ATLAS

KOOLMEISTER JA TEMA KAARDID

TARTU 2021

SAATEKS

Kuidas kujutada elulugu maakaartidega ja maakaartidel? Kuidas mõelda ühe inimese elust tema argistes kui erilistes tegevusruumides, näidata tema tegemisi kaardil ja kaartidega?

Selline on minu vormikatsetus oma isast, Väino Roosest, teenekast geograafiaõpetajast ja koolmeistrist. Kui sinu pikk elu on käinud kaartide keskel, joonistades neid ise, õpetades ja suunates oma õpilasi kaarte koostama, kasutades kaarte ja atlaseid koolitundides, otsides ja valides maakaarte oma raamatukogusse, käies turismi- ja matkakaartidega Eesti maastikke ning teisi maid ja rahvaid avastamas, armastades kaarte silmitseda oma mõtterännakutes, siis ei olegi see ülesanne keerukas. Keeruline oli vaid teha valikuid, et täpselt tabada kartograafiliste teostega oma isa eluetappi, olemuslikku, isiklikku ja töist, seda kõike nendes ajaloolistes ja ühiskondlikes taustades alates 1930 kuni 2020.

Esimeses eelistuses tuginesin tema rikkalikule kaardikogule, tema enda ja tema õpilaste koostatud kaartidele. Et ta hoidis oma kogus ja seintel olulisel kohal minu koostatud kaarte, leidsid ka need siin atlases eluloolise koha. Alles kolmandas valikuringis pöördusin Rahvusarhiivi, Rahvusraamatukokku ja Maa-ameti geoportaali, kelle täiuslikke süstematiseeritud digitaalkogusid tuleb tunnustada hindamatu allikana. Tänan ka Tiina Kruupi ja Taavi Paed kirjastamisnõu eest ning prof Ott Kursi ja Arvo Järvetit innustamise eest haridusloo talletamisel.

Iga kaart järgnevas valikus on ajalooline, väljendamas oma ajastut, selle kaardikultuuri kas traditsioonilises või uuenduslikus kaardikeeles. Ajaloo ilu ja tõetruuduse huvides pole kaarte ilusamaks töödeldud, fotošopitud. Sidusin kaardid tervikuks tekstiosa, fotode, kirjade, dokumentide ja erinevate artefaktidega tema alles osaliselt läbi töötatud arhiivist. Keskendusin ennekõike geograafilistele teemadele.

Tavalise inimese ainukordset, samas tavalist elu saab kujutada kartograafilistes väljendustes, kaardirea ja atlasena. Saati, geograafile ongi kaardid armastus ja elu.

Pühendusega isale,

Tartus, 15. aprillil 2021

SISUKORD

4	VALGAMAA. Lapsepõlv ja kooliiga
10	Ajalooline kaart
14	TARTU. Tudengiaastad
21	Majanduse kaart
24	Looduse kaart
26	KIVIÕLI. Elutöö koolis
33	Esimese geograafiatunni kaart
38	Füüsiline kaart
40	Kontuurkaart
50	GEOGRAAFIARING
56	Põlevkivimaa kaart
62	EESTI JA NSV LIIT. Matkad
70	Ülevaatekaart
71	Turismikaart
74	Raudteede kaart
76	Maanteede kaart
78	RAHVALOENDUS 1959 JA 1981
81	Rahvastikukaart
82	KIRJASÕPRUS 47 KEELES
86	Uue aasta kaardid
87	Jaapani kaart
91	Böömimaa kaart
92	SOOME. Armastus
97	Soome kaart
98	BIBLIOTHEKA GEOGRAPHICUM
101	Atlased ja geograafiaõpikud
104	21. sajandi kaart
108	ALUTAGUSE. Mesilased ja raamatud
111	Seenemetsa kaart
114	Koroonakaart

VALGAMAA

LAPSEPÕLV JA KOOLIIGA

Kõik algab kodust.

29. mail 1930 sündis Mudasilla talus
Laukülas Sangastes Valgamaal.

1938–1945 käis Restu koolis.

1945–1949 õppis Valgas keskkoolis.

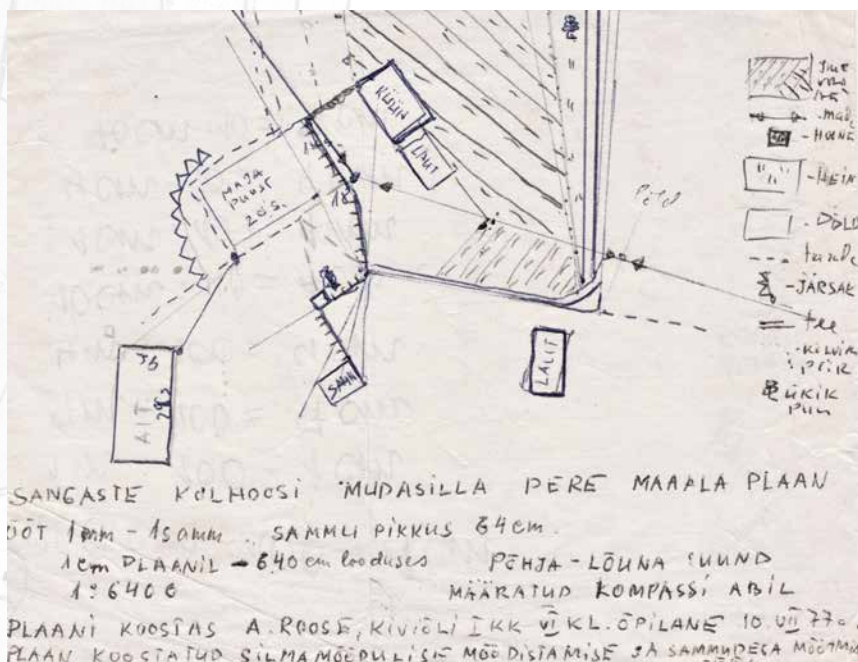
Mudasilla Roosede perepilt 1937. aasta suvel talu dekoratiivpõõsastiku ees, vasakult Andres, Heldur, Marie ja Väino. Kui päevapiltnik juba tallu tuli, siis tehti pilti ka laiendatud taluperest, kus pildile paluti sulane Karl, talutüdruk Ella ning lähikonnast vanema põlve sugulased.

- *Kodutalu Tõsta 176 (kaardil keskmisema asukohaga, argikeeles kutsuti Mudasillaks). Valgamaa Sangaste valla Sangaste mõisa järel olevate renditalude Lau küla plaan talud nr. 73, 152, 153, 170-183, 185-187 ja A. 1927. Riigiarhiiv. Kaardistaja: P. Kamel. 1 : 5 000. Kodutalu aadress 2020. aastal: Tõsta, Lauküla 67011, Valga maakond. Talus elab venna tütre tütre pere.*

Väino Roose sündis 29. mail 1930 Valgamaal Sangastes Lauküla Tõsta talus Andres ja Marie Roose vanima pojana.

Minu vanaisale Andres Roosele (1886–1951) kuulus 44 hektari suurune talu, mille ametlik nimi oli Tõsta 176. Tegelikult oli see kahe omaniku vahel jaotatud Mudasilla talu, mida rahvas kutsus peremeeste nimede järgi Mudasilla Roose ja Mudasilla Visnapuu taluks. Lauküla talude maad paiknesid küla läänepoolses osas pika ribana, ulatudes põhjas Võru–Kuigatsi–Tõrva maanteeni ja lõunas Väikese Emajõeni. 1929. aastal abiellusid Andres Roose ja Marie Must (1909–1977). Pärast Väinot sündis perekonda veel teine poeg Heldur (1934–1981).

Väino käis Restu koolis aastatel 1938–1945, suhteliselt pöördelistel ja sõja-aastatel. Hoolsa kooliskäimise kõrval, kus Lauküla poisid hoidsid ikka kokku, oli oluline talupidamine, milles ta isa kõrval õppis selgeks kõik (meeste) talutööd. Jüripäevast mihkkipäevani, ja kui kooli ei pidanud minema sügisel hiljemgi, oli Väino karjapoiss. See oli poisile auamet. Ta sai ühelt poolt nautida looduses olemise suurt vabadust ja ilmarõõmu, aga teiselt poolt ka talutööde katkematu sundi ja asendamatu rolli karjakasvatuses. Karjapoisile anti taolises keskmise suuruse ja traditsiooniliselt mitmekesise tootmisega talus (kaks hobust, viis lehma, sead ja lambad) lõpmatult erinevaid väiketöid, mille pidi kiiresti ja korralikult ära tegema.

■ *Mudasilla talu plaan 1977, koostas A.Roose, toimetas V.Roose.*

■ Kodutalu „aiamaal“
kevadkünnil 1956.

Karjapoisid mälestused meenusid elu viimastel nädalatel, kui ta jagas mulle telefonitsi haiglamuljeid. Ta pidi esimese koroonapatsiendina Ahtme haiglas olema alati valvel ja valmis kõigele, pidades nii-öelda viimase lülina ja valimatult kaasa tegema kõik meditsiinilised protseduurid ning toimetamised, ja just siis, kui haiglapersonal seda arvas.

Tulles tagasi taluaega, siis meeldis Väinole toimetada hobustega, eriti kui lisaks tallitööle sai tulevane noorperemees võimaluse ka ise midagi hobusega teha, ja eriti uhke – kui põllul. Hobusetöid otsis ta nii-öelda küla pealt hilisematel kolhoosiaastatelgi, kui oli suviti kodutalus. Lapsepõlve talutöödest, millel ei olnud ju kunagi lõppu, tuli kaasa tööarmastus, ühtlasi kohusetunne ja kompromissitus kvaliteedis. Kindlasti käis see lõpuni tegemise vajadus ja töödistsipliin temaga läbi elu kaasas nii koolijuhhi ametis kui koolivälistes tegemistes. Väsimatut töölõhkumist on meenutanud kolleeg geograafia õpetamisel ja geograafiaolümpiaadide korraldamisel, dotsent Heino Mardiste.

1938. aasta sügisel algas Väino koolitee Restu 6-klassilises koolis, mille lõpetas kevadel 1944. aastal. Ka keerulistel aegadel oli kooliskäimine siiski suhteliselt korrapärane. Sõja lõpus, 1944. aasta suvel saadeti Väino ja vend Heldur ajutiselt pakku sugulaste poole Tartumaale. 1944. aasta septembris käsutasid Punaarmee eesliini ohvitserid, „vabastajad“, nagu nad ise endid nimetasid, pere lahingute jalust paariks nädalaks Korva luha võsaheinamaadele. Tagasi tulles oli talumaja mööblist ja kõigest muust puhtaks tehtud, kaasa arvatud poiste koolivarandus. Õpikutest on siiani alles vaid 6. klassi loodusõpetuse raamat (1943), mille Väino leidis õunapuuaiast. Rahuaja elu alustati sellest, mis oli kaasas kahes hobuvankris.

■ Väino vaatas Restu koolimaja üle ühel oma igasuvistest Sangastes käikudest 8. augustil 2017.

Pärast Restu kooli 7. klassi lõpetamist astus Väino isa innustusel ja toetusel 1945. aasta sügisel Valga I keskkooli. Kooliraha maksmisest, mis oli toona 75 rubla poolaasta eest, on alles mitmed kviitungid. Keskkooliks ümber nimetud valges majas J. Kuperjanovi (toona Nõukogude) tänava 10 õppis 1949. aasta lennus kolm paralleelklassi. See oli tugev sõjajärgne lend, kus õppis edasipüüdlikke noori kogu Valgamaalt. Väino sõpradeks said klassikaaslastest mitmed hilisemad teenekad õppejõud ja teadlased, kirjandusprofessor Harald Peep (1931–1998) ja keemik Arvi Liiva ning hilisem koolijuht Jüri Vene (1931–2012) (oli muuhulgas Miina Härma gümnaasiumi direktor). Koolipäevad algasid kell 8.40 15-minutilise hommikvõimlemisega, aga reedeti juhatas koolipäeva sisse poliitveerand. Loodusainetest oli 11. klassis kaks korda nädalas darvinism, õpetati ka loogikat ja lisaks füüsikale eraldi astronoomiat. Lõpuklassis oli kõige rohkem, viis tundi nädalas matemaatikat.

Üle poolsajandi Tartus radiosüsiniku uuringutega tegelenud Arvi Liiva meenutus:

Väino oli mul mitte ainult klassivend, vaid väga hea sõber – ühtekokku 75 aastat. Meil oli keskkoolis väga tugev ja ühtehoidev poistekamp. Tegime kõiki asju koos, võitsime koolis järjest klassidevahelisi konkursse, eks õppisime ka võidu ja koos. Kevaditi

oli ülekoolliline sõjaline ülevaatus, kus meie klass sai alati rivi ja rivilauluga esikoha. Saime oma klassist välja panna puhkpilliorkestri. Enamik poistest tuli ülikooli edasi, Harald Peep, Jüri Vene, Väino ja teised. Eks ta näitas oma suure töö, kire ja pühendumisega, mis mees on, ja teenis tunnustuse nii sadade õpilaste seas kui laiemalt Eesti hariduselus.

Küpsustunnistusel olid Väinol enamasti neljad, kuid geograafia, ajalugu, NSVLi konstitutsioon, eesti ja vene kirjandus olid hinnatud viieks, vene ja saksa keel aga kolmeks. Keeleteoskus jäigi tal suhteliselt nõrgaks, mida ta hiljem tasandas oma isiklikku raamatukogusse hangitud arvukate sõnaraamatute abil. Ometi ei takistanud viletsapoolne keeleoskus ei kirjasõprust ega ka võõrkeelsete materjalide kasutamist õpetajatöös.

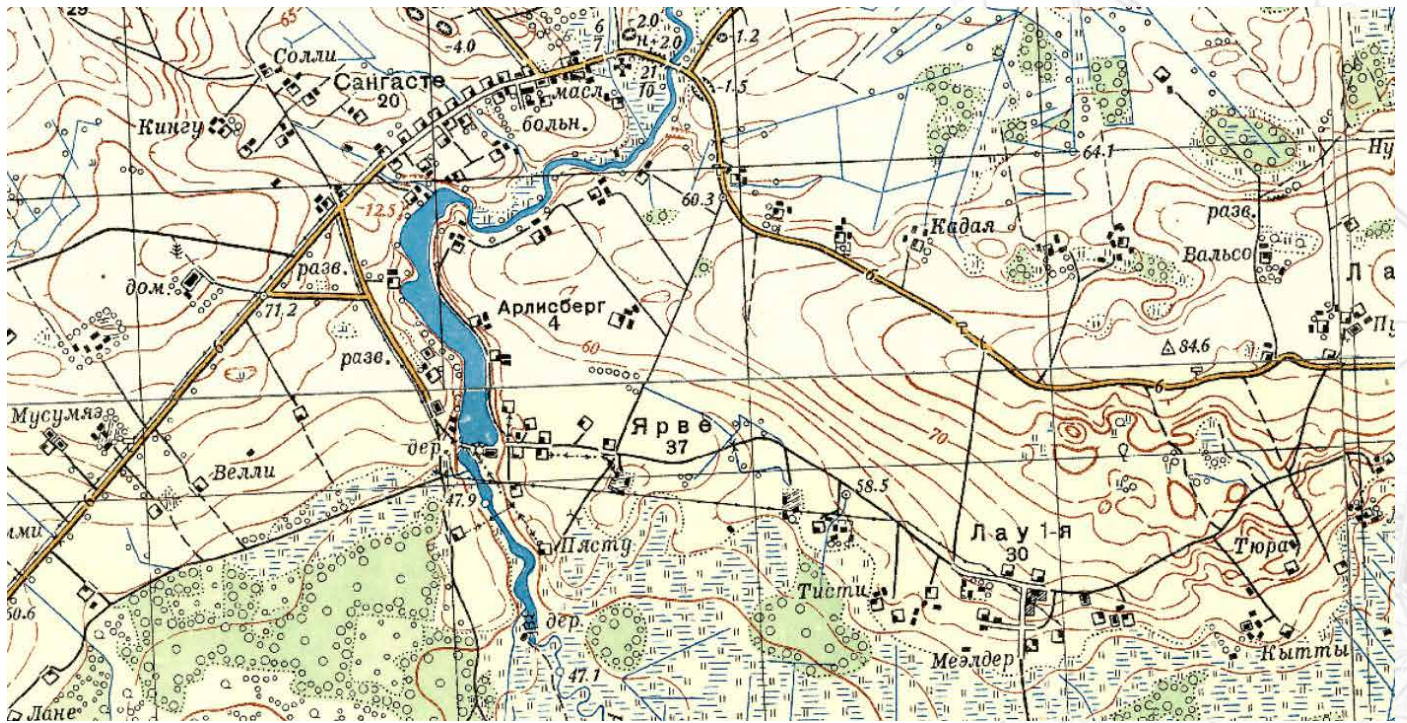

■ *Enne küpsuseksameid 1949. aasta mais isa Andres Roosega Valgas Rahu tn 4 aias (mitte kaugel koolimajast), kus Väino korterit üüris.*

AJALOOLINE KAART

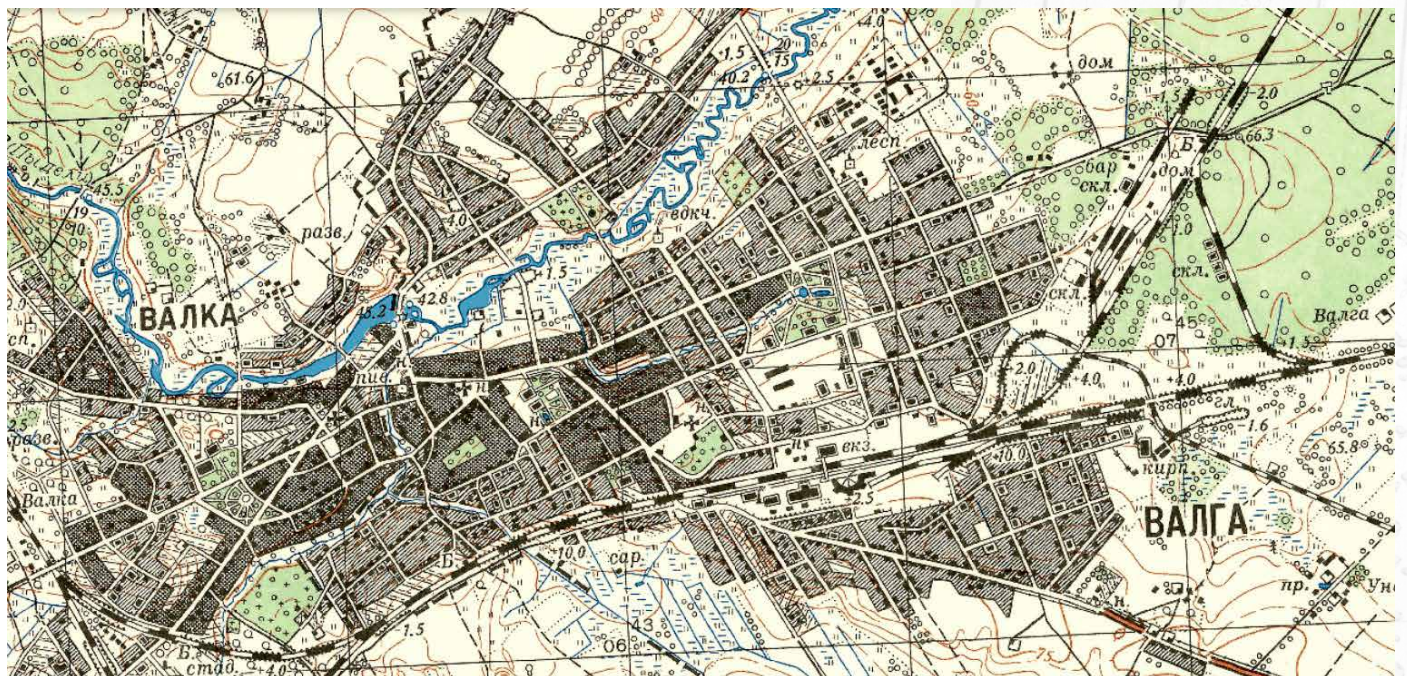

■ Valgamaa. Koostaja A. Tammekann, 1 : 100 000. E. K. S. Kodu-uurimise toimkond 1932.

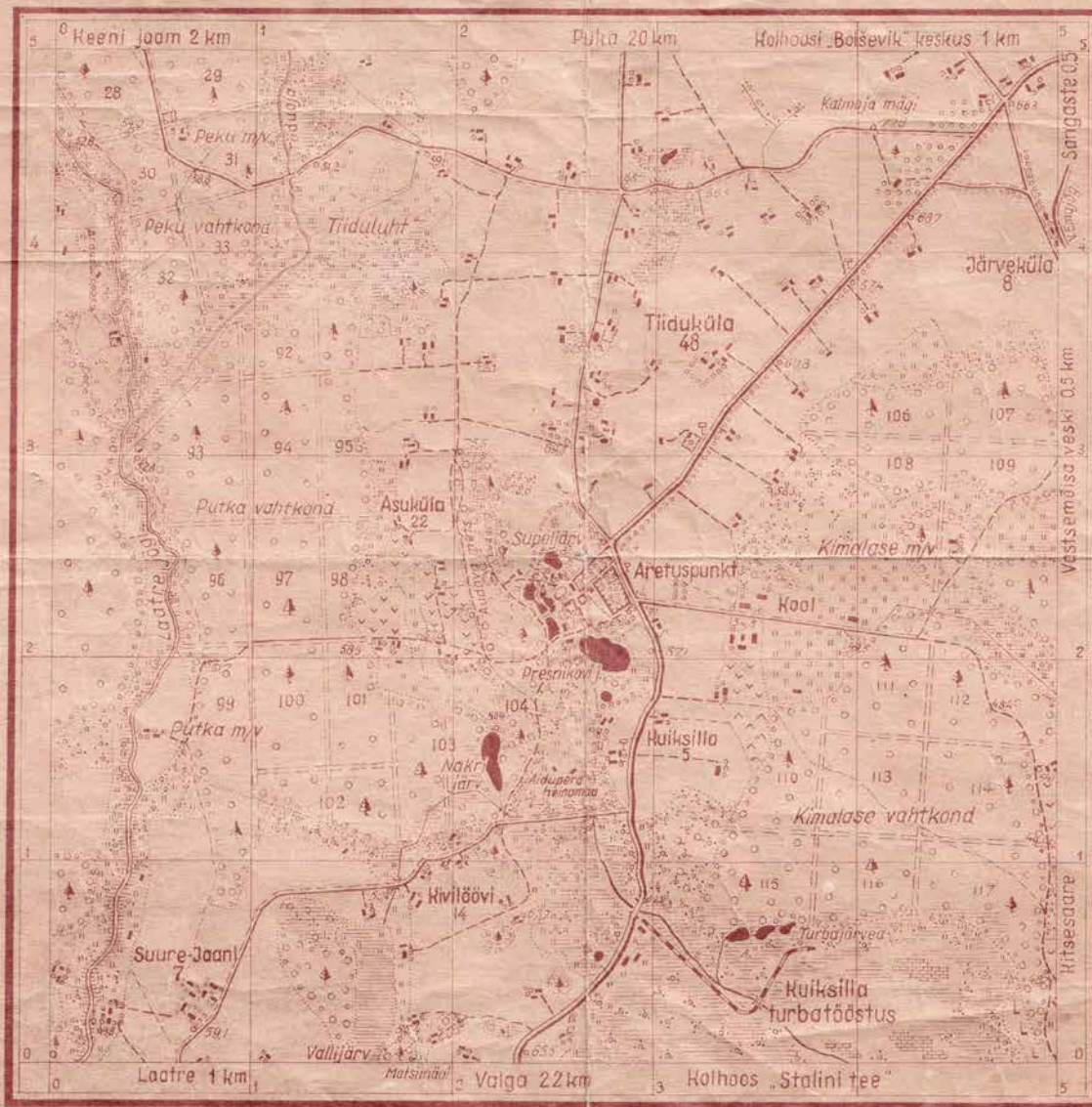

■ Sangaste, NSVL kindralstaabi kaart 1949, 1 : 25 000, maa-amet.
Kodutalu Laukülas on nimetatud Tõsta asemel Tistik.

■ Valga, NSVL kindralstaabi kaart 1949, 1 : 25 000, maa-amet.
Tänane Viadukti tänav oli siis kitsarööpmeline raudtee Apsesse.

TRÜ SANGASTE ÕPPEBAASI KAART

Leppemärgid

- maantee
- raudtee
- voolik
- jalgteed
- koha nimetus
- perede arv
- hooned
- viljapõld
- heinamaa
- karjamaa
- sööt
- põõsad
- mets
- määnd
- kuusk, haly
- kask, haab
- tamm, saar
- soo
- järvi
- jõgi
- kanal
- kraav
- sild
- raudtee

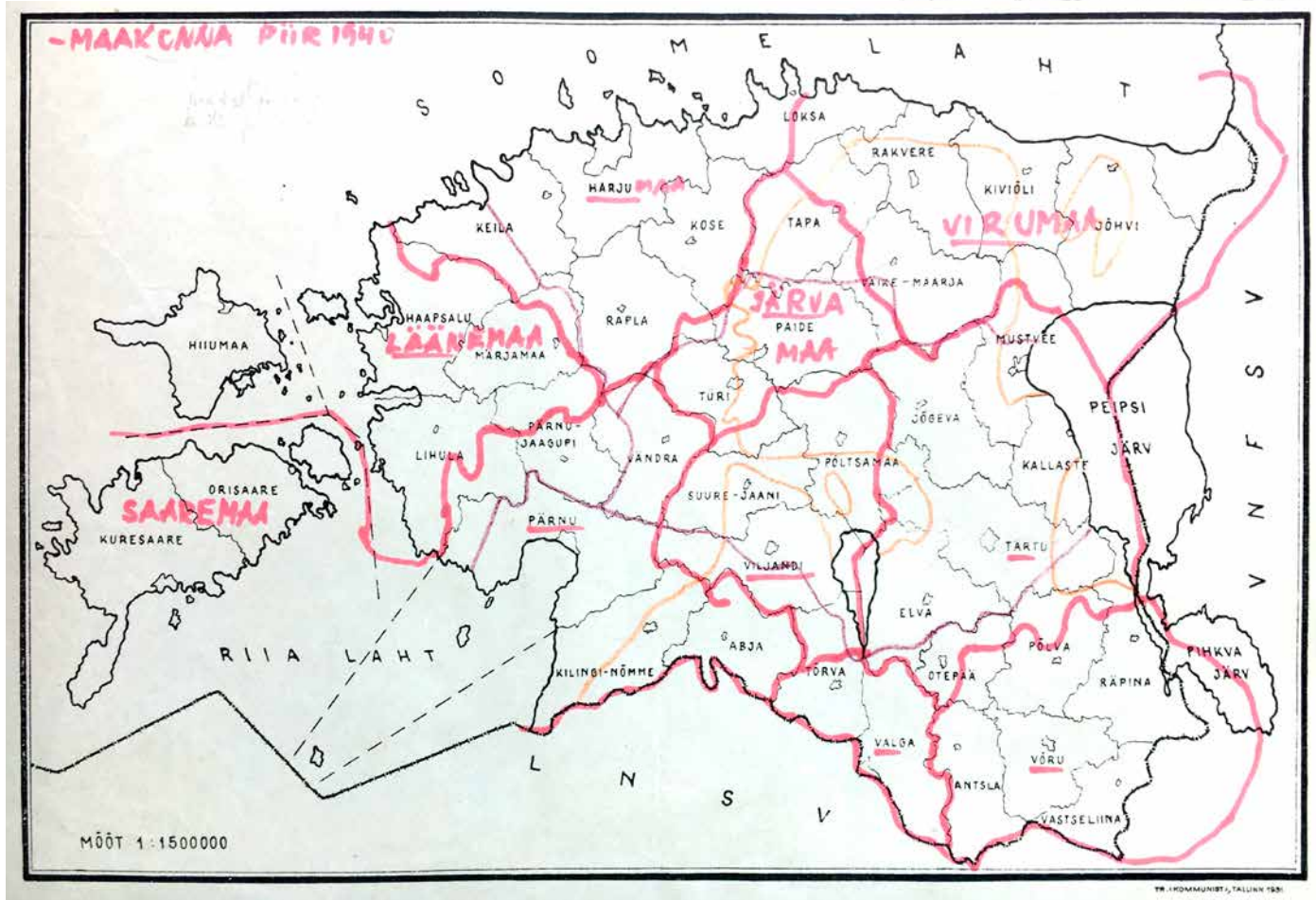
Kahtlik kordinaatide süsteem orienteeritud magnetmeridiaani.

Mõõtkava 1:25000

200m 0 1 km

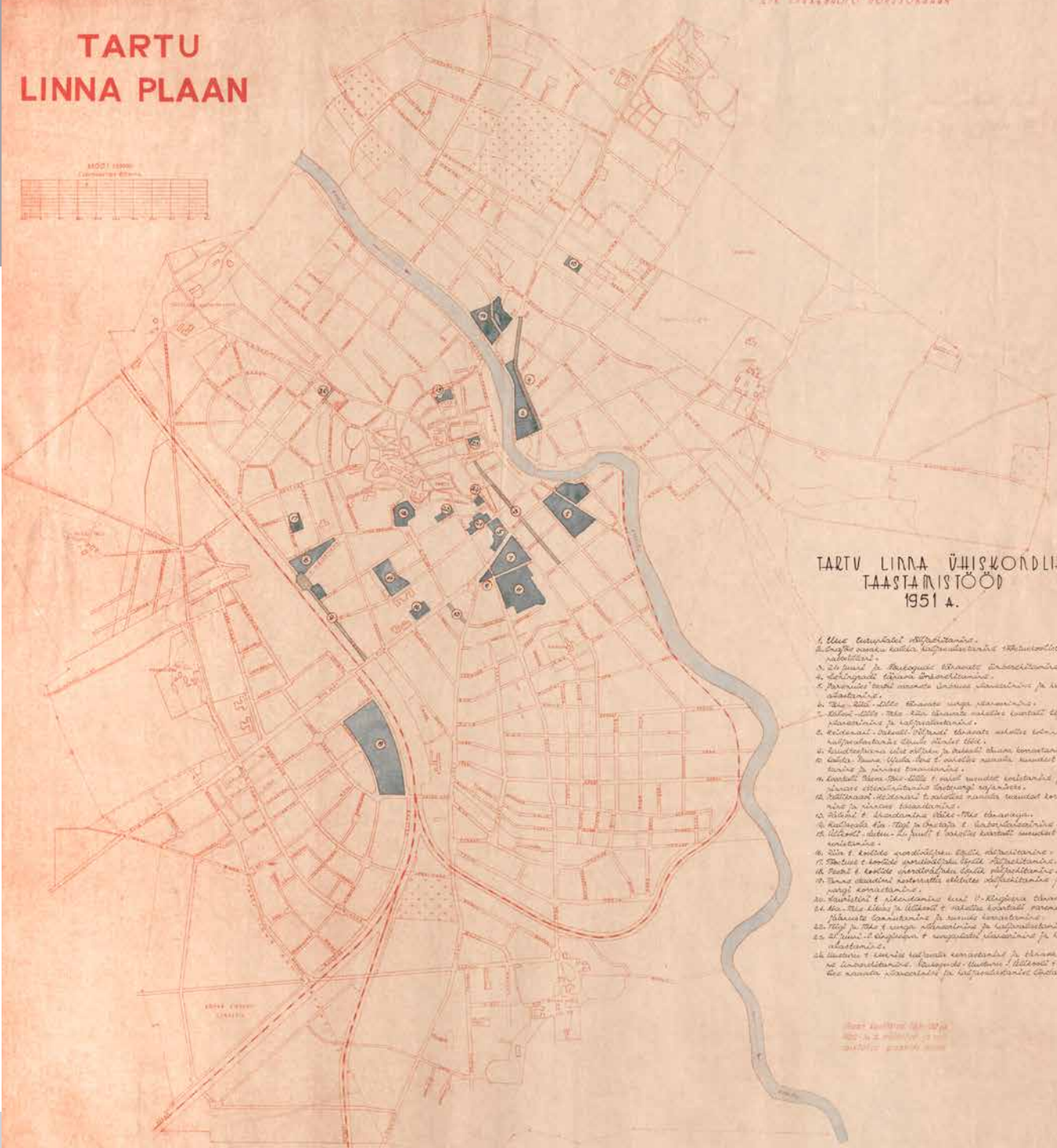
Mõõdistanud silmamõõduliselt 1955 a juunikuus TRÜ Geograafia kateedri van-õpetaja L.Vassilyov.

- TRÜ Sangaste õppebaasi kaart, 1 : 25 000, 1955. Sangaste viimasest mõisahärrast krahv F. G. M. von Bergist (1845–1938) räägiti sügava lugupidamisega põnevaid lugusid ja seiku veel 1970. aastatel, justkui oleks mõisahärra tegutsenud alles hiljuti.

- 1950ndate ENSV väikerajoonid joonistas Väino Roose tagasi Eesti Vabariigi 1940. aasta maakondadeks (1960. aastate algus).

TARTU LINNA PLAAN

TARTU LINNA ÜHISKORDLIKUD TAASTAMISTÖÖD 1951 A.

1. Uude koolimaja ehitamine.
2. Suure ruumiga korter-koostöökaitse ehitamine ja
rekonstrueerimine.
3. 24 kooli ja lasteaedade ehitamine ja rekonstrueerimine.
4. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
5. Pärastööd teha ruumide ehitamine ja rekonstrueerimine.
6. 24 kooli ja lasteaedade ehitamine ja rekonstrueerimine.
7. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
8. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
9. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
10. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
11. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
12. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
13. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
14. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
15. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
16. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
17. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
18. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
19. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
20. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
21. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
22. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
23. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.
24. Koolimaja ehitamine ja rekonstrueerimine.

Plaan koostanud: A. K. K...

TARTU TUDENGIAASTAD

*Kes tunneb teisi – on teadja;
kes tunneb ennast – on tark.
Kes võidab teisi – on tugev;
kes võidab ennast – on vägev.*

Lao Zi, Hiina 6. sajandi filosoof
"Daodejing" J. Kaplinski tõlkes, Vagabund, 2001

1949–1954 õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis geograafiat.

1951 töötas õpetajana Tartu raudteetranspordi tehnikumis.

1952–1954 õpetas geograafiat Tartu 1. keskkoolis, tänases Treffneri gümnaasiumis.

1952–1954 töötas lektorina partei õhtukoolis.

1954 õpetas geograafiat Tartu sanatoorses koolis.

Sooritamas eksamit TRÜ geograafia kateedris 1952.

- *Tartu linna plaan. Tartu linna ühiskondlikud taastamistööd 1951. a. 1951. Riigiarhiiv.*

1949. aasta augustis toimusid sisseastumiseksamid ülikooli matemaatika-loodusteaduskonna geograafiaosakonda. Väinol oli ka mõttes asuda õppima õigusteadust, aga valik geograafia, oma lemmikaine kasuks sai tehtud kindla südamega. Teinud ära eksamid eesti keele suulises ja kirjalikus osas, geograafias, vene ja saksa keeles ning ajaloos, arvati Väino Roose geograafiaüliõpilaseks. Elukohaks sai „Tiigi inter“ (Tiigi tn 78, tuba 98). Geograafiat asus õppima ka Väinoga Valgas samal aastal keskkooli lõpetanud Saima Poola.

Pärast isa surma – raha oli vaja – töötas Väino 1951. aasta septembrist aasta aega koos Kallio Kildemaga (1926–1980) õpetajana Tartu raudteetranspordi tehnikumis ning seejärel Tartu 1. keskkoolis, praeguses Hugo Treffneri gümnaasiumis. Anto Raukas (1935–2021), hilisem tunnustatud akadeemik geoloogia alal, kui juhtusin temaga erialaüritustel kokku, saatis alati tervitusi oma õpetajale ning meenutas põnevaid geograafiakunde. Raukas viitas väikesele vanusevahele üliõpilasest õpetaja ja keskkoolipoiste vahel, mis võttis maha kõik tõkked õpetaja-õpilase suhtluses ning lõi õpinguteks ja klassi juhatamiseks suurepärase õhkkonna. 1954. aasta kevadel oli Väino lühikest aega õpetajaametis Tartu Sanatoorses Koolis. Samuti pidas ta alates kolmandast kursusest geograafia lektorina loenguid Partei Õhtukoolis, mis oli Stalini võimu lõpuaastail rahvahariduse oluline osa. Õpetamisest sai talle juba tudengieas kutsumus.

Pool sajandit hiljem pensioni määramisel 2000. aastal tekitas Tartu tööaastate päeva täpsuses tööstaažiks kokku arvutamine segadust Sotsiaalkindlustusametile, mille ta pidi ise absoluutse täpsusega üle kontrollima.

Nagu järgnevate põlvkondade geograafiatudengitele, noorte inimeste õpingutes, maailmavaatelises, isiksuslikus ja sõprusuhete kujunemises olid auditoorsest õppetööst olulisema, elukestva mõjuga suvepraktikad Võsul ja Püssis. Sealses geoloogide baasis toimusid ka geograafiaüliõpilastele pinnakatte ja geoloogia õppepraktikad. Püssi kogemused ja elamused olid ka üheks põhjuseks ülikooli järel Kiviõli valimisel. Lõpu-õppeekspeditsioon viis Kaukaasiasse ja Suhhumisse. Suvepraktikate kaalukat rolli kinnitab parima sõbra Endel Hangu (1930–1978) värss 1964. aastast, siinkohal õpinguvälistes aspektides:

See, kes Võsul meheks sai,
kui ta klaasi õlut jõi,
ning kes Püssis lakas tukkus,
kui ta koiva krussi kukkus.

Kursuseõde ülikoolipäevilt, hilisem inimgeograafia professor Ann Marksoo tunnistas 2020. aasta aprillis mulle telefonikõnes:

Väino oli meie kursusel selline eriline noormees. Ja tal oli täpne mõte ja väga selge sõna – suuliselt ja ka kirjalikult.

ENSV haridusministeeriumi 21. detsembri 1953. aasta kirjas TRÜ geograafia kateedri juhatajale Endel Varepile (1915–1988) on palutud seisu kohta Väino Roose pedagoogilisele tööle sobivuse kohta. Varepi saadetud iseloomustuses on märgitud Väino head õppeedukust (keskmine hinne 4,15), menetluspraktika sooritamist Teaduste Akadeemia majanduse instituudis väga heade tulemustega, suurt ühiskondlikku aktiivsust, geograafiaringis ettekandega esinemist ning töötamist alates kolmandast kursusest õpetajana Tartu koolides. Iseloomustuses on rõhutatud tema pedagoogilisi võimeid, suurt aktiivsust, head organiseerimisvõimet ja poliitilist teadlikkust. Varepi kirja põhjal anti haridusministeeriumile pisut lühem venekeelne iseloomustus dekaan Anatoli Miti (1909–1980) ja parteisekretär Aleksander Perki (1921–1996) allkirjaga. Ülikooli lõpetamisega seoses niinimetatud viimases iseloomustuses on rõhutatud Väino tegevust üliõpilase ja õpetajana ning märgitud tema suurepäraseid tulemusi pedagoogilisel praktikal. Iseloomustuse lõpuosas on rõhutatud tema suurt aktiivsust ühiskondlikus töös, vastutusrikast tegevust komсомolis ja ametiühingus, esinemist lektorina EKP Tartu linnakomitee õhtuülikoolis ning poliitilist haritust ja moraalselt kindlust.

Tegelikult leidis tema nii-öelda moraalne kõlblus väljundeid nii ülelinnalistes tudenginaljades (näiteks hoonete sildivahetused hullumaja vs ühiselamu), mida võinuks kvalifitseerida ka avaliku korra rikkumisteks, lisaks klassikalised tudengipeod ühiselamus. Väino pidas nii akadeemilises elus kui ka hilisema elu mõjutusena, nagu ka sõprus-tutvussuhete kujunemise juures oluliseks seda, et sai elada kogu meesüliõpilaste tegevuste kirjuses ühes toas teiste erialade tudengitega:

Sageli olid korraga koos kõik tegevused – laul, pillimäng, kaardimäng, õppeülesannete selgeks tegemine, magamine, söömine, külaliste vastuvõtmine.

Pärast stipipäevi käisime jaama restoranis õlut rüüpamas. Teine valik joogikaardist oli vein ja konjak. Veidi kaugemale, vanalinna jäid õllekana tuntud Must Kass (Kompanii ja Käuütri tn nurgal) ja KoKoKo (Kolme Koopa Kohvik Käuütri tn), kuhu võis minna romantiliselt kohvitama.

■ Tiigi intris koos sõber Lembit Liivaku ja arstitudengitega (1952).

1952/1953. õppeaastal elas ta akadeemiliselt ärksate geoloogide toas „Tiigi intris“ (tuba 98) koos Kalju Kajaku (1929–2012), Evald Mustjõe (1929–1997), Dmitri Kalju (1928) ja teistega, kes andsid edasi tugevaid akadeemilisi mõjutusi prof Artur Luhalt (1892–1953) ja prof Karl Orvikult (1903–1981). Elu Tiigi tänava ühiselamus kirjeldab Väino nii:

Uksed olid lahti või neid polnudki, varastada ka polnud midagi. Kõik olime võrdselt vaesed. Õppimine toimus konspektidest, mida sai ka laenata. Õpikuid oli vähe, ja needki venekeelsed. Parteiline kirjandus, Marx, Lenin, Stalin, oli eesti keeles. Üldse polnud atlaseid.

Viimasel õppeaastal koliti äsja valminud Aia tn ühiselamusse, mille üliõpilaste nimekiri 1953/54. õppeaastast on tal säilinud isiklikus arhiivis. Toanaaber teise korruse toast nr 60 Otto Kubo (1932–2021), hilisem Eesti magusatööstuse *grand old man*, on avanud mulle tollast silmakirjalikku kahepalgelisust, kuidas saavutati esikohti ühiselamu heakorra konkurssidel. Pärast uue ajastu ühiselamu tubade ülevaatust läks tudengielu vanaviisi ja lustakalt edasi. Ka 26. veebruaril 1954. aasta ajaleht Tartu Riiklik Ülikool refereerib Aia tänava ühiselamu häälekandjat Ühine kodu ootamatult ausalt:

Noormeeste tuba. Üldine korratus. Laual toiduained, mõned pesemata nõud. Riided hooletult toolidele visatud. Tuba suitsu täis. Keegi tormab sisse: «Ruttu koli voodi alla, kontroll tuleb!» Tuulekiirusel lendab kõik suurepärasesse varjupaika, avatakse aken. Kümne minuti pärast lahkub kontroll toast hiilgavas meeleolus — jah, kui kõik toad sellises korras oleks!

Ka järgnevate kümnendite tudengitele tuleb see kõik tuttav ette.

Väino kaitses 20. mail 1954 Endel Varepi juhendamisel tehtud diplomitöö „Eesti NSV tööstuse geograafiast“ hindele hea. Ajastuliselt tsiteerib diplomand sissejuhatuses J.V.Stalinit, tema raamatus „Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus“ (1952) esitatud kapitalismi majandusseadusena:

...maksimaalse kapitalistliku kasumi kindlustamine antud maa ja rahvastiku enamuse ekspluateerimise, laostamise ja paupariseerimise teel, mahajäänud rahvaste orjastamise ja süstemaatilise paljaksriisumise teel, lõpuks sõdade ja rahvamajanduse militariseerimise teel...

Diplomandi väitlusteemadeks on ettevõtete liigne kuhjumine, tööstuse ebaühtlase paigutuse põhjused, võitlus uute ja vanade tööstuskeskuste vahel ning linna ja maa antagonism. Diplomitöös leiab põhjalikku käsitlust lisaks tööstusele ka põllumajandus, näiteks selgub piirkonniti kolhooside suhteliselt tagasihoidlik panus põllumajandustuludesse, keskmiselt vaid viiendik, Saaremaal taimekasvatuses alla 10% (1950). Taimo Rea oma 17.mai 1954 retsensioonis kritiseerib Väino Rooset, et ta on liigselt jäänud arutlema kapitalistliku tööstuse paiknemise üle ega pühendu piisavalt sotsialistlikele põhimõtetele tööstuse arendamisel.

■ *Oma parima sõbra Endel Hanguga Suhhumis Kaukaasia kursuse õppereisil 1953.*

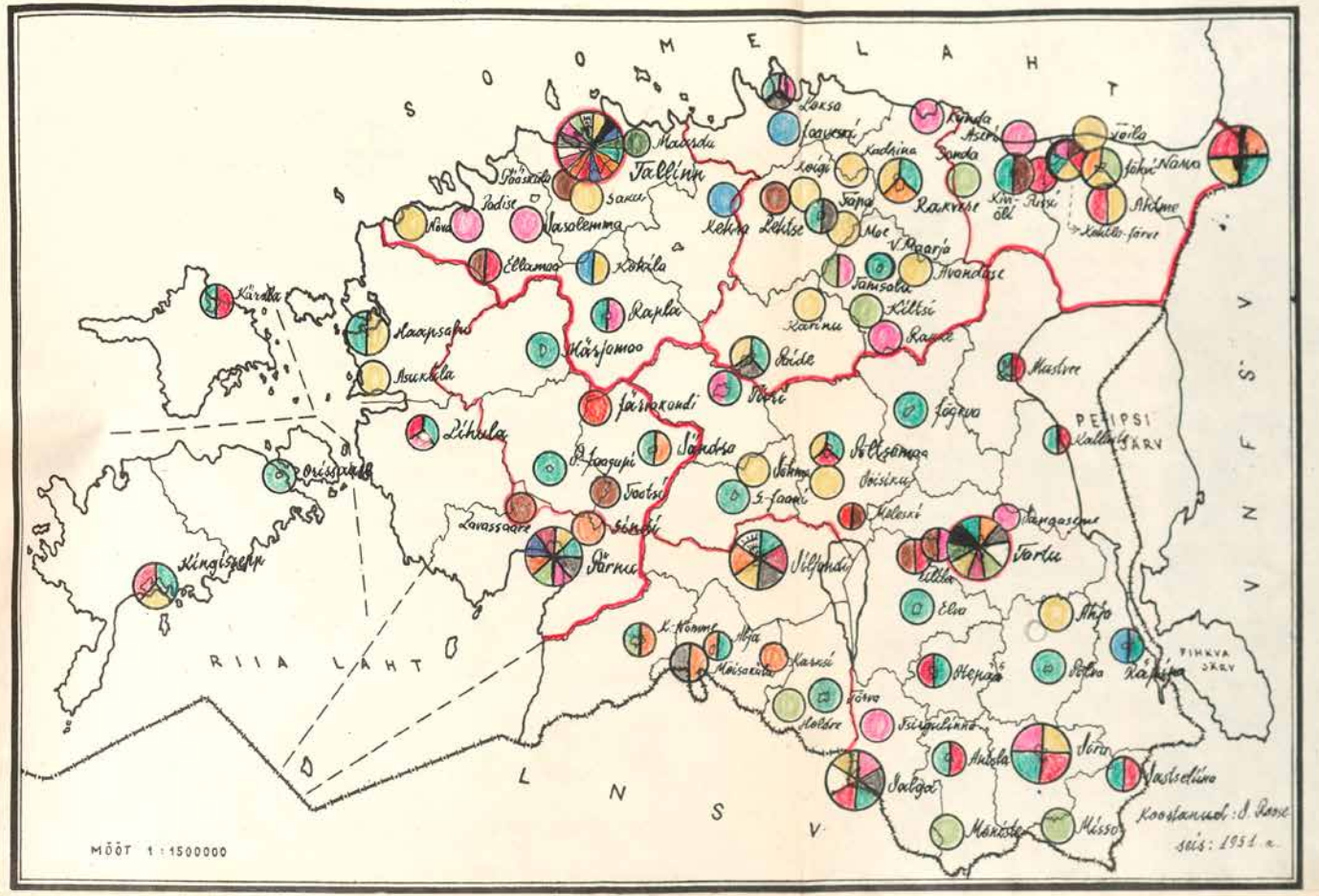
Samuti peab ta muidu väga põhjaliku, kõrgeimat hinnet vääriva uurimistöo probleemiks ülemäärast paiknemise eelduste avamist, mis jätab vähe mahtu „tööstuse paiknemisele endale“.

9. juuni 1954 marksismi-leninismi aluste eksamil hinnati samuti tema teadmisi väga heaks, kuid 28. juuni geograafia eksamil piirdus ta rahuldavaga. Riikliku eksamikomisjoni otsusega omistati Väino Roosele geograafi kvalifikatsioon.

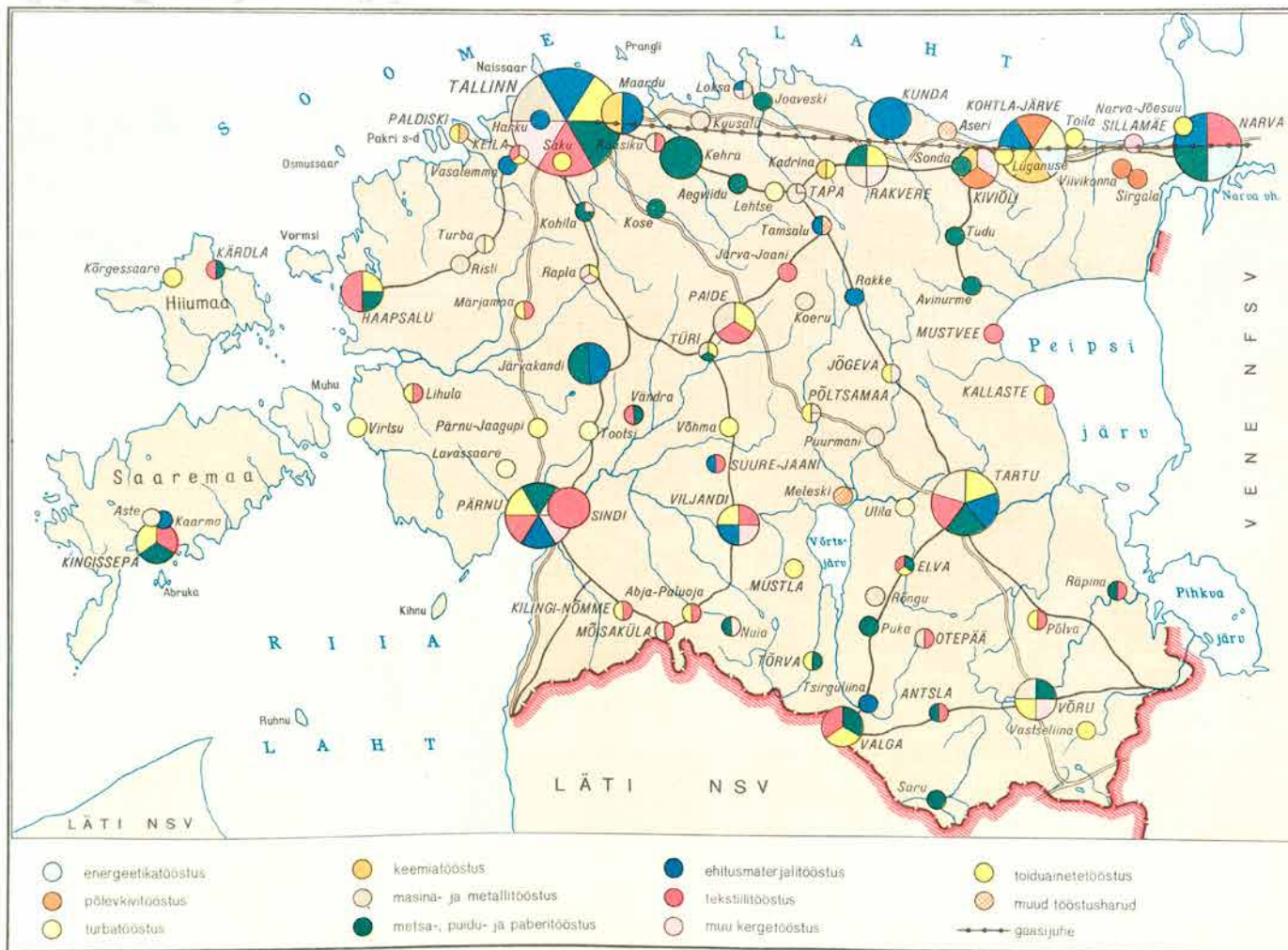

■ 1954. aasta geograafiaosakonna lõpetajad 20. mail 1954 pärast diplomitööde kaitsmist ülikooli peahoone ees koos rektor Feodor Klementiga. Vasakult Ago Marksoo, Endel Hang, Väino Roose, rektor Feodor Klement, Rita Valmet (Erlich), Ruth Haamer (Somelar), Johannes-Raimond Hendrikson, Helju Lokk (Teichmann), Helga Viigimäe, Aino Mihkelsoo, Lehte Palu, Erna Annuka, Saima Poola, Ksenia Toim (Tina). Ülesvõtte tegi Luule Remmel (Veering). Pildilt puuduvad: Hilja Kurm (Allikvee), Ants Lomp, August Loopmann, Ann Moora (Marksoo), Liivia Remmel (Mets), Jaan Sepp, Virve Sermat, Eha Sillam ja Johannes Sõrmus.

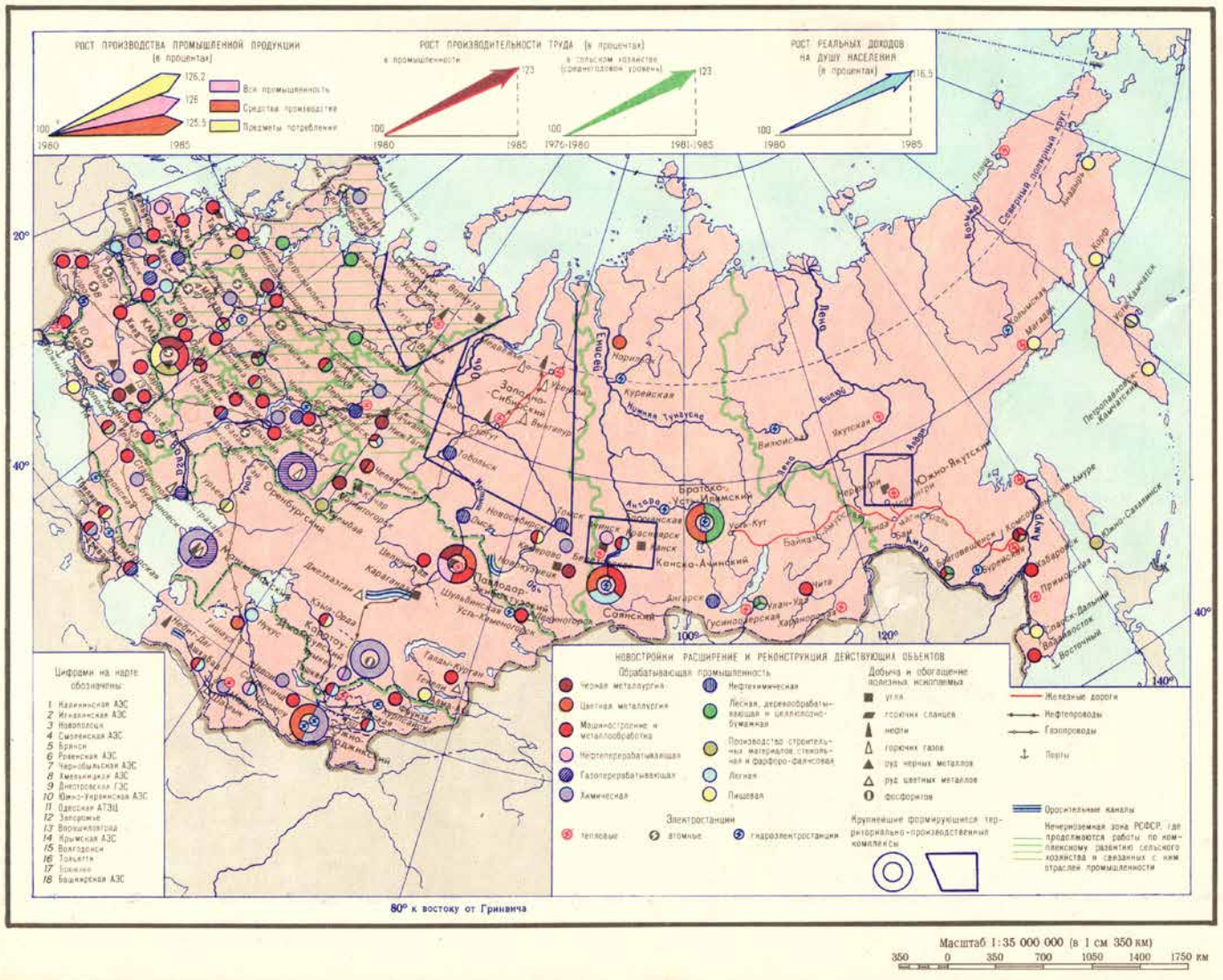
Tööstuse paiknemine tööstusharude järgi.

- Tööstuse paiknemine tööstusharude järgi 1 : 1 500 000.
 Väino Roose, Eesti NSV tööstuse geograafiast: diplomitöö;
 juhendaja: E. Varep ; Tartu Riiklik Ülikool, geograafia kateeder,
 Tartu : Tartu Riiklik Ülikool, 1954.

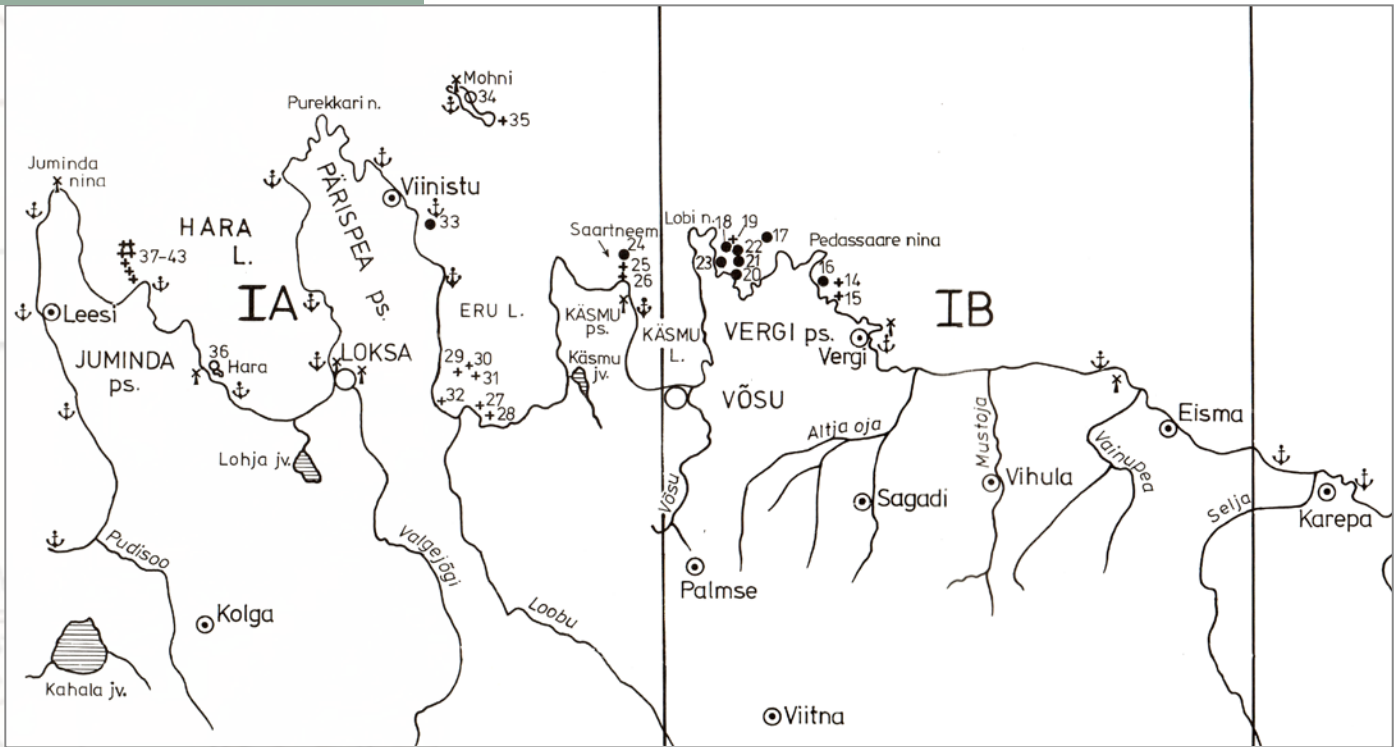

■ Eesti NSV tööstus, ENE kaart 1970. 15 aastat hiljem nägi Eesti tööstuse kaart välja oluliselt hõredam, industrialiseerimine tähendas ühtlasi tööstuse koondumist.

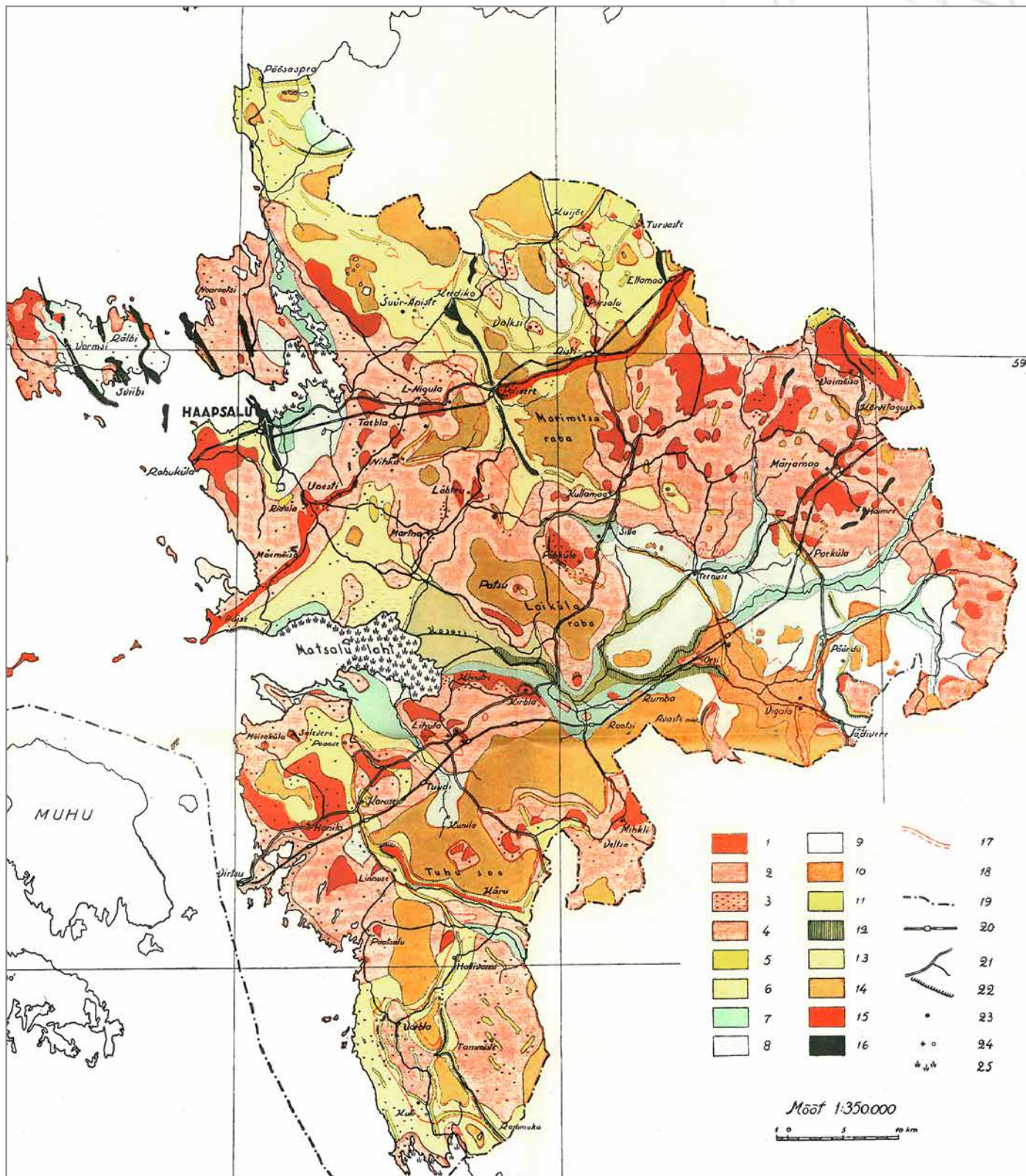
■ NSVL 11. viisaastaku suurehitised (1981–85). Geograafia atlas 8. klassile. Moskva, 1984. Siis said suure arengutõuke tänagi olulised Lääne-Siberi nafta- ja gaasimaardlad. Ida-Siberis käis jätkuvalt BAM raudtee-ehitus.

LOODUSE KAART

■ Sõbra ja kursusevenna August Loopmanni põhjaranniku kaart. Eesti meresarte nimestik, Tallinn 1996. Vabariigi algusaastail olid ametkondlikud kaardid üsna skemaatilised.

■ Alfred Lillema Läänemaa mullakaart. Lillema „Lühike mullaerimite kirjeldus ENSV mullastiku kaardi juurde“ (Tartu, 1946) oli 1950. aastatel ülikoolis maateaduste õppimisel üks väheseid eestikeelseid raamatuid, mida sai õpikuna kasutada. On olemas ja aukohal Väino Roose raamatukogus.

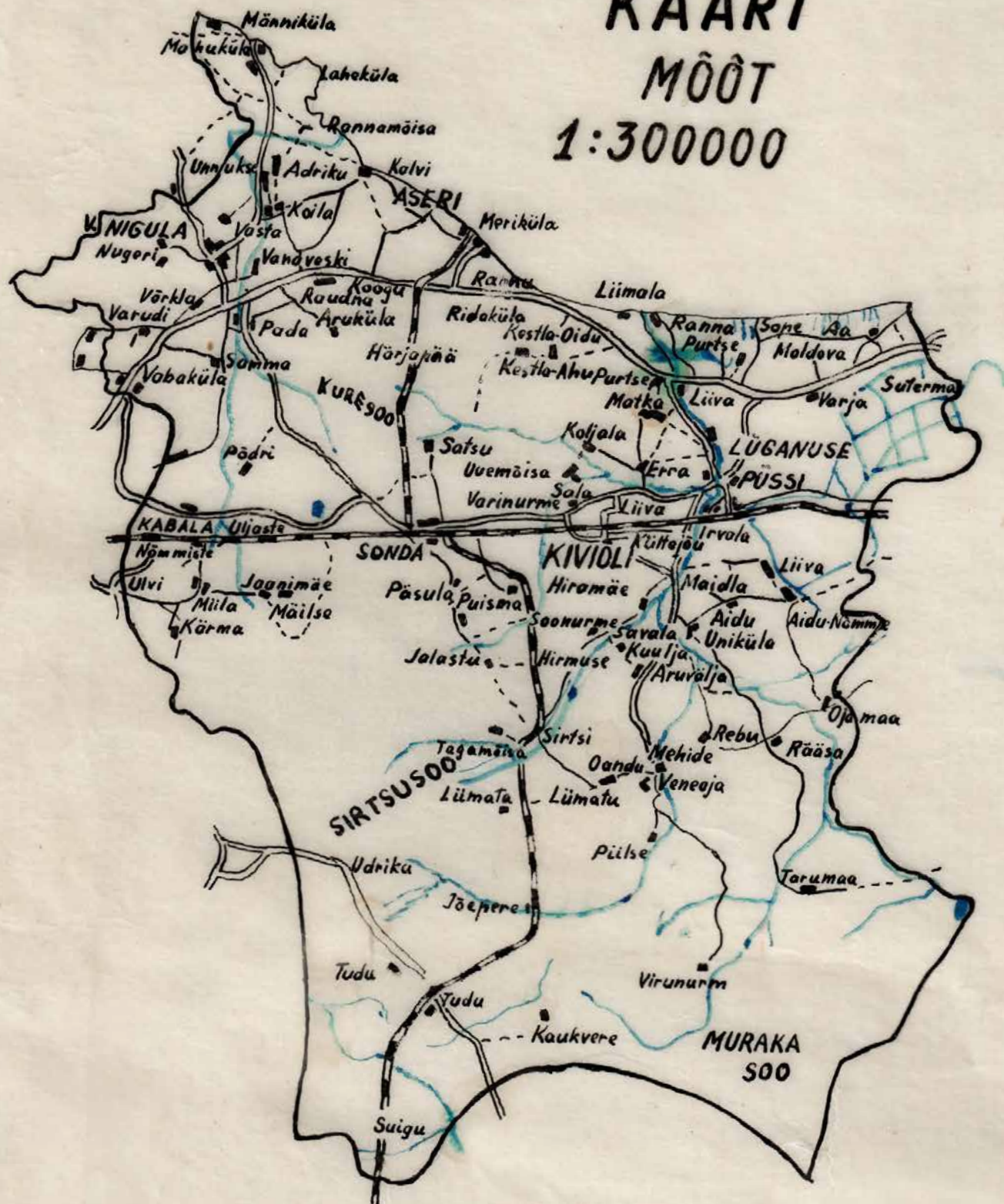

KIVIÕLI RAJOOINI

KAART

MÕÕT

1:300000

KIVIÕLI ELUTÖÖ KOOLIS

„Haridus on valgus“ – Kiviõli kooli tunnuslause

1954–2000 õpetas geograafiat Kiviõli 1. keskkoolis.

1957–1996 töötas õppealajuhatajana.

1963–1965 töötas direktorina.

- *Kiviõli rajoon, Väino Roose, 1957. 1 : 300 000. Selle kalkale tušiga kartograafilise joonestamise tehnika omandas ta ülikoolis (L. Vassiljevi koolkonna algus) ning kasutas nii õppetöös kui oma kaardikunstis 1990. aastani.*

Pärast lõpetamist suunati Väino kohustuslikus korras õpetajaks Põlva keskkooli. Põlvas tööle vormistamisel oskas ta nii usutavalt veiderdada, et teda ei lubatud seal õpetajatööle. Miks ta seda tegi? Üks põhjustest, teda kui taluniku poega, de jure talupärijat jäi sisimas sügavalt häirima sundkollektiviseerimine ning talumajanduse ja -kultuuri hävitamine, ja Põlvas oleks ta kodutalule ja „sellele kõigele“ liiga lähedal olnud. Ta sai oma tahtmise ning valis Kiviõli, olnud kuulnud Valli Kooritsa (1928–2009) lahkumisest sealse kooli geograafiaõpetaja kohalt haridusosakonda inspektoriks. Valli Koorits sai mõneti ka kaasa aidata suunamisväliselt tööle vormistamisel.

Kiviõli 1. keskkool jäigi tema ainsaks põhitöökohaks 46 aastaks. Sellest kaks aastat, 1963–1965 oli ta direktor, kui Olav Raie suunati Kohtla-Järvele parteitööle, ning 1957–1996, kokku 40 aastat õppealajuhataja. 1960. aastate alguses pidas ta plaani mõnede Kiviõli sõprade tuules liikuda edasi Tallinna, aga ei leidnud korterit ja tekkis ka teisi argiseid kaalutlusi, et jääda. Pensionile läks ta 2000. aasta suvel, seitsmekümneselt.

Oma ala hea asjatundjana oli ta vabariikliku ainekomisjoni ja üleliidulise koolikorralduse komisjoni liige ning õppekavade koostaja või hindaja. Lisaks arenduskoosolekutele Tallinnas käis ta 1980. aastatel mitut puhku

■ „Kaks mina“ – jõudehetk enne töövestlust Põlva koolis 1954. aasta augustis ning klassikaline fotostuudio portree 1955. aastast.

Moskvas õppekava nõupidamistel ning töötas 1987. aastal terve suve Moskvas NSVLi geograafia õppekava komisjonis õpikute hindamisel.

Väino Roose on saanud Eesti NSV ülemnõukogu (1974) ja NSV Liidu haridusministeeriumi aukirja, rinnamärgi „Haridustöö eesrindlane“ (1981) ning Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetuse (1988), pluss 13 ametlike organite aukirja ja tänukirja. 1965–1967 oli Väino Kiviõli linnast valitud Tööraha Saadikute rahvasaadik.

Nende aastakümnete jooksul õpetas ja mõjutas ka kahtlemata kasvatuslikult üle 2500 õpilase. Energilise ja uuendusliku pedagoogina tõusis Väino juba kahe aastaga kooli õppealajuhatajaks, jätkates juhitoõ kõrval paralleelselt geograafia õpetamist, põhiliselt 5., hiljem 6. klassi üldgeograafiat ja 9., hiljem 10. klassi välisriikide geograafiat. Ka geograafia-aines algas kõik 5. klassi baasoskustest. Õpitu pidi olema arusaadav ja asjakohane reaalses maailmas, maastikus eneses, väljaspool kooli mõneti ainekitsast ja ülestruktureeritud õpisüsteemi. Mitte ainult teoreetilise mudelina. Maateaduste aabitsaks oli tal gloobus. Varepi koolkonna traditsioonilise geograafina suhtus ta keskkonna mõistesse ja selle paradigmasse skeptiliselt. Muutused, olgu siis looduses, keskkonnas või kliimas, on igiomaselt loomulikud ja neid ei pea dramatiseerima.

■ *Oma klassi, X lennu lõpupilt 1958. aasta juunis, Väino Roose tagumises reas paremalt teine Priit-Andres Pärtna kõrval, eest läbi jooksmas direktor Asta Järve.*

■ Kiviõli 1. keskkooli pedagoogiline kollektiiv 1972, esireas keskel Väino Roose, paremal direktor Olav Raie, vasakul kehalise kasvatuse õpetaja Tiit Kuusmik, hilisem Kiviõli linnapea ja Riigikogu liige.

■ Tervitamas 8. klassi lõpetajaid 1979. aasta kevadel, paremal füüsikaõpetaja Aarand Kuimet, vasakul matemaatika õpetaja Tiiu Arman.

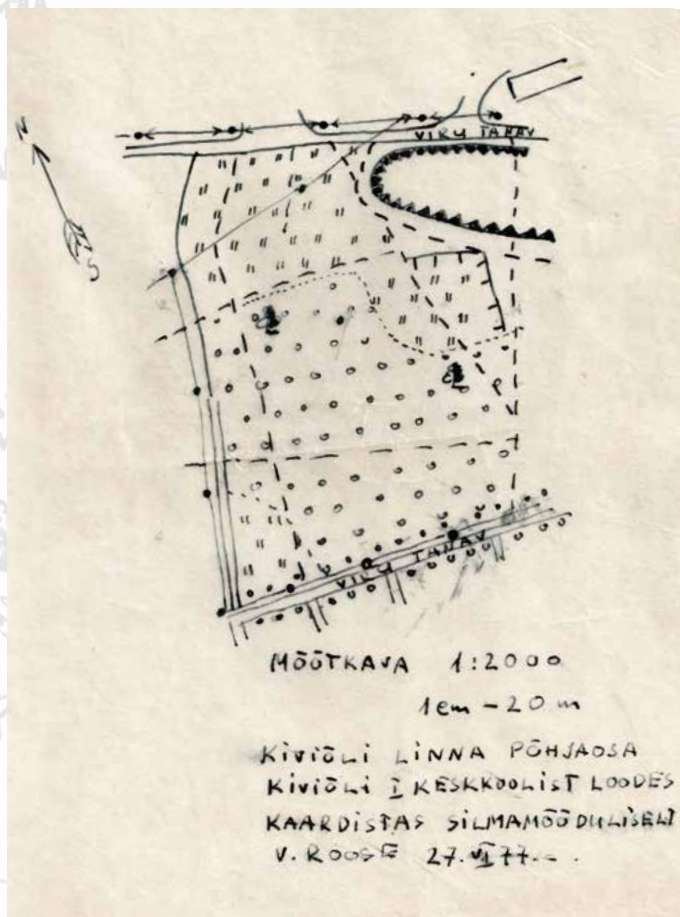

■ Metsa tänava koolimaja lagedal linnaserval oli töökohaks 1954–1969.

■ Vaade linnale 1969. aastal uue Viru tänava koolihoone IV korruse geograafia kabinetist, kus andis tunde 1969–2000. Täna on seal kujunemas järjest täiuslikum linnasüda.

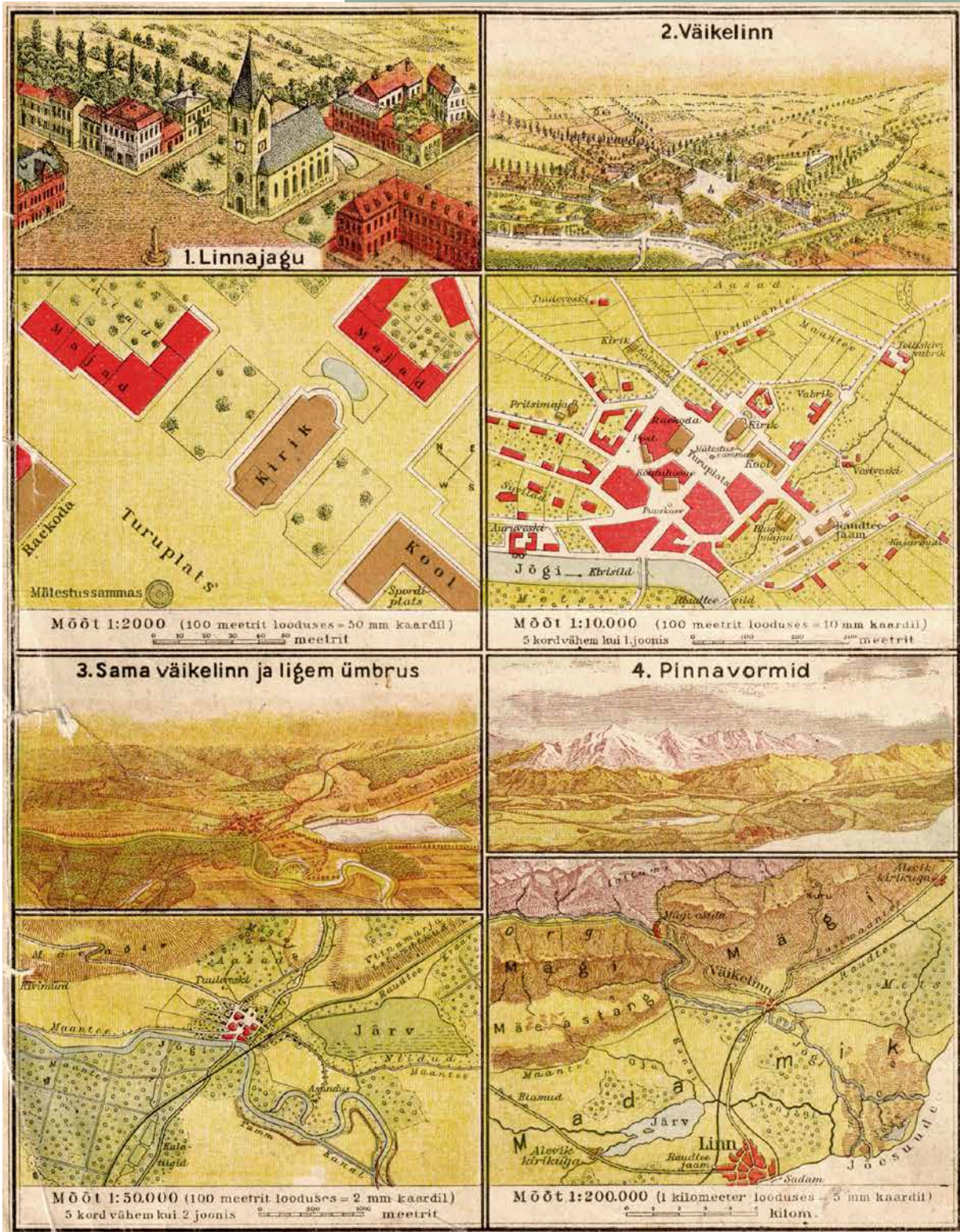
- Ka 2020 kohtab linnas 1950ndate hõngu (Aasa tn).

- Viru tänava silmamõõduline kaardistus koolimaja lähedal endiste barakkide alal. Sarnaselt kaardistatule, haljasalad, linnapargid ja -metsad katavad elanike arvult poole võrra kahanenud linnas üle 80% linna pindalast. Väino Roose, 1977.

- Kaardileht „Plaan. Kaart“ Koppeli ja Sütti Kooli Atlasest, Tartu: Orion, 1928.

ESIMESE GEOGRAAFIATUNNI KAART

SUNA-SANDWICH
SARPE

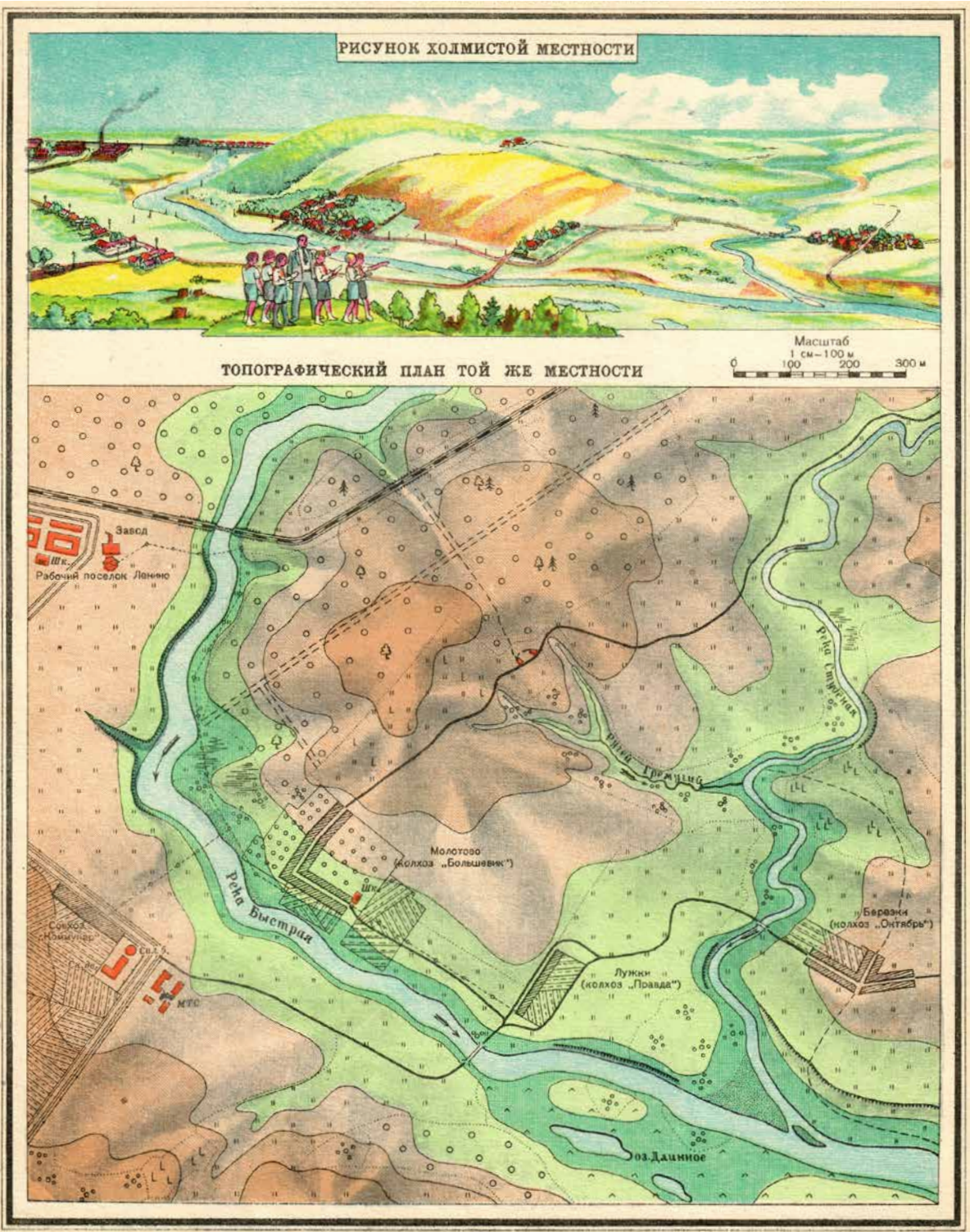
BOUVE!

DELLI
MERI

Соба
КУРОТ
МАА

А М

MARJ BVR
МАА
KUN...
EDWIN...

■ Geograafiaatlas algkoolidele, Moskva: GUGK, 1948 (vene keeles).

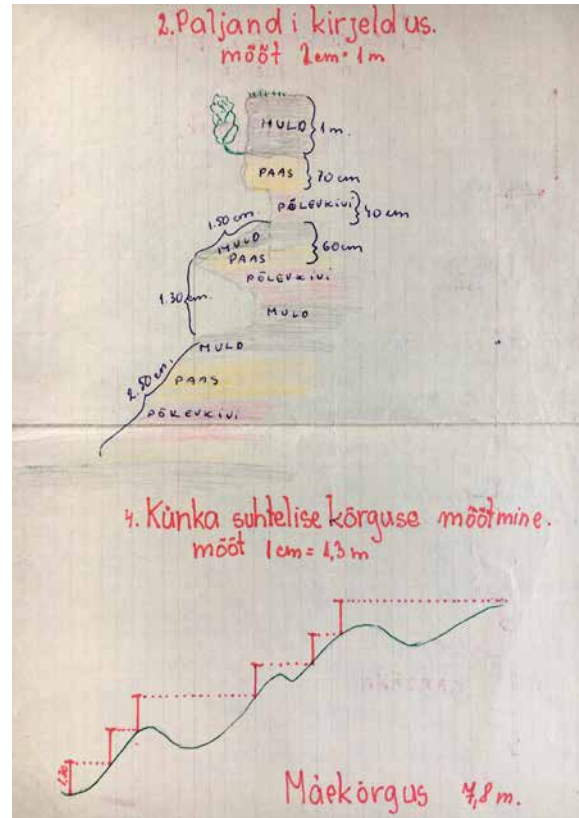
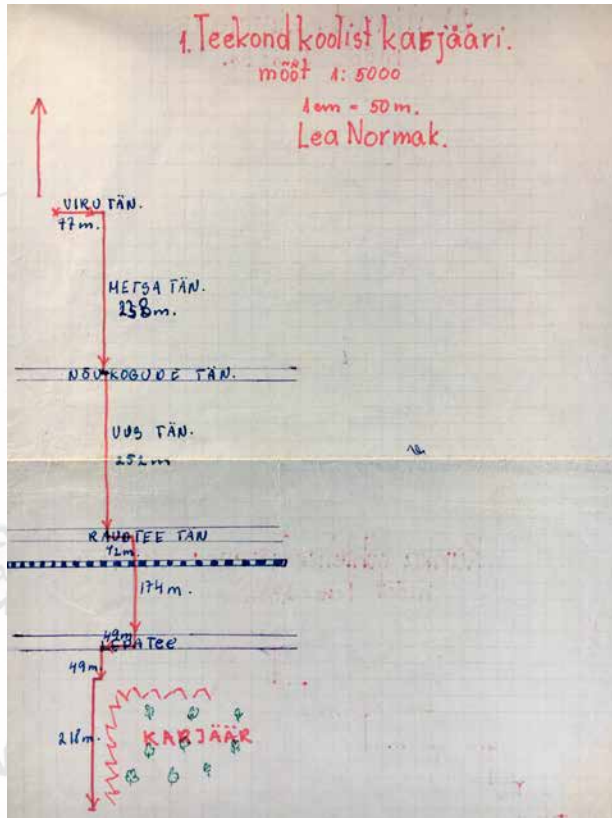
SUNA-SANDWICH
SARPE

BOUVET

DELLI
MERI

KYRÖ
MAA

A M

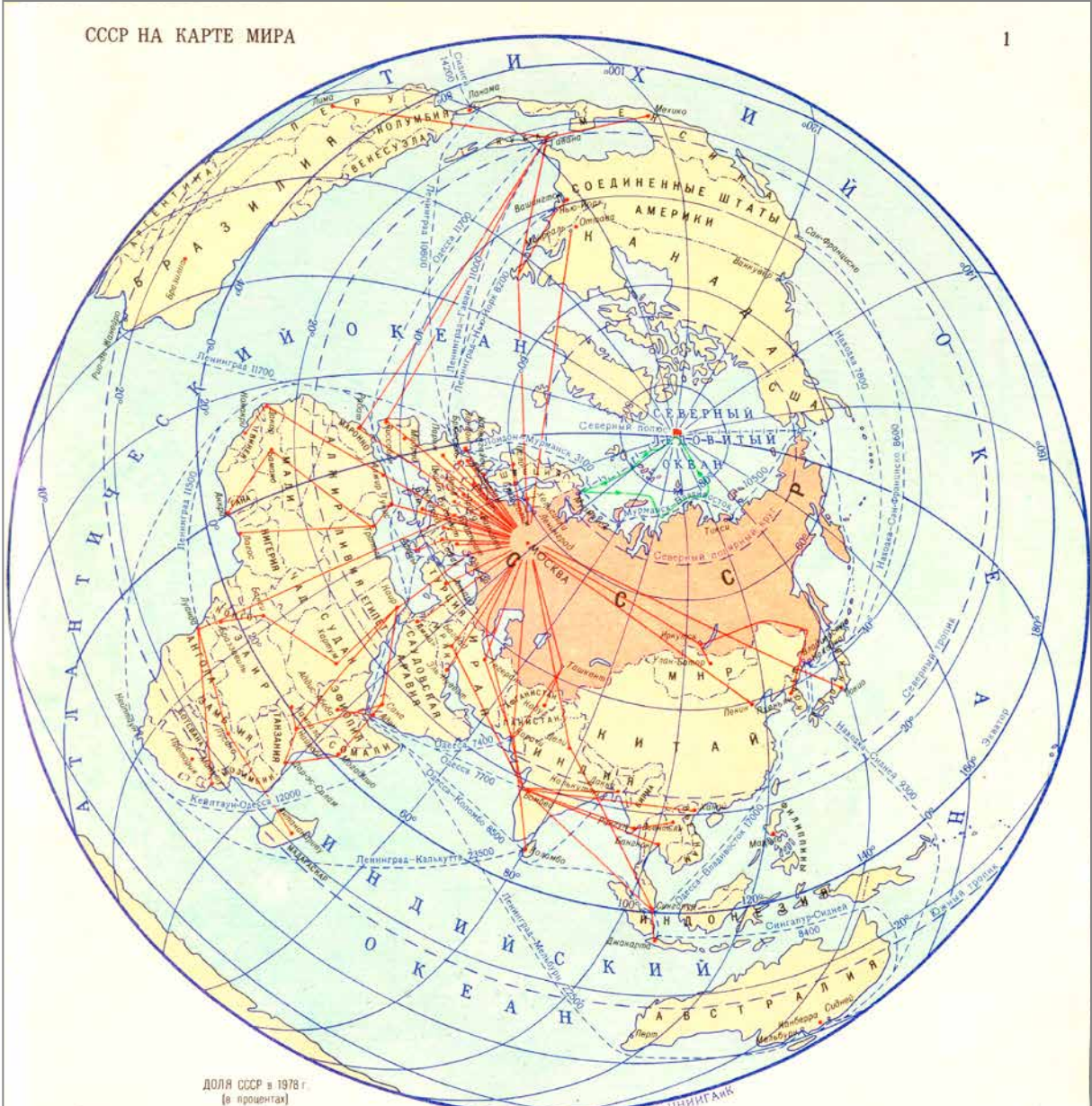
■ Kiviõli 1. keskkooli V klassi õpilase Lea Normaku loodusgeograafia praktiline töö Küttejõu karjääri plaanist (1975). Iga õpilane sai oskuse koostada silmamõõduline plaan ning kirjeldada maastikku.

■ Selle gloobuskaardiga algasid mitmed nõukogude aja koolitlased, mis tõid välja, et NSV Liit moodustab 16,5% maailma territooriumist, 6,7% maailma rahvastikust ning 20% maailma tööstustoodangust. Väinole väljendas kuuendik planeeti loodusrikkust ja mitmekesisust, maade ja rahvaste avastamise seiklust ja rõõmu ning kirjasõpru pea kõigis liiduvabariikides. „Kuuendikplaneeti“ asimutaalne projektsioon, geograafia atlas 8. klassile, Moskva 1984.

СССР НА КАРТЕ МИРА

1

ДОЛЯ СССР в 1978 г.
(в процентах)

Косая азимутальная проекция ШИННИГАНК

- Международные воздушные линии СССР
- Границы государств
- Демаркационные линии между Индией и Пакистаном в Вашингтоне, между ЯНДР и Южной Кореей
- Столицы государств
- Прочие населенные пункты
- Перелет атомного бомбоносца «Арктик-1» на Северный Вьетнам (9-22 августа 1977 года)

Масштаб 1 : 100 000 000 (в 1 см 1000 км)

1000 0 1000 2000 3000 4000 5000 км

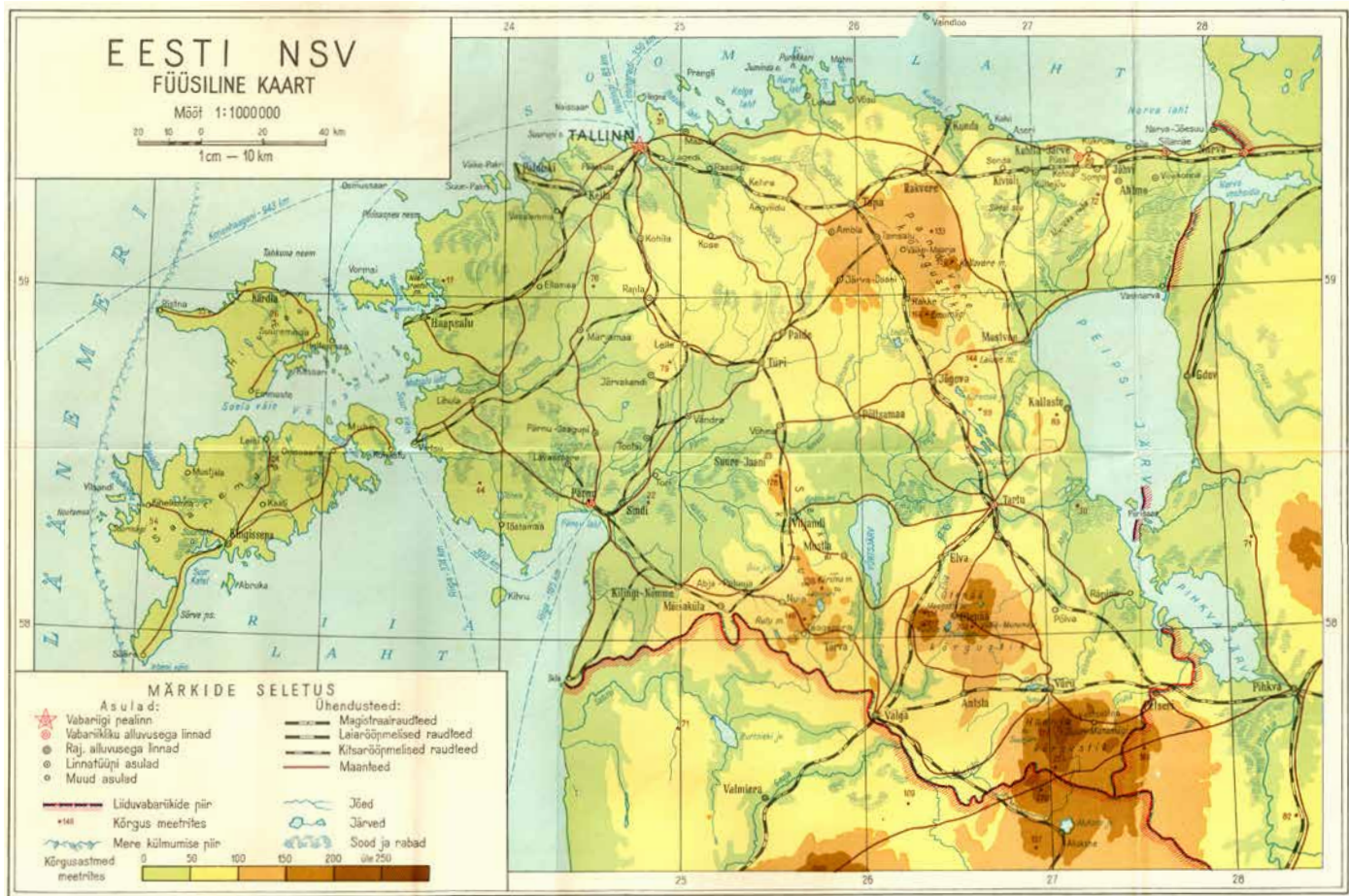
Handwritten notes in Cyrillic script on the right margin of the map:

- БУ МАА
- СУНИНГАННА
- МАА
- ЮХ'Т МАА
- ДАВ
- КЕСИ
- МАА

FÜÜSILINE KAART

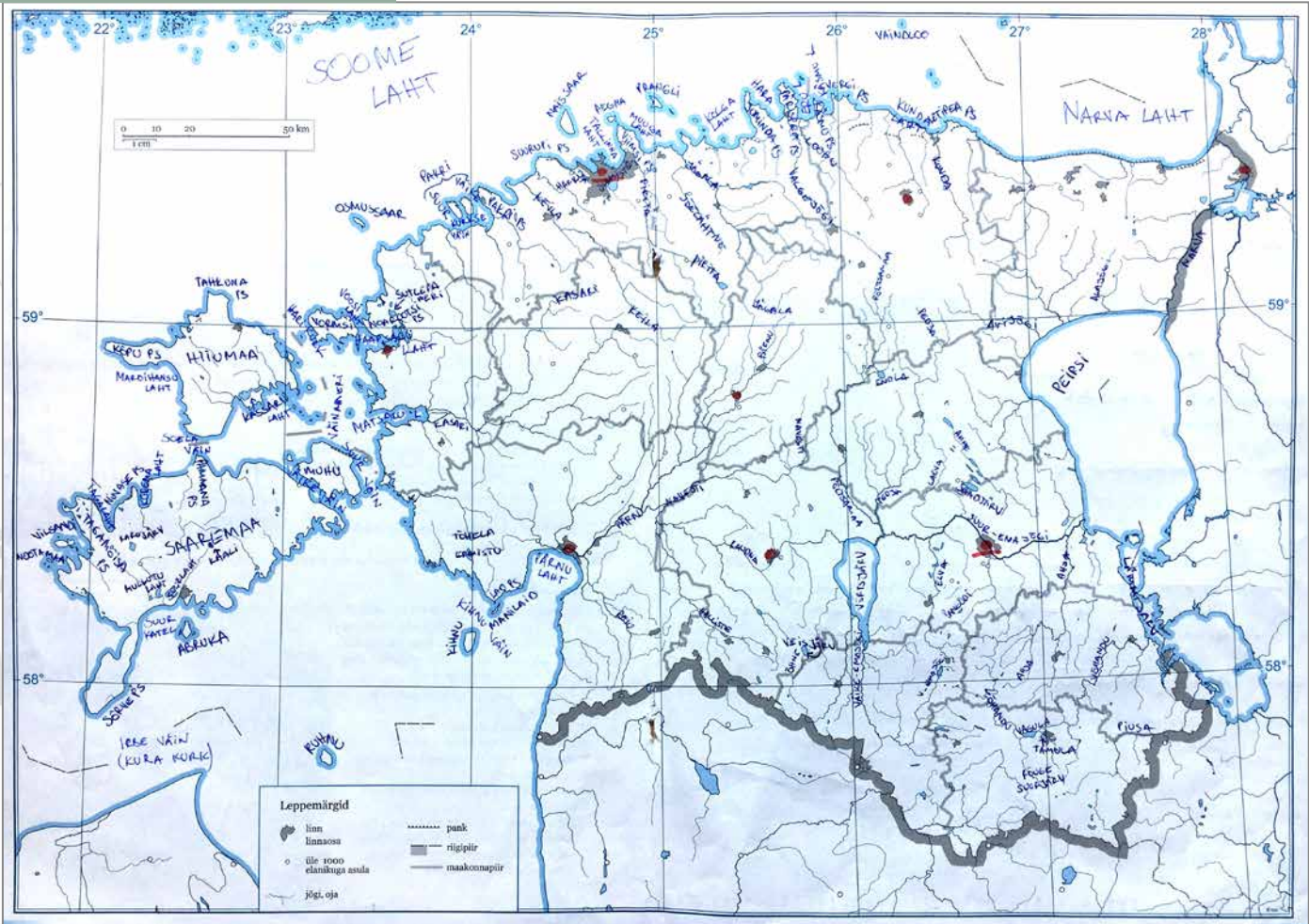

- Euroopa füüsiline kaart 1 : 25 000 000. Kaardid. Lisa õpikule „Maailmajagude füüsiline geograafia“. VI klass, Eesti Riiklik Kirjastus, 1957. Füüsiline kaart oli tema kui vana kooli geograafi jaoks kaartide jumal. See traditsiooniline kaardiliik oli tal õppetöös kui ka kaardikogus tähtsaimal kohal.

- Eesti NSV füüsiline kaart koos 5-osalise kontuurkaartide komplektiga. 1 : 500 000. Tallinn, 1959.

KONTUURKAART

- Tänapäevaste õpilaste kontuurkaart ei erine olulisel määral poole sajandi tagustest. Kreeta Roose, VIIIb, Mart Reiniku kool, õpetaja Ese Torim, 2020. Üldiselt oli kontuurkaardi kasutamine 1950.–80. aastatel geograafiaõpetajale pidupäev, sest tiraažid olid väikesed, õpilasi palju. Ometi said ka kolmemehed kaarti sodida, kahemeestest jäi kontuurkaart tühjaks, kasutada järgmistele.

KOOLIKORRALDUSE VÕTMED

Väga oluline oli kuni 1956. aastani koolidirektori Vsevolod Snetkovi ning seejärel Asta Järve roll noore geograafiaõpetaja jäägitul sukeldumisel kooliellu ja tema pedagoogiliste võimete avaldumisel, mis tegelikult olid esimese karastuse saanud juba Tartu koolides tudengina tunde andes.

Aktiivne pedagoogiline töö põimus eraeluga, kui 1963. aastal armus Väino oma kooli vähemalt sama energilisse geograafiaõpetajasse Liivisse. Abielutöötus anti Rakveres 30. detsembril 1963, järgmisel suvel sündisin mina, 1968. aasta suvel mu õde Ave.

Aastatel 1963–65 peetud direktoriametit ta ei armastanud selle liigse parteilise ja bürokraatliku sisu ning kaasnevate tseremoniaalsuste tõttu, samas kui õppealajuhataja ühelt poolt süsteemne ja teiselt poolt hariduskorralduslikult mitmetahuline amet talle sobis. Üheks ta lemmiktöök oli tunniplaani koostamine augusti lõpus, mil pidi rakendama oma bridžimängu oskusi nii ratsionaalselt tundide ajatabeli väljamängus kui ka emotsionaalselt inimsuhetes, kes õpetajaist leppis tundide vahel nii-öelda aukudega, kes armastas esmaspäevi, kes laupäevi, kellele ei meeldinud ükski tunniplaani variant.

Ta pidas nii õpetajate õppetöö kui õpilaste edasijõudmise tabelleid, mille alusel analüüsis õppekvaliteeti. Õppeedukus tõusis Kiviõli koolis kahe kümnendiga 77,7%-lt 1956/57. õppeaastal 99,5%-ni 1975/76. õppeaastal, püsidis 1980. aastate lõpuni üle tubli 96%. 1990. aastal edasijõudmise standardit muudeti lahjendavalt ja Väino loobus õppekvaliteedi hindamisest ja kümnendite pikkuse tabeli pidamisest. Nelja-viielisi oli 1960. aastate keskel umbes veerand, tõustes 1970. aastate teiseks pooleks 45%-ni ning langedes 1980. aastate lõpuks 35%-le. Puhtaid viielisi oli 1960ndatel keskmiselt 5% õpilastest, nende osakaal tõusis 1980ndatel 9%-ni.

1966/67. õppeaasta I õppeveerandil oli puuduliku veerandihindega õpilasi 187 ehk viiendik (894st). Üle poole puudulikest pandi eesti keeles ja kirjanduses, mida ei saa tõlgendada teisiti kui rahvuskooli avaldusena. Kokku käis koolis 12 õpilast, kel olid „kahed“ kuues ja enamas aines. Mahajäämus oli kõige suurem 8. klassis. Õppejuhina suhtus ta halvasti ühe kahega järgmisesse klassi edasi „vedamise“ reeglisse, mis tekitas hindamises kui ka õpilaste seas teatavat manipuleerimist.

Märkmeid vestlustest puudulikega 1971/72 õppeaastal enne teise veerandi lõppu. Õpilastel oli objektiivseid põhjendusi õpiraskusteks, kes pidi hoidma väikeõde, kui ema käis õhtuses vahetuses

tööl, kes pidi kodus põhjendama isale koolikohustust: „Minu isa küll sellisesse kohta (loe: kooli) ei tule.“

Õpetajakreedoks pidas ta 19. sajandi saksa pedagoogikateadlase Fr. Diesterwegi tõdemust:

Kõige tähtsamaks nähtuseks koolis, kõige õpetlikumaks vaatlusobjektiks, kõige elavamaks eeskujuks õpilasele on tema õpetaja. Õpetajas on kehastunud õpetamismeetod ning kasvatusese põhimõtted. Tema isik võib lugupidamist, mõju, jõudu.

Kindlasti käis Väinöl hea õpetamise juurde nii energia ja emotsioon kui kindlasti ka süsteemsus ja kord. Esimesi jäi aastakümnetega mõneti vähemaks, teist paari tuli juurde.

Tavalisest kohustuslikust õppetööst erinevad, mõnikord teatraalsed ja puändiga tunnid, õpimotivatsiooni tekitav ainekäsitus ja positiivselt pingestatud hindamine – enne allkiri kui hinne – tõmbas õpilasi kaasa klassivälisesse tegevustesse. Praktiline õuesõpe ja kodu-uurimus olid tal tähtsamadki kui ettekirjutatud koolitund. Tema ainealase töö tulemused ulatusid koolist palju kaugemale, millest tuleb juttu ka geograafiaringi osas.

GEOGRAAFIA ÕPETAMISE KUNST

Esimestest õpetaja-aastatest alates pidas ta üheks võtmeks õpilasteni jõudmisel mitmekesist õppemetoodikat koos laiendavate õppematerjalidega, pluss selle kõige seostatud ja isikupäraselt rikastatud edasiandmist. Juba 1950. aastate kitsastes oludes kasutas ta erinevaid õppevorme ja meediume fotode, filmide, näidiste, kivimikogude näol. Olnud esimestest numbrist 1957. aastal Eesti Looduse püsitellija, kasutas ta ajakirja, eriti paikkondlikke ja konkreetseid kohti käsitlevaid artikleid, nii täiendava õppematerjalina kui ka allikana ekskursioonide ja matkade ettevalmistamisel.

Ta pakkus õpilastele kohtumisi reaalse eluga, õppekäike põlevkivitööstusesse, millele aitasid kaasa sõbrad ja vilistlastena endised õpilased. Nii said mitmete aastakäikude, küll siiski valitud õpilastele uskumatuks eriliseks elamuseks kaevandusekursioonid, mis viidi läbi kõigi ametlike keeldude kiuste.

Üldse iseloomustas Väinot geograafina lai maateaduslik lähenemine, pidades silmas maastikulist tervikut ja looduskomponentide vahelisi

PLANEERIMINE

(koostamine)

1. Üldtööplaan + tsiviilkaitse
 2. Tunniplaan (asendused)
 3. Kontrollitööd
 4. Konsultatsioonid
 5. Ruumide kasutamine
 6. Õpetajate korrapidamine
 7. Õpilaste korrapidamine
 8. Aineslased konkursid
 9. Enesetäiendamine
 10. Eksamid, järeleksamid
 11. Täiendav töö
 12. Õppepraktika, suvi
 13. Aineslased ekskursioonid
 - b) kontrollimine
 13. Ainetööplaanid
 14. Metoodikakomisjonide plaanid
 15. Tunni tööplaanid
 16. Pikepäevarühma plaanid
 17. Klassijuhataja tööplaanid
 18. Enesetäiendamise plaanid
 19. Tsiviilkaitse plaanid (klass)
 20. Tervishoiuplaanid
 21. Liikluseeskirjade õpetamine
- S I S E K O N T R O L L
1. Programmide täitmine
 2. Ilumud juhendite täitmine
 3. Tundide külastamine a) ained
 - b) klassid
 4. Õppetöö koormus õpilastel
 - a) tunnis
 - b) kodus
 5. Töö vähemvõimekate ja "rasketega"

6. Töö võimekate
7. Kontrollitööde läbiviimine
8. Kontrollitööde analüüs
9. Ette- ja järelaitamine
10. Õppevahendite kasutamine
 - valmistamine
 - teellimine
11. Õpikute olemasolu, kord
12. Õppetarvete olemasolu, kord
13. Koduste tööde tegemine
14. Koduste tööde parandamine
15. Õpilaste hindamine
16. Aine omendamine
17. Tänapäevaga seostamine
18. Kordamine ja kindistamine
19. Tehniliste vahendite kasut.
20. Telekool
21. Kord tundides
22. Kord vahetööl (korrapidamine)
23. Koristamine ja puhtus
24. Õpilaste esinemine (viisakus)
25. Ergatused ja karistused
26. Näitlik agitatsioon (stendid, klassinurk)
27. Õpilaspäevikud
28. Klassipäevikud
29. Õpilaskoordid, toimetused
30. Iseloomustused
31. Koolikonustus
32. Töö koolieelikutega
33. Kirjadele vastamine (sõnumid)
34. Asendustunnid ja töötuba
35. Õppetootmiskombineet
36. Kokkuvõid

KOGEMUSED (koosolekud)

1. Metoodikakomisjoni koosolek
 2. Õppenõukogu, partei-, a/ü koosolek
 3. Vestlused õpetajatega
 4. Seminaridele suunamine, tulemus
 5. Ilumud kirjendus, perioodika
 6. Õpetajate kokkuvõtted tööst
 7. Vestestikuna tundide külastamine
 8. Juhtkonnas nõupidamised
 9. Poliitiline enesetäiendamine
 10. Lühinõupidamised
- M I T H E S U G U S T
1. Klassijuh. juh. tunnid
 2. Üritused, koostused jne.
 3. Õpesektori töö
 4. Õpilaskomitee
 5. Side vanemate töökohtadega
 6. Vestlused vanematega
 7. Vestlused õpilastega aktiiviga "rasketega"
 8. Side neaberkoolidega ja lastesõpradega
 9. Reamatukapulus
 10. Ohutustehnika
 11. Järeelkontroll
 12. Ühiskondlike ülesannete täitmine
 13. Komandering
 14. Tundide arhiv
 15. Õpilaste pervis
 16. Klassivõline koormus
 17. Kokkuvõtete tegemine
 18. Vestlused kontrollidega, (ülemstega)
 19. Logopeed

■ Õppetöö korraldamise plaan 1970. aastatel.

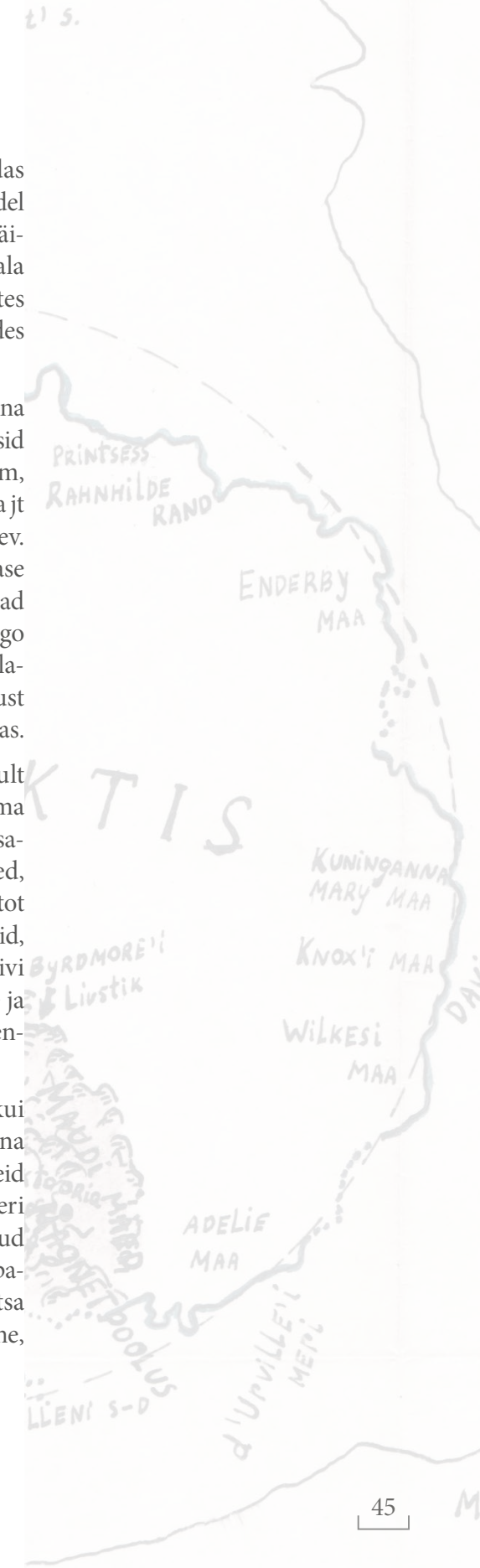
ADELIE
MAA
D'URVILLE
MEPI
LLENI S-D
METBOOLUS

seoseid. Geograafiaprofessor Ott Kurs kinnitab, et Väino Roose pidas nii ülikoolipäevil ja ka hiljem väga kõrgelt lugu oma juhendajast Endel Varepist. Oma õppejõu ja diplomitöö juhendaja eeskujul käsitas ka Väino maateadust laiapõhjaliselt ja maailmavaateliselt ning suhtus eriala kitsasse spetsialiseerumisse skeptiliselt, nagu ka taunis erialateadustes „segast“ võõrsõnade rohkust. Eesti Loodust ja teisi aimeajakirju lugedes tunnistas ta pensionipõlves tihti: „Ma ei saa mitte millestki aru!“

Oma uuenduslikku ja praktilist geograafiadidaktikat jagas ta nii Tallinna haridusametnike kui Tartu geograafiakateedriga. Tallinnast pöördusid tema kui esimese praktilise kooliallika poole Haridusministeerium, Pedagoogika Teadusliku Uurimise Instituut, Heli Tiits, Astrid Värtina jt ning Tartust Ants Raik, Ago Marksoo, Heino Mardiste ja Lev Vassiljev. Talle saatsid oma teadustöid ja kirjutisi üle vaatamiseks ja õpetaja-õpilase suhtes tagasiside küsimiseks professor Endel Varep ning ülikoolisõbrad Kallio Kildema, August Loopmann, Asmu Saar, Aino Mihkelsoo, Ago Kongo, Evald Mustjõe, kindlasti ka mitmeid teisi. Kindlasti ei saa alahinnata tänases mõisteväljas elukestvate õpet. Koolirutiini töid värskust suvised õpetajate täiendkoolitused Värskas ja talvised reeglina Tallinnas.

Arvukate matkade fotomaterjale, mida ta ise võimalikult täiuslikult ja sihtotstarbeliselt fototehniliselt töötles, kasutas ta ka tundides. Oma fotode alusel koostas ta 1960. aastate alguses Eesti pinnaehituse 23-osalise diafilmi, milles oli kuus üldist geomorfoloogilist (kõrgussuhted, maastikuline liigestus, aluspõhja profiil jne) ning 18 tüüpmaastiku fotot (soo laugastega, soo kuivendamine, klint, põlevkivitööstuse tehismormid, sälkorg, lammorg, lainjas tasandik Lõuna-Eestis, Sinimäed, Kabelikivi jne). Ka 1970–80ndatel osales ta nii Eesti kui NSV Liidu diafilmide ja teiste õpimeediade koostamisel, toimetamisel kui ka didaktilisel rakedamisel.

Foto- ja filmitehnika ning fotokunst pälvis tema huvi nii erialaliselt kui lihtsalt huvialana läbi aastakümnete. Ka oma fotodesse üritas ta panna kartograafilisel selget joont ja ruumilisust. Mul on detailideni täpseid mälu pilte nii mudilaseast filmiamatööride kokkutulekutelt Eesti eri paigus kui ka koolipoisina maagilised hetked pimikuks üles ehitatud vannitoast, kui punases hämaruses joonistus ilmutuskausi põhjas fotopaberile maastikupanoraam või grupp matkajaid. Minule usaldati esiotsa fotolabori protsessi tagumine ots ehk kinnitamiskauss ja kuivatamine, hiljem sain analoogfotograafia täisprotsessiga ise hakkama.

Tema esimesteks õpilasteks 9. klassis 1954/55. õppeaastal olid hilisemad ministrid Rein Miller ja Andi Meister, laevakapten Peedu Kass, kaevandusteadlane Viktor Undusk (lehe servas oleva Antarktika kaardi autor, 1955, hinne: väga hea) ning geograafiaprofessor Ott Kurs, kes iseloomustab noort õpetajat nii:

Ta ei jutustanud ümber õpikus nagunii leiduvat ja kättesaadavat, vaid rääkis oma kogemust ja näitas meile pilte ning kõneles välisriikide kohta seda, mida oli teada saanud talle mitmelt poolt maailmast saadetud maateaduslikest raamatutest. Veel andis ta meile teada sellest, kuidas omal ajal August Tammekann (1894–1959) ja Edgar Kant (1902–1978) koostasid kolmeköitelist raamatut „Maailma maad ja rahvad“ (ilmus Tartus 1931–1932), mis mul ja veel mõnel koolipoisil oli juba läbi töötatud ja konsepteeritud. Pärast keskkooli Väinot külastades sain teada, et tal kui kahtlasel tegelasel tuli mitu korda käia KGBs ülekuulamisel. Eriti oli neid tegelasi huvitanud tema kirjavahetus pagulasgeograafidega. Ometi võimaldati tal sõita külla Soome kirjasõpradele (1966) ning neid ka Eestisse külla kutsuda.

Ilmi Samma (Kiviõli 1. keskkooli XIII lend, 1961) kirjutab oma geograafiaõpetajast järgmist:

1954. aastal tuli meie kooli otse TRÜst noor ja energiline geograafiaõpetaja Väino Roose. Tema väärrib omaette juttu, oli ta ju nii eriline kuju. Mõnedele ta ei meeldinud, aga enamikule õpilastest meeldis ta väga. Täielik energiapomm! Juba tema vaba olek ja käitumine läks meile, noortele väga peale. Kui mina olin haige ja kooli tulin, küsis ta, kas mul olid maksalutikad. Allkirja armastas ta õpilaste päevikusse ära kirjutada enne, kui hinne pandud. Allkiri aga oli nagu tohutult suur 2 ja mingi kõverik taga. Läkski siis õnnetu noormees, kel tund viletsalt ette valmistatud klassi ette. Õpetaja kirjutas allkirja ära ja paharet vaatas, et hinne kaks päevikus ja läks kohale. Oma ainet valdas ta väga hästi ja rääkis rohkem kui õpikus oli. Ka huumor ei jätnud teda kunagi maha.

Nii pidime kord iseloomustama, mis tähtsus on jõgedel. Küll me siis mõtlesime ikka laevatamist ja kalapüüki ja mida kõike veel. Kui kõik juba vaikseks jäi, tõstis käe minu sõbratar Ruth Ivanova. „Mis veel, Ivanova?“ „Kassiuputamise tähtsus.“ Õpetaja noogutas:

„Näete siis, mitte keegi teine ei teadnud, Ivanova üksi teadis. Selle eest talle viis.“ Minult küsis ta korduvalt, kus on Ili jõgi.

Asta Järve, kooli direktor aastatel 1956–58, on kolleegi iseloomustanud oma 2006. aasta kirjas järgmiselt:

Väino Roose korraldas õpilastega pikki ja huvitavaid ekskursioone, kasutas uudseid võtteid oma aine elustamiseks. Vahel käitus küll rohmakalt. Kui koolimajale hakkasime tara ümber ehitama, oli tema see, kes lastevanematega metsatöölle läks, saeveskis aitas laudu ja aialippe saagida, oli kooliaia tarastamisel asendamatu töötõetaja. Siis sai õpetaja Juhan Ohman kiviktaimla rajada, kitsed ei pääsenud enam ligi. Roosel olid niisugused käed, mis oskasid igasuguseid töid; ta sai kõigega hakkama.

Ta on pensionieas, tagantjärele osutanud olulistele murdepunktidele koolistandardis ja õppekvaliteedis. 1960. aastal muutus 8-klassiline haridus kohustuslikuks. 1969 leevendati edasijõudmise tingimusi nii, et järgmisesse klassi viidi ka ühe puuduliku hindega õpilased.

1969. aastal võeti Kiviõli keskkooli uues koolihoones tema eestvõttel kasutusele kabinet-süsteem, mis ühelt poolt soodustas paremat õpetamist, aga teiselt poolt vähendas oma klassi tunnet. 1979. aastal alustas tegevust keskkooli astmes õppe-tootmiskombinaat, et anda ühel päeval nädalas ühtlasi kutseharidust (autojuhid, kokad, tiserid, sekretärid jt). 1988. aastal mindi üle 12. kooliaastale ning viiepäevasele õppenädalale. 40-minutilisse koolitundi suhtus teeneline õpetaja kriitiliselt.

17. detsembril 1973. aastal kolmeleheküljelises kirjas haridusministeeriumile viitab ta ülemäära tihedale õppekava, mis ei jäta aega kordamiseks. Samuti taotleb ta ainetevaheliste seoste tihendamist:

Senisest enam tahaks õpetaja näha ainetevahelise seose põhjalikumat lahendamist õpikute autorite tasemel...

1991–95. aastal pidi ta õpetama maailma majandust X klassile uue õppekava alusel. Et õpikuid polnud, koostas ta ise tunnikonspekte. See oli tal kombeks tegelikult ka varem.

Ta oskas õpilasi motiveerida müksamisi, näiteks 1982. aasta lennu Maarika Ankurit (neiupõlves Källo, tänast Virumaa muuseumide finantsjuhti):

Kui ma Tallinna majandustehnikumi sisse olin saanud, Lea (Raudsoo) juurest tulin ja juhtumisi teie trepikojas trehvasime, ütles ta mulle: lõpuks lähed ikka ülikooli! See jäi kummitama. Nii läks.

Õppejuhina pidas ta oluliseks kooli ja kodu koostööd, et suurendada koolielus nii lastevanemate rolli kui õpilaste panustamist, tagasisidet ja kaasotsuseid. 1970. aastate lõpul algatas ja suunas ta õpilasomavalitsuse tööd. Juba 1960. aastatest osales ta regulaarselt Kohtla-Järve linna alaealiste asjade komisjoni töös, mis lahendas keerulisi olukordi ja juhtumeid koolikohustuse mittetäitmisel. Tihti otsustati seal probleemse õpilase saatust, kas võimalus jätkata tavakoolis või äärmuslikult erikooli saatmine. Neid otsuseid elas ta läbi ka tagantjärele, arutledes selle üle, kuidas kasvatada inimest.

Koolikord pidi olema paigas, ja oligi, kui hea akustikaga koolimajas kostis Roose või Raie (koolidirektori) hääl. Vastupidiselt füüsikaseadustele oli sellistel hetkedel heli kiirus suurem valguse kiirusest, mil koolijuhatajad elusuuruses sündmuskohale jõudsid, oli siis tegemist lihtsalt poiste-kamba üleannetustega või „toodi-joodi“ klassiõhtuks sisse viinapudel.

Esimene ekspertnõupidamine, millest kutsutakse osa võtma Teid, toimub 12. mail k.a. Vabariiklikus Õpetajate Täiendusinstituudis Sakala t. 21. Lahendamisele tulevate probleemide mitmetahulisus ja maht nõuab, et kasutataks suhteliselt aeganõudvaid protseduure. Seetõttu tööpäev (koos lõuna ja lõõgastuspausidega) algab protseduuride teatavaks tegemisega kell 9³ ja lõpeb orienteeruvalt kell 19⁰⁰.

Esimesel ekspertnõupidamisel tulevad arutlusele haridust tervikuna puudutavad küsimused. Nõupidamisele on tähtis tulla omapoolsete läbimõeldud seisukohtadega küsimustes, mis on käesolevale kirjale lisatud.

Täie spetsiaalsuse ja mõtteviisiga seotud vastekoht lisatud küsimustespektrile on väga oluline ekspertnõupidamise taseme kaalustatud üldtulemuste väljatöötamisel. Juhul kui mingi vältimatu põhjus takistab Teid nõupidamisest osa võtta, palume selbest eegsasti teatada aadressil Tallinn 200100, Tõnismägi Eesti NSV Haridusministeerium. Ekspertnõupidamine või - eelisteatavalt - Haridusministeeriumi telefonil 44 17 88.

Õõbimiseks 11. ja 12. mail on võimalik kasutada VÕT'i ühiselemut (teateid saab 11. mail telefonil 44-67-46; 12. mai registratuurist). Haridustöötajate ja õppurite komandeerimiskulud tasub Haridusministeerium.

E. Gretškina

E. Gretškina
Eesti NSV haridusminister,
initsiatiivgrupi esimees

■ Haridusminister Elsa Gretškina kutse hariduse mõttetalgutele 11.-12. mail 1987, iseloomustamas glasnosti-aja värskendust hariduselus.

Koolis oli ta alati otsekohene ja lahendustele suunatud, temas oli stiili ja situatsioonikoomikat, nii värskust kui karmust.

Õppekvaliteedile mõjusid positiivselt ootamatud tunnikülastused, mil Väino ilmunud märkamatuult nagu läbi seinu ja istunud tagapinki tundi jälgima. Märkused võisid olla teravad, ka tunnustus võtnud õpetajaid hingetuks.

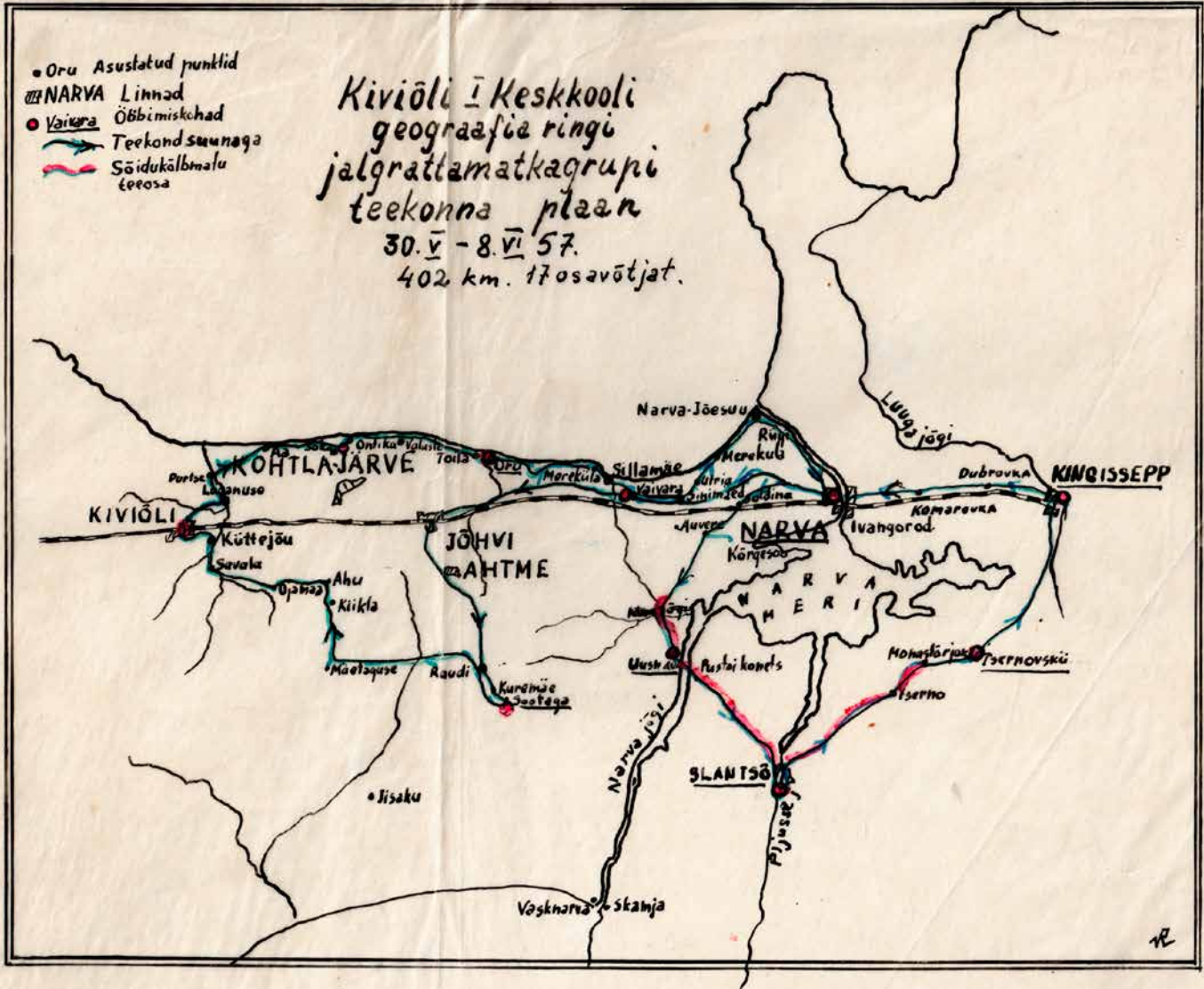
Kindlasti oli ta tugev natuur, kes kõigile ei saanudki meeldida. Nii õpetajatele kui õpilastele. Tüdrukutele tundus ta mõneti järsk ja poistele liiga range. Või ei sobinud olemuslikult. Ta võis olla vait, ka tujust ära, aga ta ei olnud igav.

Väino kehastas oma ajastu õpetajat ja koolmeistrit, kes taasiseseisvunud koolisüsteemi, teistmoodi tegemiste ja segadustega ei arvanud ega jõudnud kaasa joosta. Kommertslikkus ja formalism, ka haridussüsteemis kui avalikus teenuses, kui minetati inimlik ja humanistlik alge, tekitas temas tuska, sel puhul ta rehmas käega ja loobus arutlemast. Sajandivahetusel tajus ta kõigi meeltega, et sobib paremini askeldama oma vana mehe mõistuse, oskuse ja tahtmisega aedniku-mesinikuna, rohkem omaette ja omas tempos.

- Oru Asustatud punktid
- ▣ NARVA Linnad
- Vaikra Öbbimiskhad
- Teekond suunaga
- ↔ Sõidukäibmalu teeposa

Kiviõli - Keskkooli
 geograafia ringi
 jalgrattamatkagrupi
 teekonna plaan
 30. v - 8. v. 57.
 402 km. 17 osavõtjat.

R

GEOGRAAFIARING

1955 lõi omal algatusel geograafiaringi ja panustas järgnevatel aastatel oma energiat ja aega nõuhiskondlikus korras.

Kuni 1960. aastate alguseni oli õpilaste seas ülipopulaarne, tegutses oluliselt laiemalt kui ainering.

Alates 1970. aastatest oli suunatud kitsamalt geograafia süvaõppele ja õpilaste teadustööle.

1980. aastatel lisandus noorgeoloogide tegevussuund.

Õnnitlemas matka lõpetamisel Kõrkkülas.

- Väino Roose joonistatud skeem jalgrattamatkast põlevkivimaal 30.5.–8.6.1957 (17 matkajat, 402 km).

Asunud tööle õpetajana, kutsus Väino kohe ellu geograafiringi, sest koolitundidest jäi nii õpetajale kui ka õpilastele väheks. Õpitegevust sai jätkata pärast tunde veelgi mitmekesisemas, aga ka vabamas vormis. 1950. aastate teises pooles ja 1960ndate alguses teenis geograafiring Kiviõli keskkoolis legendaarse kuulsuse. Noore õpetaja aktiivsus just koolivälistes tegevustes, nii geograafiringis kui välismaalastega kirjasõpruses väljendas kõige ehedamalt destaliniseerimist ja Hruštšovi sula. Nikitat ja Nikita aega, mida ta just täpselt nii nimetas, hindas ta hilisemalt suureks üleliiduliseks naljaks.

Geograafiringi tuumiku moodustasid tavaliselt keskkooli õpilased, täieõiguslikult said ringis osaleda ka õpetajad ja vilistlased. Otsustamine toimus demokraatlikult, kas kõigi ringi liikmete osalusel või juhatuse poolt. Ringi noorest õpetajast juhendaja nägi, kui võrd tähtis oli tollastes stalinismist vabanemise ja saabuva Hruštšovi sula tingimustes anda otsustusõigust ja voli noortele endile. Ring tegutses tööplaani järgi, mida koostasid ringi juhatus ja õpilased ise. Ringi koosolek, kus tutvustati maid ja rahvaid, vahendati reisimuljeid ja geograafilise sisuga raamatuid, aga ka Esticat, toimus tavaliselt iga nädal.

Suurürituseks oli ringi aastapäev, mida peeti pidulikult veebruari alguses lauakõnede, rikkaliku teelaua, laulu, tantsu ja isegi orkestri esinemistega. Ringil oli koolis oma vitriin „Oma silmaga“. Võisteldi kooli parima geograafi tiitlile, milleks tuli igal nädalal vastata ühele küsimusele, ning korraldati temaatilisi fotokonkurse. Ringiga seotult pandi käima esperanto keele kursus, mis oli tol ajal poliitiliselt soositud rahvusvaheline keel. Sellest kõigest saab kinnitust, et ringi juhendaja tähtsustas järjepidevaid tegevusi, samm-sammulist edenemist, ka kasvatuslikku õpirutiini, mis tipnes kevadiste-suviste õppematkade ja ekskursionidega.

Näiteks 23. oktoobril 1956. aastal oli 41 osalejaga ringikoosoleku teemaks „Hiina ja hiinlased“, mis võis olla tollastes Mao Zedongi kultuurirevolutsiooni tõlgendustes vägagi põnev. Suurürituseks oli 24. novembril 1956. aastal kadripäevale pühendatud ball-maskeraad, millest võttis osa 134 last (viiendik koolist). Õpetaja Johannes-Elmar Lindam (1899–1975) meenutab oma tänukirjas ringi juhatusele inspireerivalt kostümeeritud soolotantsijaid Bajadeeri ja Orientaallast, vitaalseid jänkisid, hiromanti, kiisukest, heliredeli kleitidega neidusid, musketäre, Mefistot, klounid jne: „Oli hea näha ja tajuda, et kõik oskasid korrektselt käituda, olgugi et oldi maskides ja tundmatutena kogu õhtu.“ Pidulikkus kestis kella 2.30-ning parimate kostüümide eest pandi välja premiaraha 284 rubla.

tunnustatud koorijuht Priit Pärtna kirjutas oma kodukohast Püssi asundusest, Helle Palk Kiviõli kombinaadist, Ilona Liiv Sirtsist, Vaike Lipp Soonurmest, Aino Kull Avinurmest, aga Niina Punger oma kodukohast hoopis kaugemal Leningradi oblastis Volosovi rajoonis. Sisuliselt on õpilaste suhteliselt küpse ja ajastutruu kodu-uurimusega kaetud kogu toonane Kiviõli rajoon ja üksikute küladena ka laiemalt Virumaa, teised maakonnad ning isegi Venemaa. Kodu-uurimist oma kodukoha armastuse ja õpingute ühe tahuna võiks ka tänases, tollasest hoopis avaramas maailmas olla rohkem, arvas teeneline õpetaja pensionipõlves.

Geograafiaring sidus oma tegevuse teiste kooliväliste vabatahtlike algatuste, aga ka kohustusliku partei-komsomolitööga. 8. jaanuaril 1959 toimus ringi koosolek ühtlasi Kiviõli rajooni komsomolikomitee noorteõhtuna „Küsi, meie vastame“ põlevkivikeemia kombinaadi klubis. Ametlikus, parteilises plaanis õilistati esimest sputnikulendu (rajooni komsomolikomitee I sekretäriks oli siis Ivar Kallion (1931–2013), hiljem nõukogude ajal Tallinna linnapea), aga tegelikult arutleti hoopis laiemalt oktoobrikuisse esimese kosmoseraketi lennu ümber. Väino Roose tegutses lisaks tehnikuna ja näitas filmi sputnikutest.

1970–80ndatel geograafiaring mingis mõttes etableerus, muutus targemate-usinamate õpilaste süvaõppeks, ettevalmistamiseks geograafiaolümpiaadiks ja teisteks konkurssideks. Kindlasti ei tähendanud see

Mida ma tean
Kiviõli kombinaadist?

Visades kovars pilgu kombinaadile võime teda rulluult kirjeldada: kõrgeid tehaseid ja töökodasid, pikki rida rõukasid õlihoiupaase. Tehaste korstnad puhuvad välja võimsaid gaasi- ja suitsupilvi. Paarsada meetrit eemal on kõrgesse üles kerkinud ühelt ühelt must tulumägi. Õhuteed kaudu liiguvad aeglaselt tulaga täidetud kopad üles mäe poole, kus nad hiljem automaatselt tükiendatakse.

■ Helle Palgi kodulooline uurimus vihikus nr 1 „Mida ma tean Kiviõli kombinaadist“, Kiviõli 1. keskkool 1960/61.

ainult teoreetiliste teadmiste täiendamist, saati tuupimist (kohanimed!), vaid leidlikkust eeldavaid välitoid ning praktilisi maastiku tundmise ja uurimise oskusi (taimed, linnud, kivimid, loodusseosed), pluss meeskonnatöö harjutamist ja suhtlus-esitlusoskusi.

Tema juhendatud õpilased esinesid edukalt ja ka arvukalt geograafiaolümpiaadide lõppvoorudes. 1995. aastaks võitsid 20st olümpiaadist kuuel korral Kiviõli kooli õpilased – Toomas Mikkov, Ants Kangro, Antti Roose, Kalle Pungas, Harri Keba ja Anneli Ivanov. Mitmed geograafiaolümpiaadidel osalejad nakatusid maateadustest sel määral, et jätkasid õpinguid Tartu ülikooli geograafiaosakonnas. Teised, kes valisid mõne teise kutsumuse, näiteks Toomas Kahur diplomaadina, Anvar Samost ajakirjanikuna etc, said tunda end maateaduslikult ja ruumiliselt alati kindlalt.

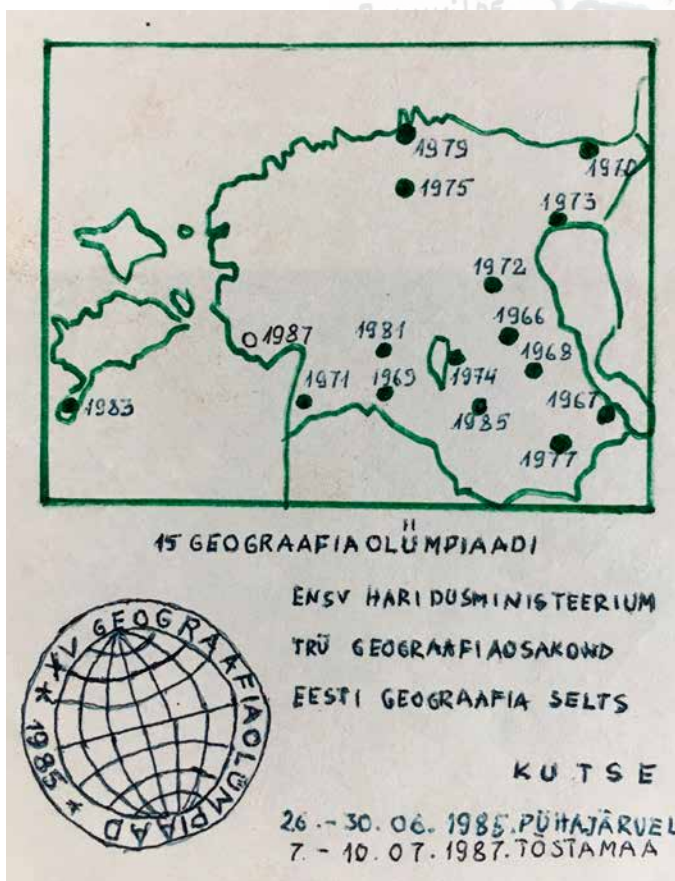
Haridusministeeriumi toetusel korraldati Kiviõlis 16. novembril 1980 teine vabariiklik geograafiapäev, milles oli nii loenguid kui ka rohkelt praktilisi harjutusi ja õppekäike linna ja tööstusettevõtetesse.

1970.–80. aastatel korraldati Uljastel ja Karjamaal noorte matkalaagreid, kus Väino panustas maateaduslikul ja loodussuunal, valmistades ette ja viies läbi orienteerumise, maamöödistamise, kivimite tundmise, maastiku kirjeldamise jm.

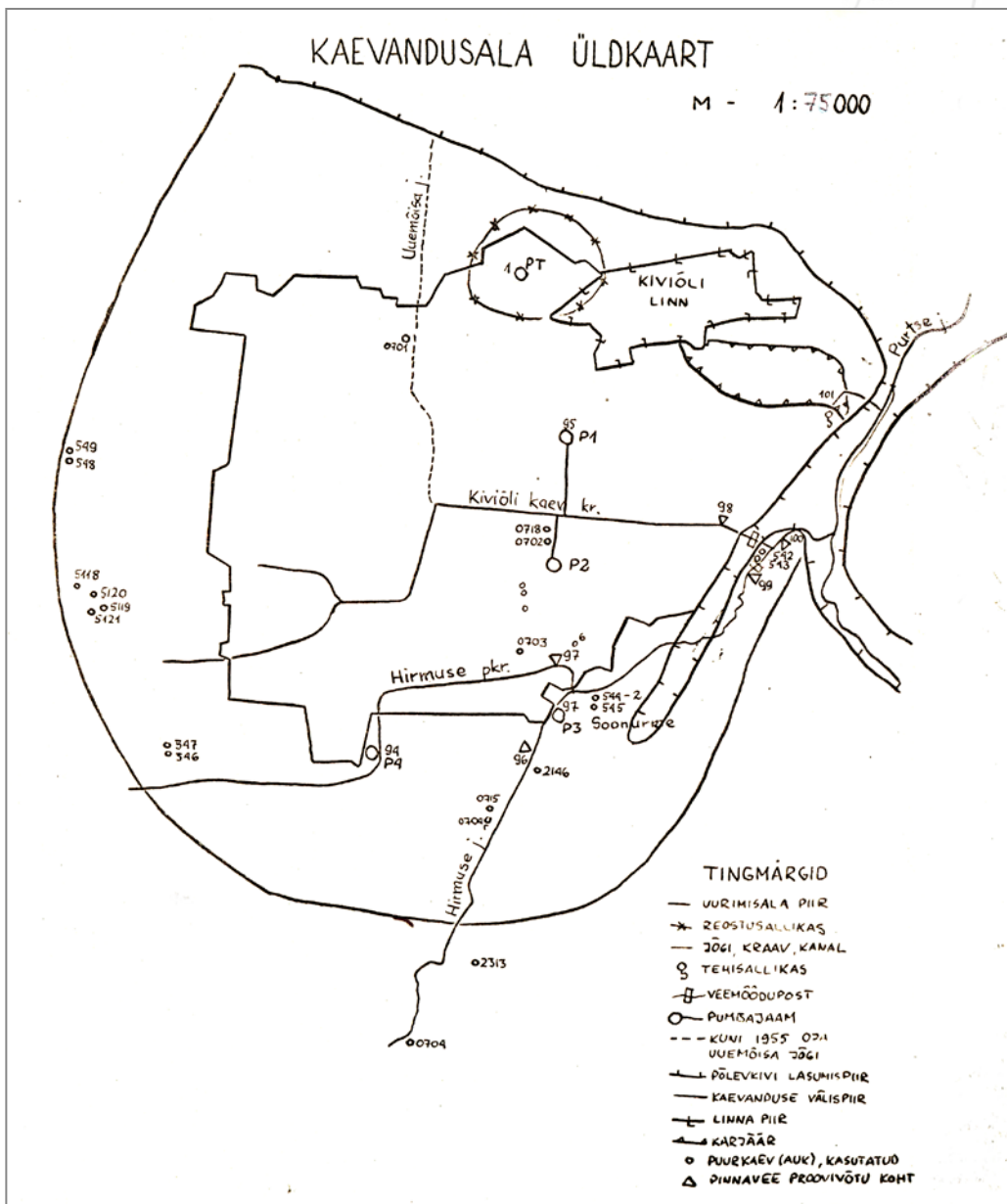
Teaduste akadeemia asutas 1980. aastal akadeemik Anto Raukase initsiatiivil Õpilaste Teadusliku Ühingu, kuhu ta suunas koheselt teadmishimulisi õpilasi, ka mind.

GEOGRAAFIA-OLÜMPIAAD

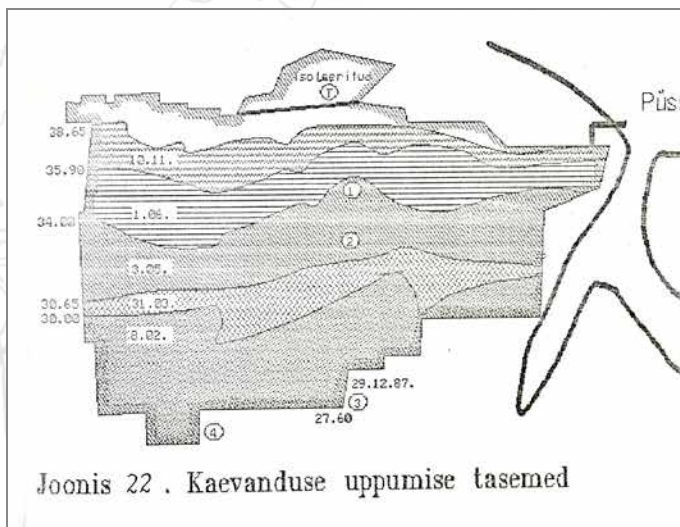
■ Heli Männi geograafiaolümpiaadi töö tiitelleht, 1974.

■ 15. geograafiaolümpiaadi kutse visandas Väino Roose 1985. aastal.

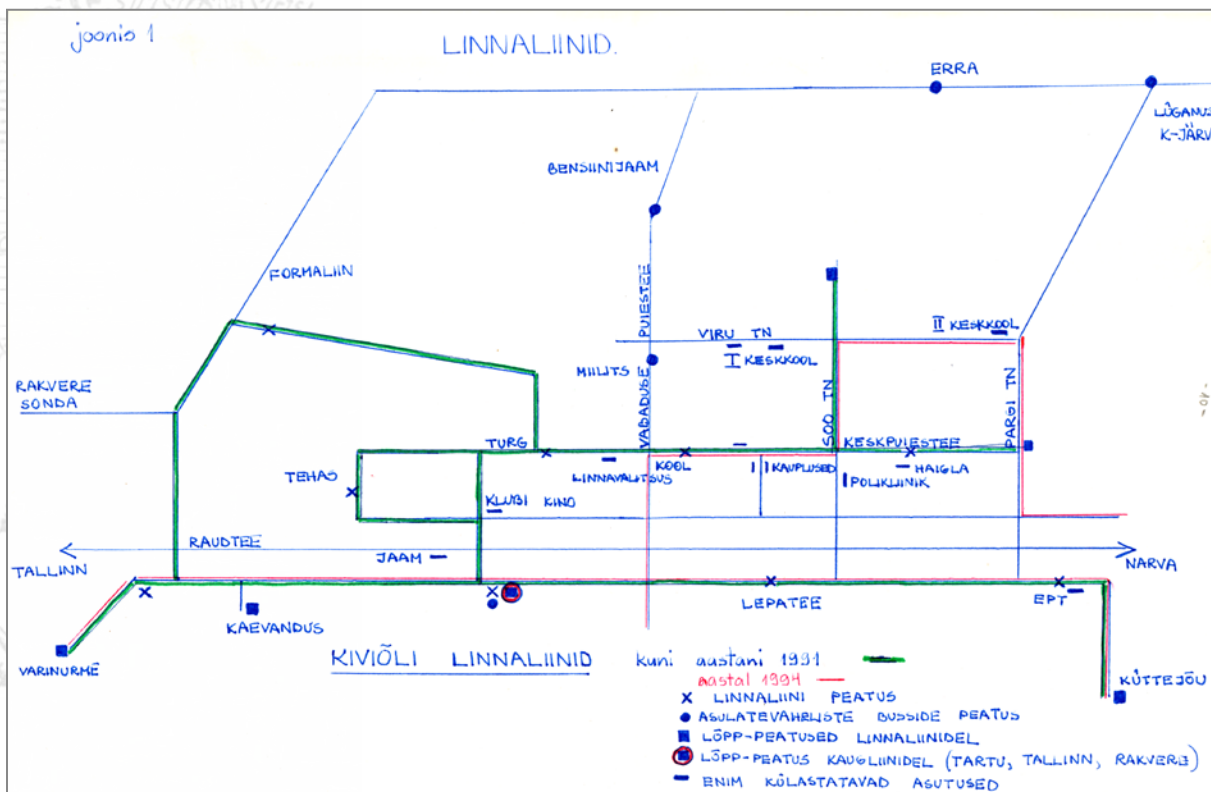

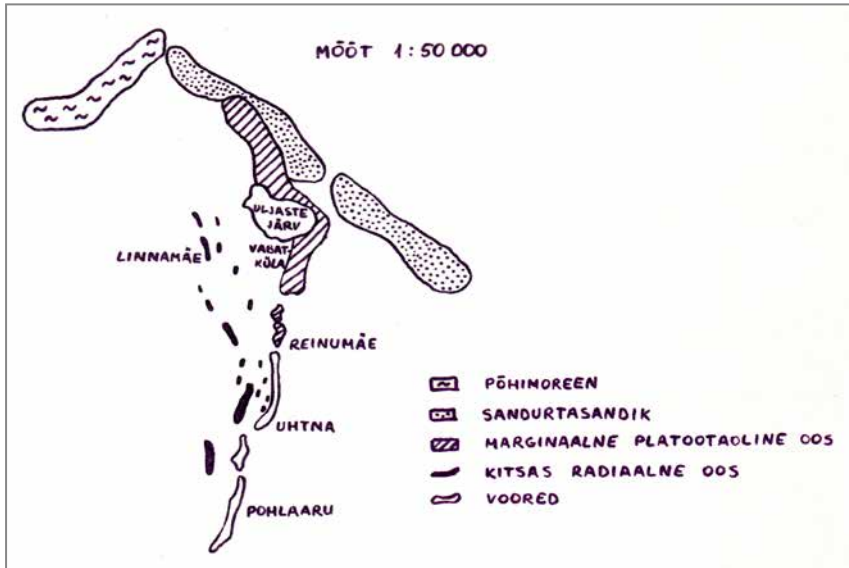
■ Kiviõli kaevandusala üldkaart. 1 : 75 000 Antti Roose diplomitöös „Inimtekkelisi muutusi süsteemis “põhjavesi-pinnavesi” Kiviõli kaevanduse näitel“, juhendaja J. Roosaaere, Tartu Ülikool, füüsilise geograafia kateeder, Tartu 1989.

■ Kaevanduse uppumise tasemed 1988. Antti Roose diplomitöö, 1989. Oma diplomitöösse koostasin ühena esimestest enamuse kaarte digitaalselt, kasutades nii digijoonistamist kui graafilist modelleerimist. Digitaalsuses ja hallides toonides läks kaotsi kaartide ilu, kuid kasvas mudeldamise ja koostamise kiirus ning koos sellega infotihedus.

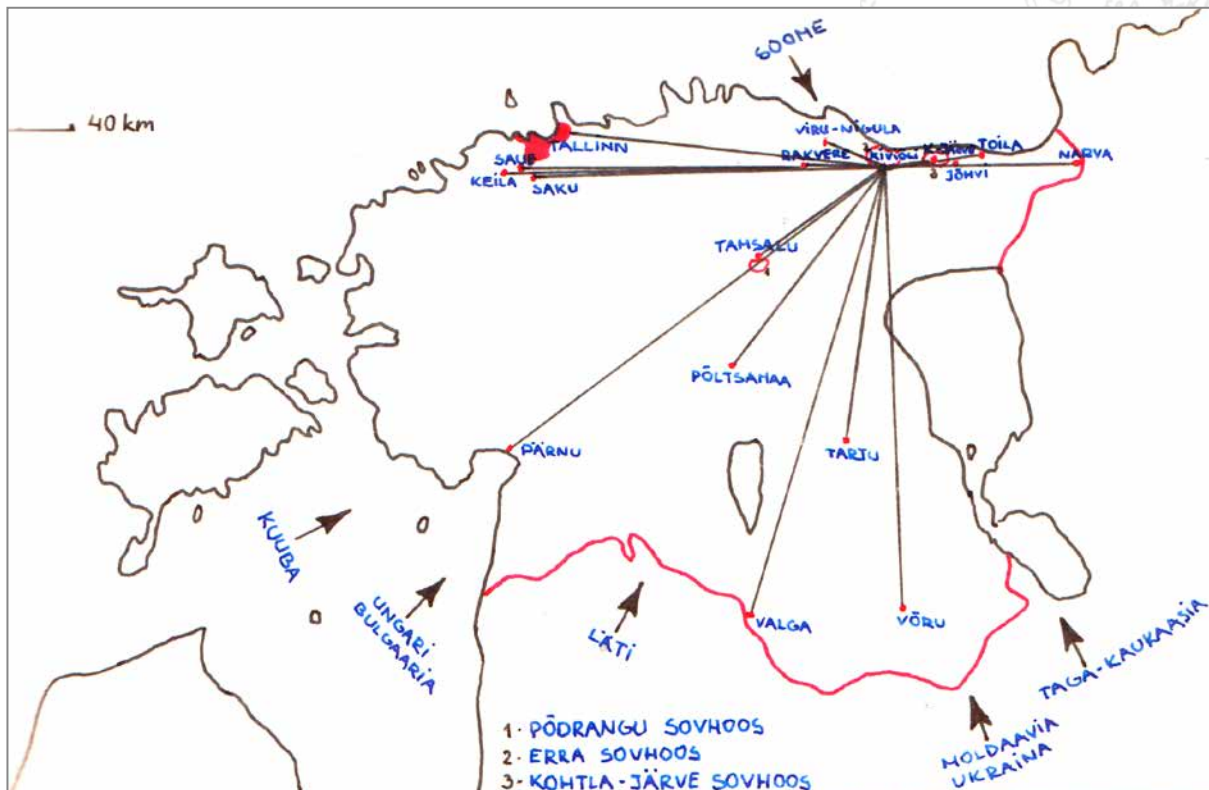
■ Kiviõli linnaliinid kuni 1991 ja 1994. Anneli Ivanov, Transporditingimuste iseloomustus ja muutus viimasel aastakümnel Kiviõlis, 1995, Kiviõli 1. keskkooli XII klass, 21. geograafiaolümpiaadi eelvooru töö.

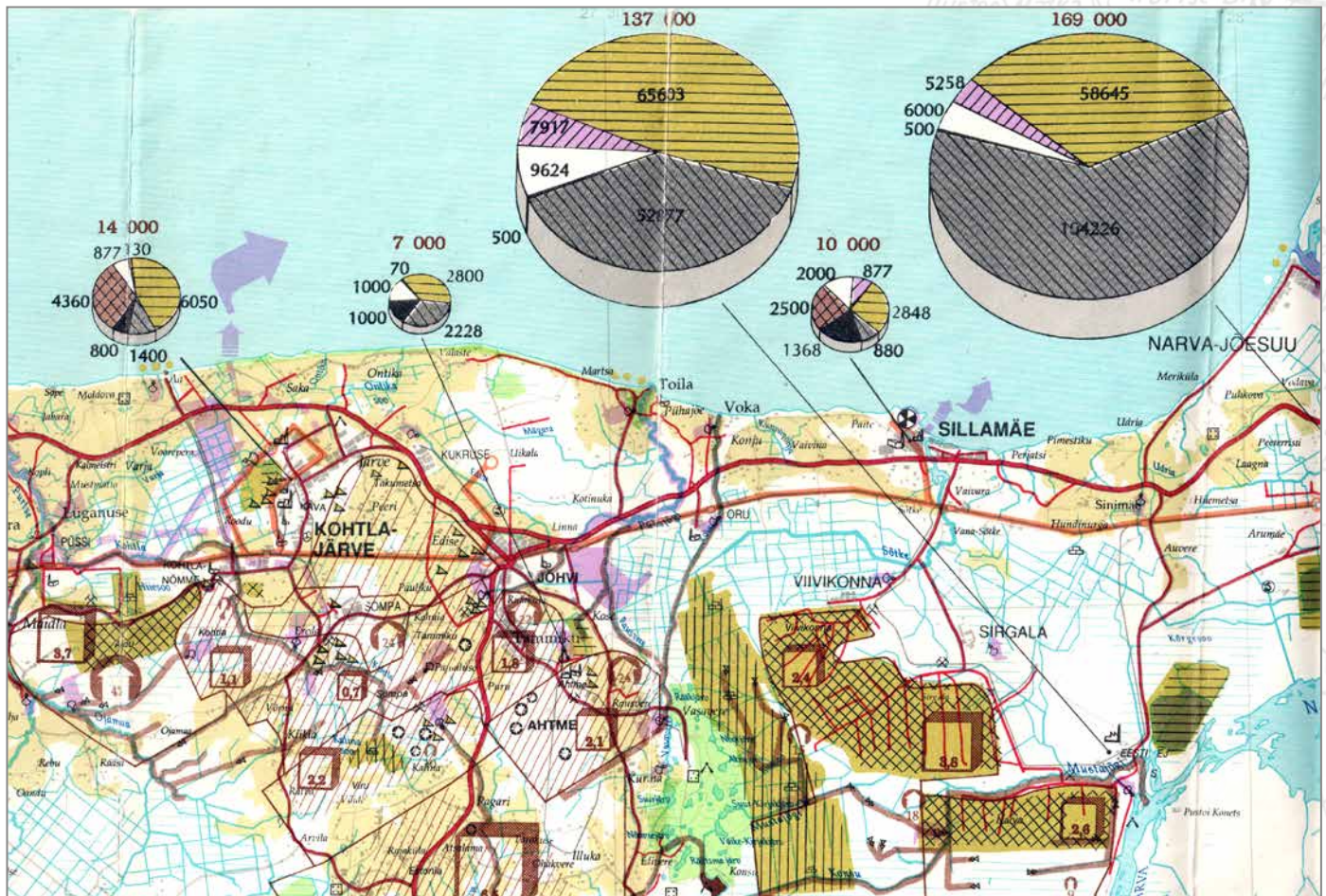

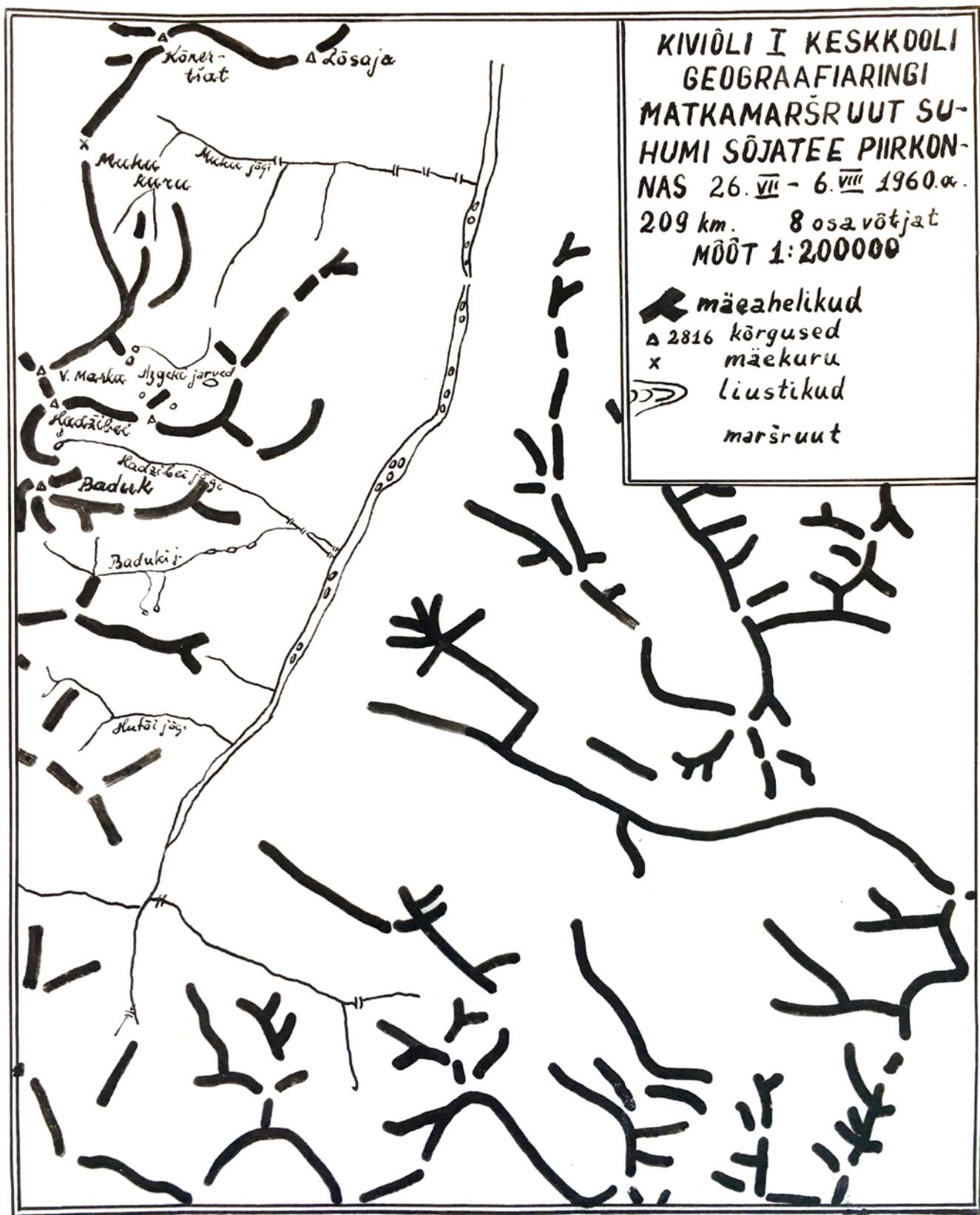
■ Uljaste ümbruskonna servamoodustised. Kalle Pungas, Uljaste oos ja järv, 1983, Kiviõli 1. keskkooli XI klass, Õpilaste Teadusliku Ühingu uurimistöö.

■ Toidukaupade sissevedu Kiviõlli. Harri Keba, Kaubandus Kiviõlis, 1984, Kiviõli 1. keskkooli X klass, Õpilaste Teadusliku Ühingu uurimistöö.

■ Kirde-Eesti. Inimmõju. 1 : 200 000. Regio 1992. Autor Antti Roose, toimkond Raivo Aunap, Jaan Jagomägi, Jüri Jagomägi, Teet Jagomägi, Kiira Mõisja. Kasutusel seinakaardina Varesmetsas Vidriku talu uinaku- ja raadiotoas. Abihoonete seintele riputas Väino pärast NSV Liidu lagunemist, välja arvamist Eesti Vabariigi õppekavast ja mahakandmist kooli õppevahenditest NSV Liidu seinakaardid.

EESTI JA NSV LIIT

MATKAD

1950–1954 käis üliõpilasmatkadel ja õppeekspeditsioonidel.

1955–1960ndateni korraldas arvukalt jalgrattamatku ja auto-ekskursioone, mitmeid jalgsi- ja mägitatku.

1970.–1980. aastatel korraldas bussiekskursioone ja perele automatku.

2000ndatel käis pensionäride bussiekskursioonidel Eestis ja välismaal.

- Väino Roose joonistatud skeem matkast Suur-Kaukasusse Suhhumisse sõjatee piirkonda 26.7.–6.8.1960 (8 matkajat, 209 km Teberda-Dombai-Ažara, II kategooria mägitatk, 1800 rubla osavõtja kohta + 200 rubla taskuraha).

Kindlasti käis Väino eneseleidmise juurde matkamine. Rännumehe kirk oli nakkav.

Ajalooliseks võib pidada Kiviõli kooli geograafiaringi matku. Kevaditi käis vilgas ettevalmistus õppekursioonideks: tuli hankida mitmeid lubasid ja üritus piinliku täpsusega koolis, miilitsas ja teisteski võimorganites vormistada, leida õpilastele isiklik ja grupivarustus, koostada toiduratsioonid ja mis kõige põnevam, töötada välja reisiplaan ja marsruut. Kuivõrd kaardimaterjali nappis, joonistas ringi juhendaja ülikooliaegse käsitööoskajana kalkale piisava asukohatäpsusega plaane, et õpilastele pakkuda kaardilugemise ja suurtes mõõtkavades orienteerumisoskust. Küllalt keeruline oli kokku saada eelarve, mille suhtes pidas ta kopika täpsusega raamatupidamist. Nendes peredes, kel võimalus puudus, küsiti koolidirektori Asta Järve avaldusega toetust ettevõtete ametiühingukomiteedest. Näiteks 1959. aasta suvel toimunud Karpaa-tide 20-päevase matka maksumus oli 900 rubla liikme kohta (isiklikus arhiivis olevad põhjalikud aruanded õppekursioonidest sai Väino enda valdusesse Kiviõli rajooni täitevkomiteest selle likvideerimisel).

Lisaks rahanappusele ja ka varustuse kokku otsimisele tollastes kasinates oludes nõudis tõsist tööd matka ja reisi ametlik vormistamine. Üldiselt oli tema suhe võmmivalitsusega – nagu ta ise miilitsat nimetas – asjalik, seda seoses sagedaste matkalubade väljaajamiste ja kinnitamisega. Oma hilisemates kirjeldustes ei näinud ta seal mingit pahatahtlikku keelamist, vaid vajalikke toiminguid, lisaks oli ju tegemist alaealistega – keegi, tema ise, pidi võtma vastutuse.

Osa õppematku näisid nii korralduselt kui teostuselt üsna hullumeelsed, näiteks rattamatk mööda Peipsi järve rannajoont või isehitatud parvega Narva jõe ületamiste ning sellele järgnevat raskes matkavarustuses ratas-tega Puhatu ja Kriivasoos sumpamisi. Väino juhitud õppekursioonid, nii nimetati neid haridussüsteemis ametlikult, lisaks vormistati need turismiklubis vastava raskuskategooria matkana, sisaldasid nii seiklus-likku kui hariduslikku, kodulähedased õppekäigud ka koduloolist sisu.

1955. aasta suvel käis ring Ontikal, Pärnus, Petseris ja Leningradis, suvel 1956 Lõuna-Eestis ja Riias, 1957 Palamusel, Kirde-Eestis ja Karjalas, 1958 Saaremaal, Narvas ja Lahemaal, 1959 Tartu laulupäeval, Ahjal, Tallin-nas ja Karjalas ning 1960 taas ratastega Tartus ja Kaukaasias. 1956–60. aasta suvistel koolivaheaegadel järgnes üks matk teisele mõnepäeva-se vahega erinevates vormides Kiviõlist eri suundadesse – jalgsimat-k, jalgrattamatk, autokastimatk ja rongireis „vennasvabariikidesse“. Kuigi

- *Rattamatkajad Soome lahe rannikumadalikul Selja jõe Karepa sillal 2. juunil 1956.*

piiravaks teguriks oli raha nappus, täitusid matkakohad kiiresti, kuigi seati ka rida tingimusi, näiteks geograafiahinne pidi olema vähemalt neli. Geograafiaring osales ka koolinoorte-turistide kokkutulekul, kuhu pääsemisel oli samuti tihe, aga mitte üldse närviline konkurss. Nende seikluste, sportlikkuse ning lihtsalt lõbusa ja toreda ajaviite juures, mis puutub rohkem kasvatuslikku poolt, ei alahinnatud õpetuslikku osa – peeti mitte ainult olustikulist, vaid ikka informatiivset maateaduslikku ja kohatunnetuslikku matkapäevikut. Õpilased pidid ka ise koostama reisikirja, mida hiljem hinnati. Sellest kõigest paistsid välja Endel Varepi ülikooliaegsed mõjutused. Ta tegi õpilastega umbes sama, ainult palju lihtsamalt, mis prof Varep oli teinud tudengitega ülikooli suvistel õppekäikudel.

Eredad mälestused on osavõtjail Karjala jalgrattamatkast, kus 1. juunist kuni 20. juunini 1957 käis 29 geograafiaringi õpilast. Rongiga sõideti Leningradi, sealt edasi Sortavalasse, kus algas matk jalgratastel. Matkajatele avaldasid Viktor Unduski meenutuse järgi muljet Talvesõja ja Leningradi blokaadi raudbetoonist punkrid ja maasse kaevatud graniitrahnudest tankitõrje vööndid. Tagasi tulid päevitunud ja muljetest tulvil lapsed. Tänutäheks kinkisid õpilasmatkajad matkajuhile korralduse eest tavaliselt suure nahkse albumi, kuhu ta hiljem sättis needsamad

matkapildid. Nii matkale minek kui sealt naasmine sisaldas teatavat pidulikkust, need hetked muudeti mälestusväärseks.

Illi Samma meenutab autoekskursiooni (lahtise veoauto kastis) Saaremaale ja sõitu mootorpaadiga Vilsandile:

Veoauto kasti pandi istumiseks lauad, vihma kaitseks oli kaasas present, mis tõmmati vihma korral üle peade. Õpetaja ise oli dressipükstes, peas oli ruuduline mereröövli rätik, kukla tagant kinni seotud. Kohe kui Kiviõlist sõitma hakkasime, asus ta nõelaga dressipükse parandama, ise ütles: hoiatage kui auk tuleb. Ikka kostis ühteaegu: „auk“ ja siis õpetaja „ai“. Keset Tallinna linna nihkusid istumislauad paigast ja olime vihmaga presendi all üksteise otsas hunnikus. Oh seda kilkamist ja naeru siis! Suundusime ka kinnisesse Paldiski linna, kus isegi ööbisime.

Sellest ekskursioonist on kirjutanud 10. klassi õpilane Ivi Vonberg kohalikus lehes Töö Lipp kuueosalise järjeloo „Tahmalinnast“ Vilsandini“.

30. maist kuni 5. juunini 1957. aastal, vahetult pärast koolitöö lõppu toimus 20 geograafiringi õpilase jalgrattamatk Kiviõlist Loksani, sealt sügavale Kõrvemaale ja tagasi läbi Neeruti ja Rakvere Kiviõlli. Läbiti 300 km, mille alusel omistati osavõtjaile turismispordi III järk ning

■ *Geograafiringi furgoon-
autoga teele sättimas, 1958.
aasta suvel.*

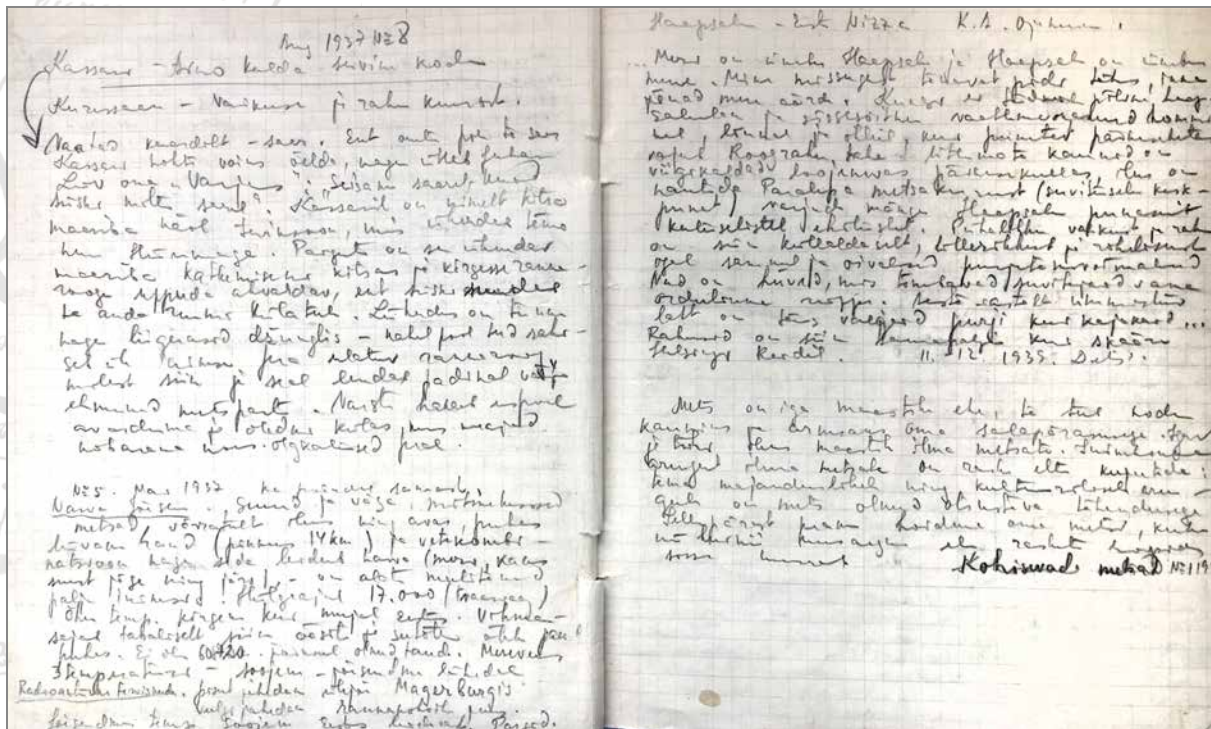

- *Juhipositsioonil ja roolis – autoekskursioonidel Väino sohvriks ei olnud, küll aga kõike muud.*

tunnusmärk „NSVLi turist“. Soome lahe rannikumadalikul marsruudi läbimiseks tuli kõigi jaoks saada luba rajooni miilitsaosakonnast, sest tegemist oli piiritsooniga.

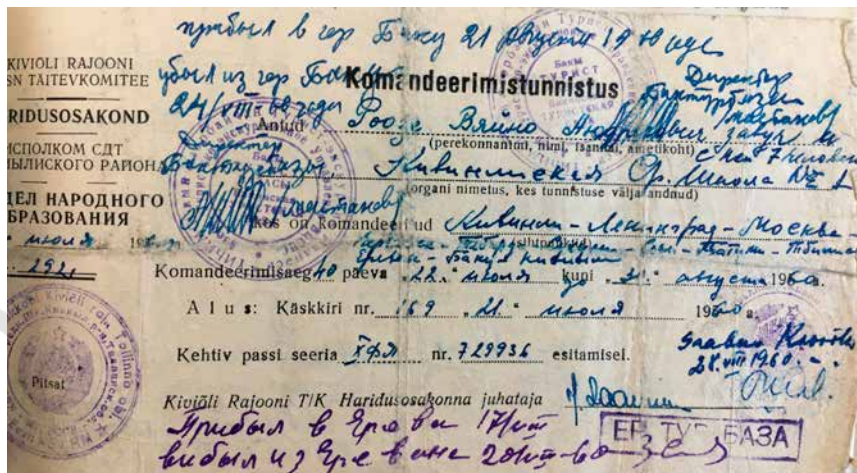
1960. aasta augustis toimunud Kaukaasia mägitatka ametlikus lähetusaruandes rõhutab grupijuht Väino Roose, et valitud marsruudil käidi kõigis looduslikes vööndites subtroopikast igijääni. Eesmärgiks oli tutvuda Kaukaasia looduslike, kultuuriliste ja ajalooliste vaatamisväärsustega, koguda koolile kivimi- ja taimekollektsioone, aga ka tutvuda eesti asundustega. Samuti rõhutatakse marsruudi muutmist tingituna maalihetest. Baduki mäekurul (3004 m, 1B kat.) oli enne neid viibinud Tallinna Polütehnilise Instituudi grupp Endel Lippmaa (1930–2015) juhtimisel. Samas kandis käis ta ka oma ülikoolikursusega 1953. aasta suvel.

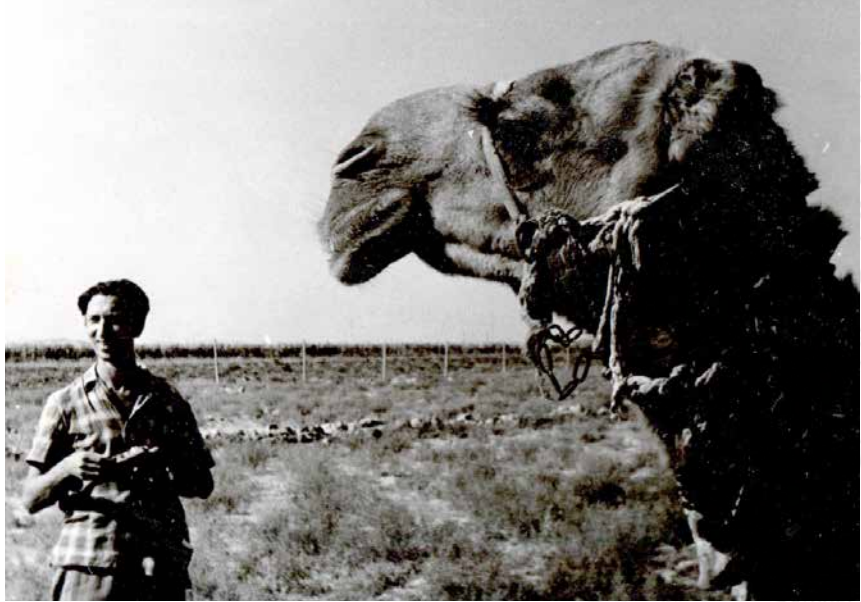

■ Matkade ja ka geograafiatundide ettevalmistamisel kirjutas Väino Roose vihikusse (1957) ümber eestiaegsetest raamatutest huvipakkuvate paikade kirjeldusi ja õpiku-stiilis tekstilõike. Neil vihikulehtedel on välja kirjutised Kassarist Aino Kallaselt, Narva jõest ning Haapsalust kui Eesti Nizzast ning metsast.

■ Väino Roose Kaukaasia matka komandeerimistunnistus nr 292 väljastatud 22. juulil 1960, 13 turismibaasi pitsatit kinnitustega mõlemal dokumendi küljel.

■ *Kodusteie, emale ja vennale Sangastesse saadetud fotokiri Kesk-Aasia matkalt 22.06–28.08.1962, millele pani eneseiroonilise pealkirja: „Tervitus kodused! Pildil kaks kaamelit.“ Sellel pikal matkal käis ta parimate matkasõprade Väino Tinnuri (1936–1974) ja Viktor Unduskiga. Pikka-aegane rongisõitule lisaks oli katsumuseks kõrbepalvus ja liivatolm.*

...олимпиады и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

ВСЮ ЖИЗНЬ

Именно Валентина Ивановна после одной только контрольной работы — в начале учебного года? Почему же. Тренировка и Сабина оказалась такая черствая по отношению к своему товарищу? Хотелось верить, что товарища попутит Валентина Ивановна вернутся в школу. Это письмо являлось от имени всех моих одноклассников, учеников из Валентины Ивановны. Соборная вместе и впервой школьные годы, мы всегда с теплотой и любовью говорим о нашей первой учительнице.

С. ВЯКИНА, ученица школы №1, г. Маски Челябинской области.
С. ПЕРВЫГИНА, ученица школы №1, г. Маски Челябинской области.

Человек с рюкзаком и книгой

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

ВСЮ ЖИЗНЬ

Именно Валентина Ивановна после одной только контрольной работы — в начале учебного года? Почему же. Тренировка и Сабина оказалась такая черствая по отношению к своему товарищу? Хотелось верить, что товарища попутит Валентина Ивановна вернутся в школу. Это письмо являлось от имени всех моих одноклассников, учеников из Валентины Ивановны. Соборная вместе и впервой школьные годы, мы всегда с теплотой и любовью говорим о нашей первой учительнице.

Человек с рюкзаком и книгой

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

ВСЮ ЖИЗНЬ

Именно Валентина Ивановна после одной только контрольной работы — в начале учебного года? Почему же. Тренировка и Сабина оказалась такая черствая по отношению к своему товарищу? Хотелось верить, что товарища попутит Валентина Ивановна вернутся в школу. Это письмо являлось от имени всех моих одноклассников, учеников из Валентины Ивановны. Соборная вместе и впервой школьные годы, мы всегда с теплотой и любовью говорим о нашей первой учительнице.

Человек с рюкзаком и книгой

...вспомнил и вступил в ряды комсомола. Но только не в школе, а в рабочей бригаде. В 4-м классе, догребавшись с диким трудом и изнурением, чтобы мне разрешили посещать уроки в этом классе. У преподавателя русского языка я посетил, конечно, большие успехи. Но на следующий урок я не побоялся вместе с звуками из диктофона. Вот так вступил в классы мы вступили в 5-й класс и в первую очередь. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе. Вспомнил, что в первом классе я посетил в классе.

ВСЮ ЖИЗНЬ

Именно Валентина Ивановна после одной только контрольной работы — в начале учебного года? Почему же. Тренировка и Сабина оказалась такая черствая по отношению к своему товарищу? Хотелось верить, что товарища попутит Валентина Ивановна вернутся в школу. Это письмо являлось от имени всех моих одноклассников, учеников из Валентины Ивановны. Соборная вместе и впервой школьные годы, мы всегда с теплотой и любовью говорим о нашей первой учительнице.

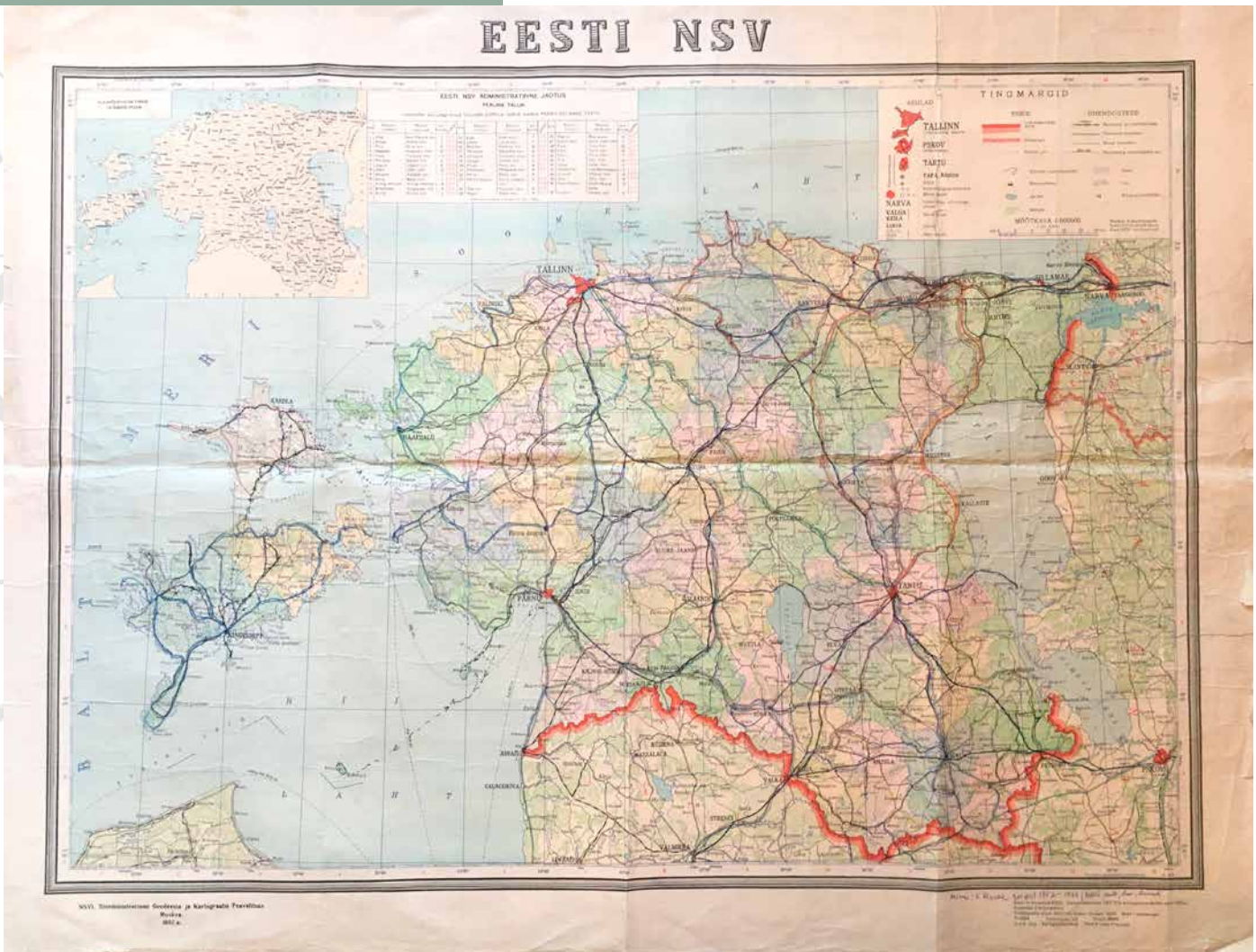
■ *Inimene seljakoti ja raamatuga. Utšitelskaja Gazeta, 2. juuni 1964, lk 2.*

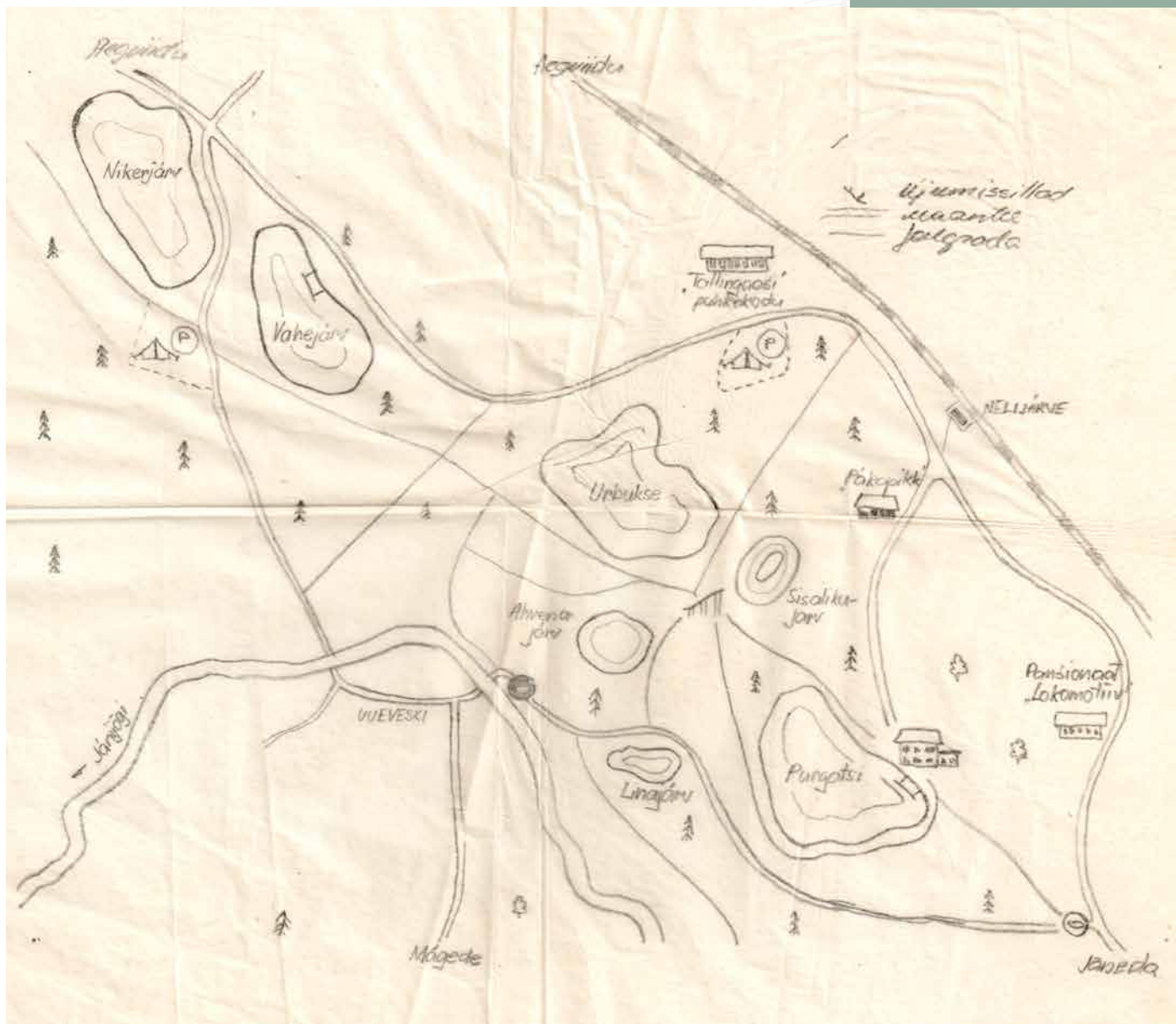

1960ndate aastate keskel võttis Väino matkasõpradega ette parvematka Vasknarvast Narva veehoidlani. Kümnele auto õhukummile ehitati peale laudadest raam ning sellele püstitati telk. Parvele pandi nimeks SOSS.

1960ndatel aastatel muutusid õpilaste autoekskursioonid bussiekskursioonideks. Järgnevatel kümnenditel jäid armastatud väljasõitudeks kodulähedased põhjarannik, Alutaguse, Peipsi kant ja Lahemaa rahvuspark, aga ka kaugemad Eesti maamärgid Pühajärve, Nelijärve, Munamäed, veel lõunapoolse minnes Lätis Sigulda ja Jurmala. Rongireisid viisid kord aastas Leningradi või Moskvasse.

ÜLEVAATEKAART

■ Aegviidu-Jäneda skeem, õpilase võistlustöö, geograafiaolümpiaad 1975.

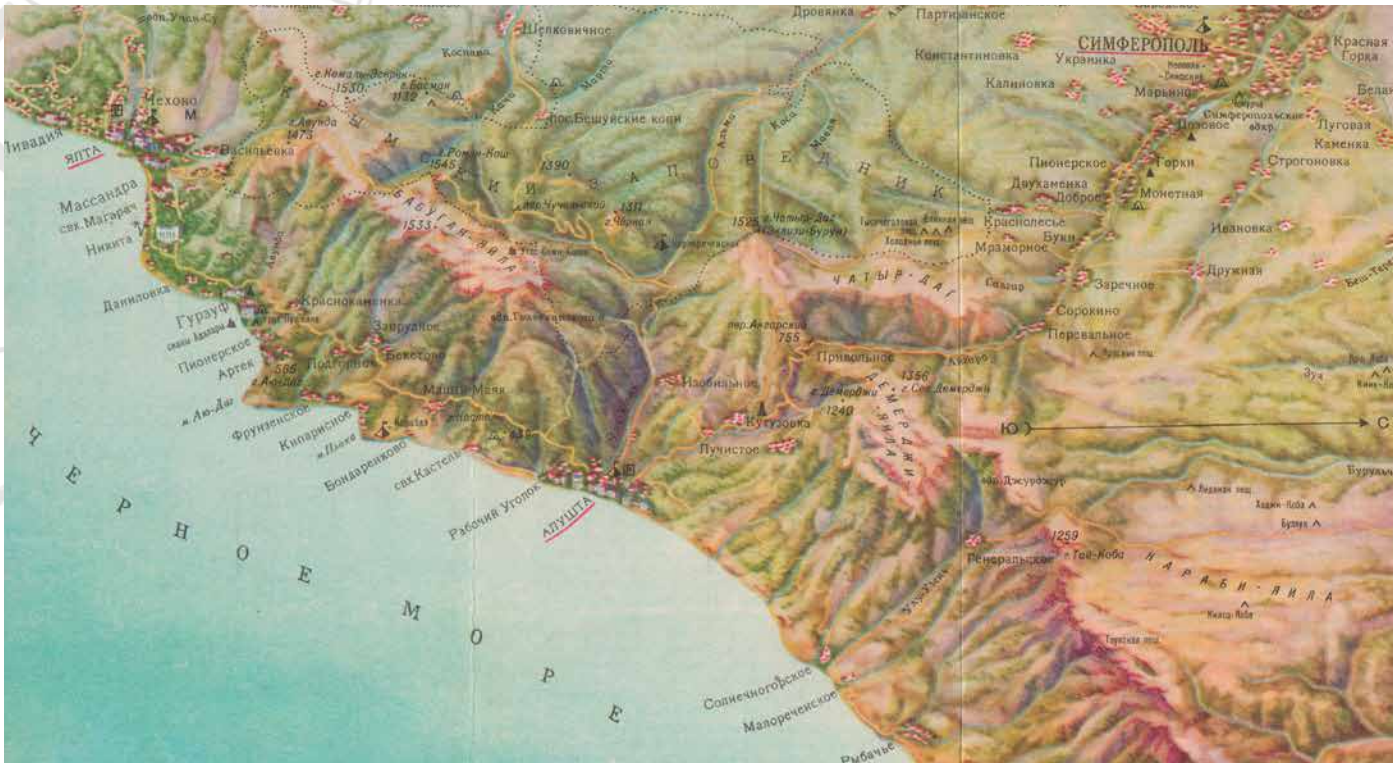
■ V. Roose reisirid 1952–1966 (rattad, auto, laev, lennud). Kantud viltpliiatsiga ENSV administratiivkaardile, 1 : 600 000, Moskva 1957.

■ Petrogradi uus reisiuht, linna plaan, Petrograd: Majak, 1916 (vene keeles), kingitus muusikaõpetajast sõber Eino Nurgalt 1981. Linna plaani teisel küljel on elektritrampi liinid.

■ Simferopol-Alušta-Jalta turismimarsruudi skeem. Moskva GUGK 1963. Krimmi reisidelt on Väino kaardikogus mitmeid kaarte ja reisiuhte. Krimm oli meie.

НАРВА. Город текстильщиков и энергетиков, город революционных традиций и воинской славы. Стачка рабочих Кренгольмской мануфактуры сыграла видную роль в истории революционного движения в Эстонии (1872 г.). В городе много памятников, связанных с революционными событиями. Памятник В. И. Ленину. Памятники: рабочим-революционеры В. А. Афанасьеву и В. Г. Герасимову; активной участнице революции 1905—1907 гг. А. Крейсберг; русским воинам, погибшим во время Северной войны (1700 г.) под Нарвой; русским воинам, павшим при взятии Нарвы в 1704 г.; красноармейцам, погибшим под Нарвой в 1918 г.; советским воинам, погибшим в Великую Отечественную войну 1941—1945 гг. Нарвский городской музей. Музей В. И. Ленина при ш. № 9, музей Кренгольмской мануфактуры. Историко-архитектурные памятники (XIII—XVIII вв.).

ВАЙВАРА. Памятник воинам Советской Армии, павшим в 8-ую Отечественную войну 1941—1945 гг. Три холма, известное под названием Синимяэ (Синие горы).

ИЙХВИ. Памятник В. И. Ленину. Монумент революционерам.

КУКУРУЗЕ. Памятник на семейном кладбище полковнику и доценту Эдуарду Толлоу, погибшему в 1902 г. в районе Новосибирских островов.

КОХТЛА-ЯРВЕ. Памятник В. И. Ленину. Монумент «Слава три Памятник и Вечный огонь на братской могиле воинов Советской Армии. Памятник на месте, где добились первый горючий сланец в Эстонии в 1916 г. Музей сланца.

САКА, ОНТИКА, ТОЙЛА. Наиболее характерный участок Северо-Эстонского гранита длиной 20 км, который у Онтики достигает наибольшей высоты — 55,6 м. Ландшафтный заказник.

АЗЕРИ. Музей керамического завода.

ПАДА. Красивая долина. Маленький живописный водопад намыз.

РАКВЕРЕ. Мемориальная плита в память о 12-ти красногвардейцах, расстрелянных немецкими оккупантами 27 февраля 1919 г. Памятник Фр. Р. Крейцвальду, Ю. Кундеру, советским воинам, погибшим в Великую Отечественную войну 1941—1945 гг. И. Ведческий музей. Дубрава на площади 20-ти га.

ИЙЭПЕРЕ. Монумент на родине писателя-просветителя Фр. Р. Крейцвальда (1803—1882 гг.).

ЛАХЕМАДСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПАРК. Своеобразный в родном и этнографическом отношении участок Северо-Эстонской прибрежной низменности, гранита и Северо-Эстонского плато.

ВИЯТНА. Управление Лахемаского национального парка. У се Таллин-Ленинград находится кормча-ресторан (памятник архитектуры XVIII в.).

КУУСАЛУ. Передовой молкоз. В Куусалу с 1837 по 1863 г. г. тал основатель новой эстонской письменности Эдуард А. Здесь же он и похоронен. Вблизи — Толкверский дуб (д. окружности 5,7 м; высота 20 м).

КИИУ. Памятник архитектуры XVI в. — реставрированный э. башенного типа.

КАЛЕВИ-ЛИИВА, ИЕСТИ. Монумент в память о жертвах шхизма. Оккупанты убили здесь 6 тыс. человек (в 1961 г. в. лине состоялся судебный процесс над убийцами).

КУУВАЙМЗ. Место крестьянского восстания в 1805 г. Родина революционера и писателя Иоханнеса Лауритина (1899—1944). Подземная река.

ИЙЭЛЯХМЕ. Памятник архитектуры XIV—XV вв. — здание швейной фабрики и мост.

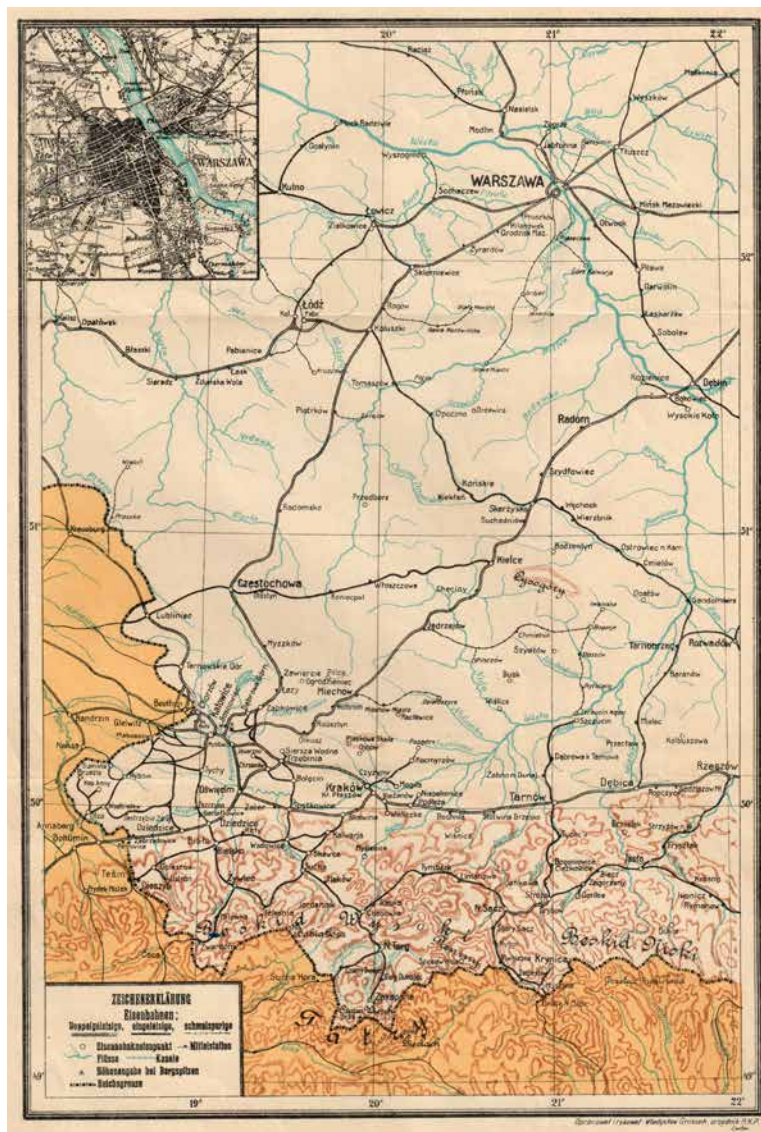
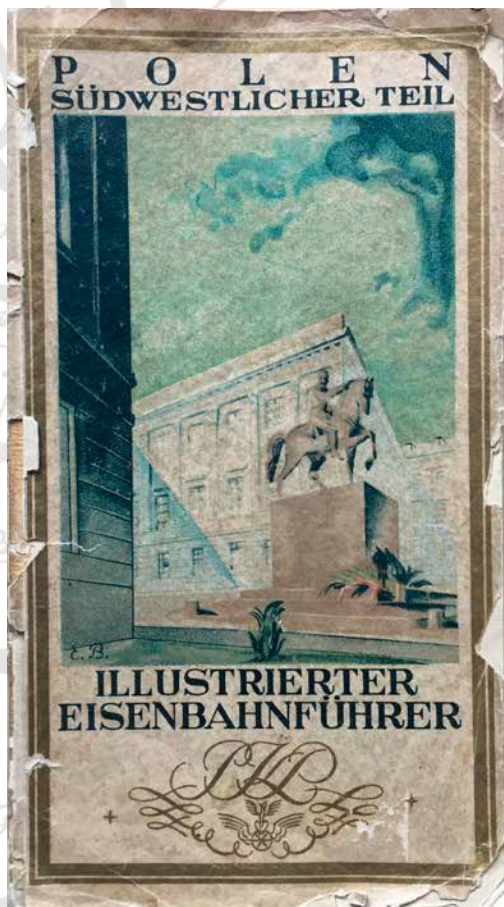
ТАЛЛИН. Столица Эстонской ССР, крупный промышленный научный и культурный центр. Впервые упоминается в письменных источниках в 1154 г. Р. назывался Линдангезе, Коляваны, Ревель. В Таллине хорошо сохранилась старая часть города. Она стоит на расположенного на высокой холме Вышгорода и росшегося около него Нижнего города. Обилие памятников архитектуры и истории придает Старому городу неповторимое своеобразие. Познакомиться с многочисленными достопримечательностями Таллина туристам помогут справочники, путеводители и туристская схема «Таллин».

■ Leningrad–Narva–Tallinn. Automaršruut. Turismiskeem. Moskva, GUGK, 1980. Tüüpileine turismiskeem autoreisi teekonna ja huviväärsustega, esmaselt linnades V.I.Lenini monument, millele järgnevad teised revolutsioonilised tähised ja külastuskohad.

■ Eesti NSV turismikaart (vene keeles). Moskva GUGK 1985. 1980ndatel läksid turismikaardid järjest lihtsamaks ja skemaatilisemaks.

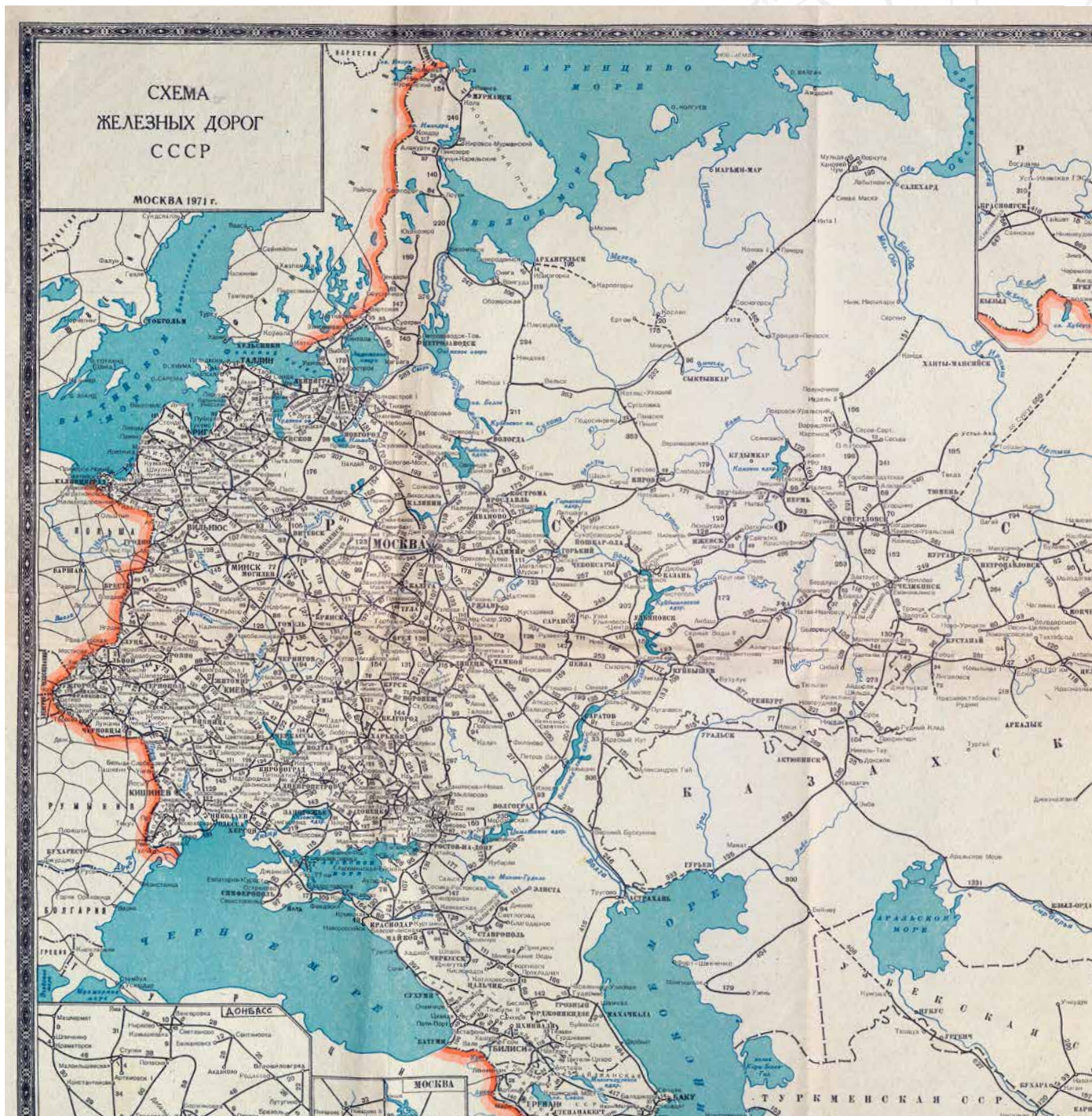
RAUDTEEDE KAART

- Raamatu „Polen Südwestlicher Teil. Illustrierter Eisenbahnführer.“ (Warchau 1927) kinkis ajalootudeng Lennart Meri geograafitudeng Väino Roosele Tiigi intris (ühiselamus) 1952. aasta kevadel.

Lennartist õhkus juba 1950. aastate alguse tudengielus presidendikarismat ja autoriteeti. Neid aegu meenu-tades pidas Väino Roose Lennartit presidendiks ka intrivabariigis Tartus Tiigi Tänaval.

Miks just raudtee reisijuht? Väino armastas juba lapsepõlvest rongisõitu. Ta käis Tartusse ülikooli Keenist rongiga, kusjuures Laukülast viis Keeni jaama isa 1949. ja 1950. ülikooliaasta alguses augustis hobusega (10 km 2 tunniga). Ta nautis seda liikumisviisi läbi elu, kuivõrd nii kodukoha Keeni jaamast, Tartu vaksalist kui ka kodulinnast Kiviõlist avanes maailm raudtee kaudu – rongiga sai reisida õpilaste ja matkakaaslastega Leningradi, Karjalasse, Moskvasse, Karpaatidesse, Kaukaasiasse ja Kesk-Aasiasse, tundrassa, mägedesse ja kõrbe. Ka nõupidamistele ja õpilasüritustele Tallinna sõitis ta meelsasti rongiga.

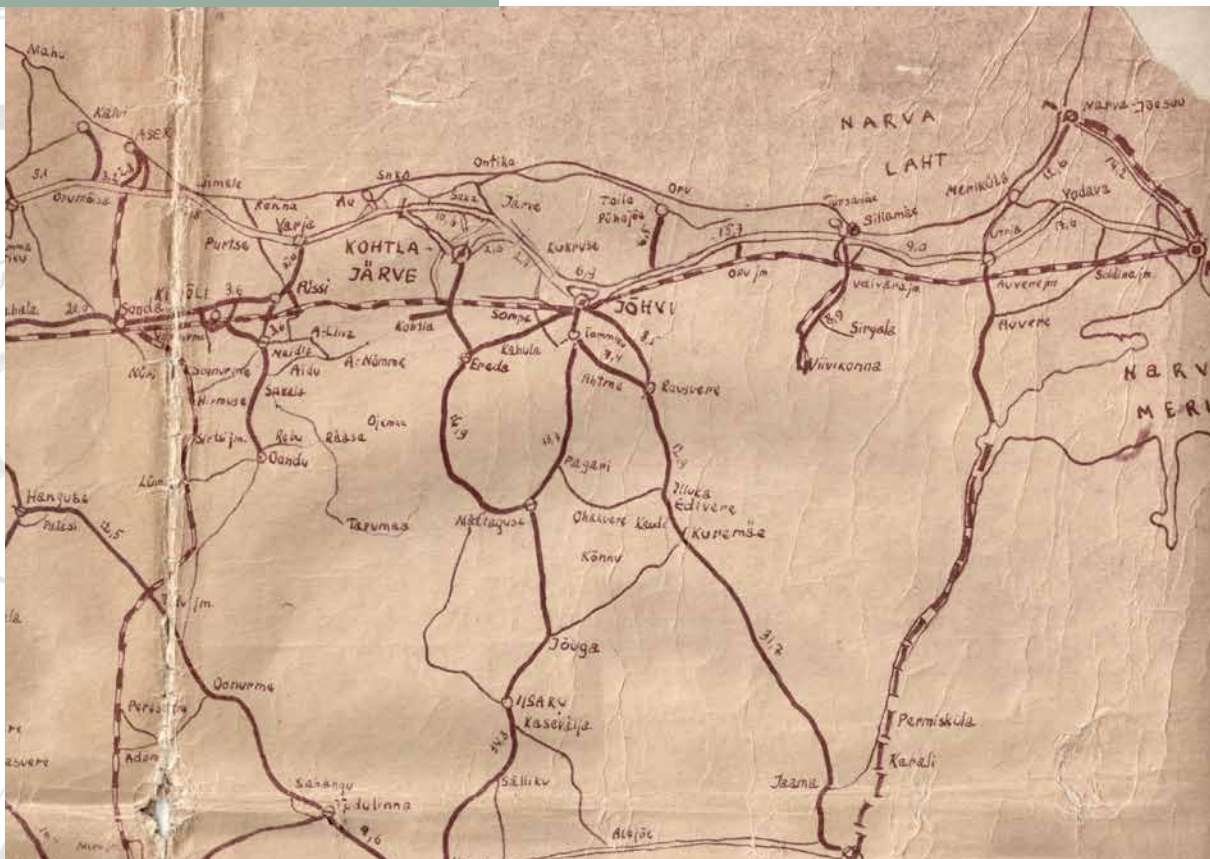

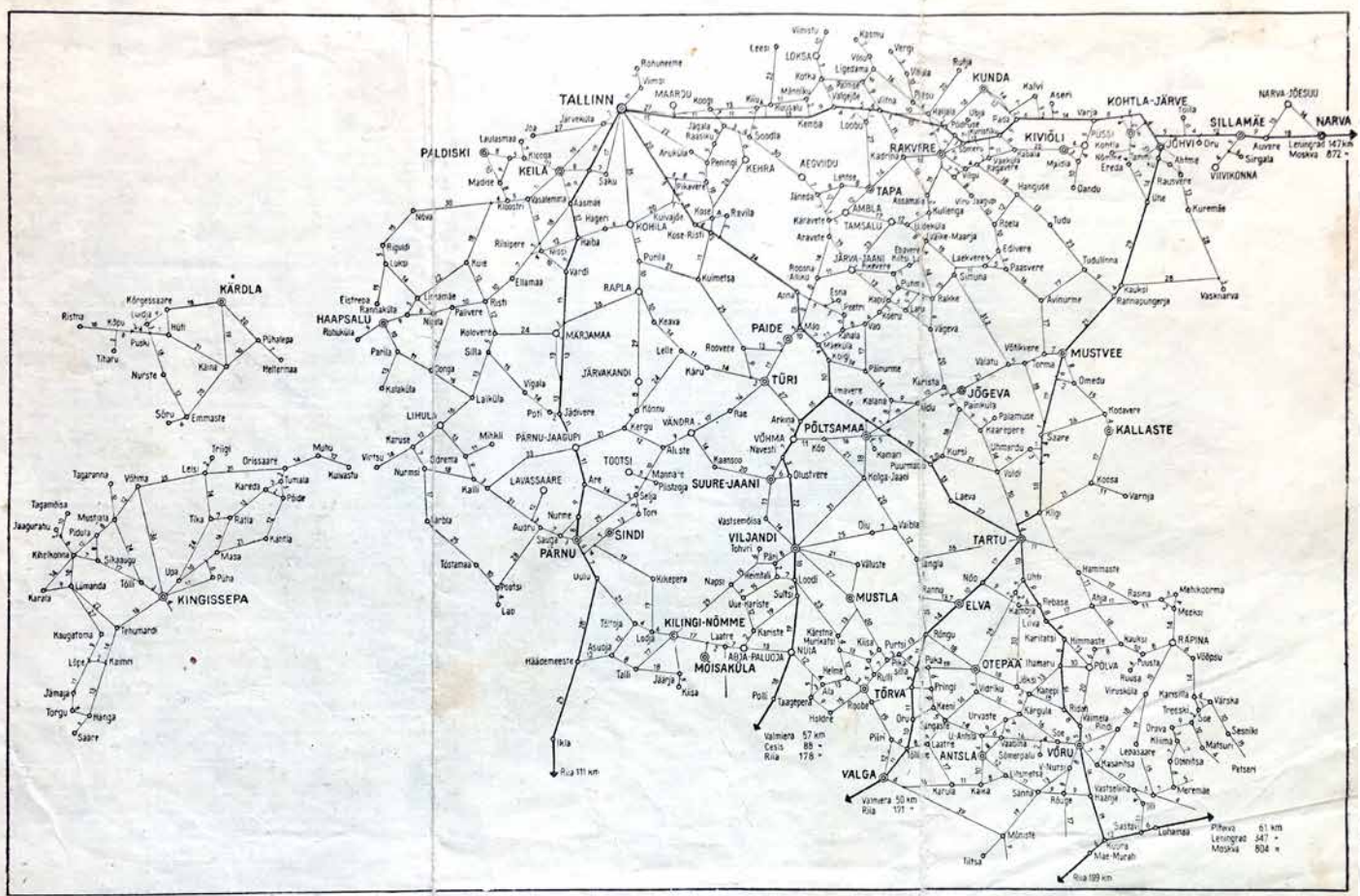
- NSV Liidu raudteede skeem, Moskva: Transport, 1971. Reisiplaanides ja 'kodumaa' suuruse tunnetustes oli see tema jaoks olulisim Nõukogude Liidu ülevaatekaart.

■ Sonda jaama vanad ja uued rajatised 2020. aasta suvel. Siin istusin isaga 1. mail 1972 viimasele susla-rongile, mis sõitis kitsarööpalisel raudteel Avinurme ja tagasi. Viimase rongireisi kaasa tegemine kinnitas tema raudteekirge.

MAANTEEDE KAART

■ *Maanteed. Eesti NSV maanteede kaugusteatmik, 1978. See trigonomeetrilise kaardikeelega kaart oli tal kogu aeg käe all või autos, kuivõrd näitas oluliste asulate vahelisi vahemaid (km), oli minimalistlikult selge ning käepärases suurus.*

■ *Eesti teede kaart, mitteametlik, joonestatud õpilaste poolt 1970ndatel, paljundatud kaevanduskoondise „Eesti Põlevkivi“ markšeiderteenistuses. Selle kaardi kasutas ta ribadeks. Teine ‘zamizdatis’ poolsalaja paljundatud kaarditüüp oli fotokaart, mida tema kaardikogus on Eesti ja teiste matkapiirkondade kohta kümneid. Et midagi oleks.*

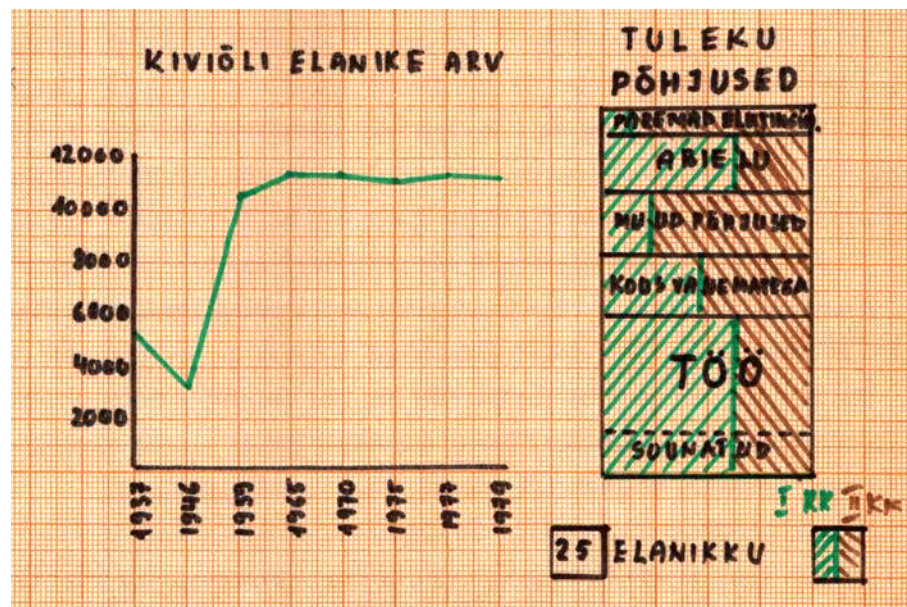

RAHVALOENDUS 1959 JA 1981

1957.–1959. aastal juhtis Väino Kiviõli rajoonis üleliidulist rahvaloendust, ametinimetuseks Statistika Keskvalitsuse Kiviõli rajooni inspektori abi.

1980.–1981. aastal viisin isa juhendamisel läbi Kiviõli rahvastiku-uuringu, et avada täpsemalt sisserännet tööstuslinna.

- Kiviõli õpilaste vanemate elukohad enne Kiviõlli kolimist (nii eesti kui vene kooli küsitlus). Antti Roose, Kiviõli linna elanikkond, 1981. Kiviõli 1. keskkooli XI klass, Õpilaste Teadusliku Ühingu uurimistöö.

Väino Roose oli Kiviõli rajoonis 1959. aasta üleriigilise rahvaloenduse „peajuht“ (nii kirjutati ajalehes), ametinimetuse järgi Statistika Keskvalitsuse Kiviõli rajooni inspektori abi. Sedagi ajutist ülesannet, mis tipnes loendusega 15.–22. jaanuaril, võttis ta täie pühendumuse ning talle omase aktiivsusega, vaatamata sellele, et Kiviõli rajoon kümnekonna päeva pärast 31. jaanuaril likvideeriti. Geograafina ei saanud ta pidada põlevkivilinna kiirete arengute ja lähiaegade juhtimisotsuste kavandamisel midagi olulisemaks esimese sõjajärgse rahvastikuloenduse täpsetest tulemustest. 20. jaanuaril kirjutab ta rajoonilehes Töö Lipp pealkirja all „Loendus kulgeb edukalt“:

...peab meie loenduskaader tagama, et ainsatki inimest, ühtegi elumaja ei jäetaks vahele. Selleks et kõik elanikud võtaksid sellest üldrahvalikust üritusest osa ja annaksid õiged vastused rahvaloenduse programmile, milleks on 15 küsimusega loendusleht.

Tulles tänasesse päeva, 2021. aasta rahvaloendusel on 52 tunnust, neist 24 saadakse registrite andmeist automaatselt.

Ta juhendas ja kontrollis 39 loendaja tööd. Nelja esimese loenduspäevaga jõuti kirja panna kolmveerand rajooni elanikkonnast. 17. jaanuari leht kirjeldab loendust Kalvi puhkekodus:

...väga erineva tausta ja elukohaga inimesed tulevad lõbusas meeleolus tubade kaupa loendajate Nestori ja Kirismaa jutule. Loenduse juht Väino Roose aitab loendajaid üle saada mõnedest rasketest kohtadest, et vältida vigu loenduslehe täitmisel. Talveõhust õhetavate nägudega naasevad ekskursioonilt Leningradi kummitööstuse „Krasnõi treugolnik“ liimijad Vassiljeva, Svetilina, Velitsko ja mitmed teised, kes juhendi kohaselt peajuhi valvsal jälgimisel ja oskuslikul juhendamisel ära loendatakse.

Kokku loendati 1959. aasta rahvaloendusel Kiviõli linna elanikena 10 444 ja rajooni teistes asulates 13 186 inimest (haldusmuudatuste veategur).

Seda ei ole eriti rõhutatud, aga Kiviõlis kui arenevas väikerajoonis said noored spetsialistid ennast avada mitmeti. Ühtlasi kujunes tööstusliku progressi tingimustes ja taustsüsteemis kiiresti tugev kodurajooni tunne, mis edendas piirkonda mitmes plaanis, majandusest kultuurini, ehitati linna, põlevkivitööstust ja lauldi-tantsiti. Loodi uusi asutusi ja kodanikuühendusi, korraldati ülerajoonilisi üritusi. Hiljem Kohtla-Järve linnaga ühinemisel muutus Kiviõli väikevennaks, keda sai ühelt poolt pitsitada või ka vajadusel unustada.

Kiviõli oli linn, kus Vabaduse, Koidu ja Kalevi tänav ristus Nõukogudega. Kui 1950ndatel kolis juurde põhiliselt eestlasi, siis 1970ndatest tuli elanikke juurde põhiliselt Loode-Venemaalt. Seda kõike uurisin oma keskkooliaastail isa juhendamisel. Uurimistö „Rahvastikuuring Kiviõli linna elanikkonnast“ hindasid akadeemikud õpilaste teadustööde konkursil võidutööde sekka. Lõpuklassi kevadel andis see mulle otsustava ja lõpliku tõuke astuda ülikooli õppima geograafiat.

ÜHISKONDLIK TEGEVUS

1946 kuni 1958 kommunistliku noorsooühingu liige.

Alates 1949. aastast oli ametiühingu liige.

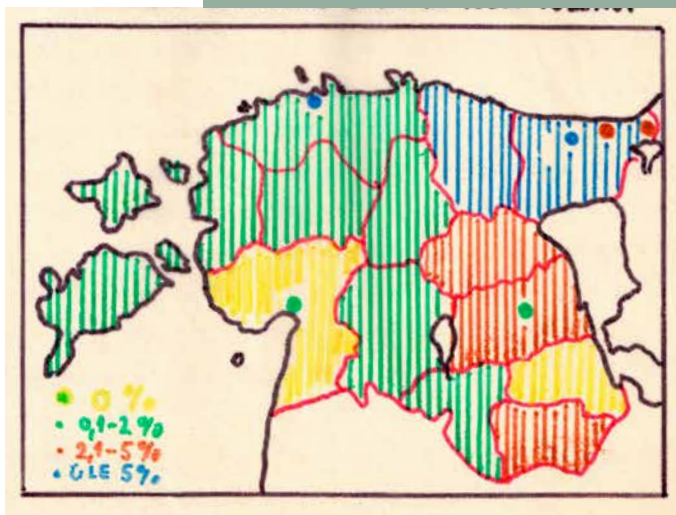
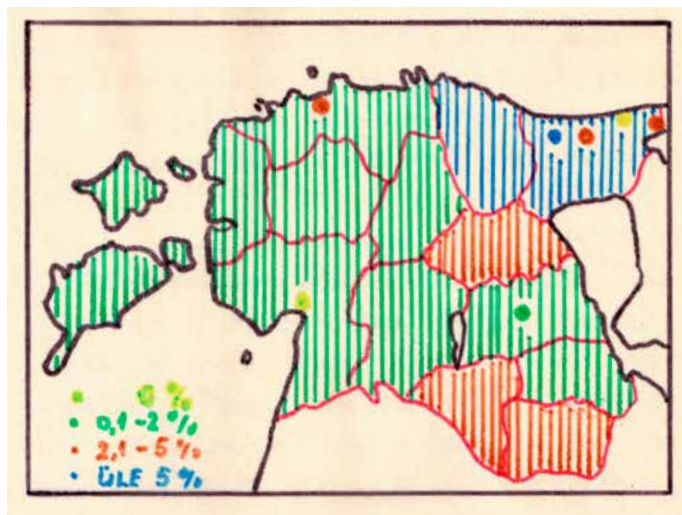
Alates 1957 Eesti Geograafia Seltsi liige (mitte pidevalt).

1965–1967 oli Kiviõli linnast valitud Tööraha Saadikute rahvasaadik.

1960ndate lõpust Eesti Looduskaitse Seltsi Liige (mitte pidevalt).

Alates 1971. aastast oli vetelpääste ühingu liige.

RAHVASTIKUKAART

- Kiviõli lastevanemate sünnikohad ja eelmised elukohad (nii eesti kui vene kool). Sama 1981. aasta uuring (kartogramm ideloomulikus viltpliiatsi tehnikas). Eestlased muutusid tööstuslinnas vähemusrahvuseks 1970. aastate alguses. Sünnipaikseid elanikke oli alla viiendiku.

ИСТОЧНАЯ ССР v. Kivioli
 Koidu tän. 7-5
 Товарищу В. Роозе
 寄往 苏联

68. Голоса географических факультетов
 Тихоокеанского университета
 Тасман Кивио

Colaba Alameda Nova
 INSTITUTO GEOGRAFICO
 WASHINGTON, D.C. 20006-90
 Tel. 614-01. 62. 03

3028

MEЖДУНАРОДНОЕ

Ob. Vaino Roose
 Kivioli
 Koidu 7-5
 Estonia

ZWYKLY

KÖNIGREICH GRIECHENLAND
 ZENTRALE FÜR FREIENVERSAND
 ATHEN

MEЖДУНАРОДНОЕ

ITIL. JEMOROKABI-CCP
 KOIDU TÄNK 7-5
 VASINO ROOSE
 KIVIOLI
 ESTONIA

DRUCKSACHE

HELSINGIN
 HELSINGIN
 HELSINGIN
 HELSINGIN
 HELSINGIN

MEJUNARODNOE

V. a. Harra Väino Roose
 Koidu 7-5, Kivioli
 Eesti

Vapaakirje No. Remonkari CCP

MIT LUFTPOST
 PAR AVION

EXPRESS

An Eesti Kesktoim
 KIVIOLI
 Estonia SSR

MEЖДУНАРОДНОЕ

PRÆSIDIUM DA REPUBLICA
 INSTITUTO BRASILEIRO DE GEOGRAFIA E ESTATISTICA
 CONSELHO NACIONAL DE GEOGRAFIA

DCL/759
 Remonkad CCP
 (Estonia)
 Kivioli
 Koidu tän-7-5
 Väino Roose

Skrivo tydlig *
 no fildistansang *
 * adresse

Professor Vaino Roose
 Kivioli
 Mus 6-3
 Estland

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY
 UNIVERSITY OF COPENHAGEN
 Høvedgade 30 - Copenhagen U - Denmark

SVENSKA INSTITUTET
 FÖR KULTÖRELLT UTBYTTE MED UTLANDET
 KUNGSGATAN 42 - STOCKHOLM 3

MEЖДУНАРОДНОЕ

Herrn Väino Roose
 Koidu tän. 7-5
 KIVIOLI
 Estonskaja SSR
 Estonskaja Sovjetrepublikan

Väino Roose leidis alates 1950. aastate teisest poolest haruldasi ja pooljuhuslikke kanaleid pidi kirjasõpru välismaal ja pidas nendega metoodilise põhjalikkuse ning järjepidevusega kirjavahetust, parimate kirjasõpradega kuni nende surmani sel sajandil. Kirjavahetuse kohta pidas ta registrit, neid on neli toimikut kuni 1966. aastani, seejärel säilitas kirju köitmata kaustades.

Laiemalt ta rahvusvahelisest suhtlusest ei rääkinud, kui, siis nimetas jutujätkuks. Ka viimastel eluaastatel, kui üritasin mälestusi talletada, ei pidanud ta seda tähelepanuväärseks, vaid tollastes tingimustes ainuvõimalikuks viisiks õppekirjandust hankida ja välismaalastega suhelda. Välismaalt saadud maateaduslikest raamatutest, millest valdav osa olid akadeemilised teadustööde kogumikud, õpikutest, atlastest ja turismialbumitest otsis ta ise õppematerjali, et teha tund huvitavaks ja elavaks, seda ka esitlusviisides, ning tekitada õpilastes mitte ainult huvi teiste maade vastu, vaid ka uudishimu.

Mitmed sõbrad tudengipõlvest, näiteks Kallio Kildema ja Ants Raik pidasid seepeale Väinot hulluks: „Sind pannakse istuma!“ Samal ajal, teise suupoolega aga õhutasid takka ja soovitasid, millist geograafiakirjandust Lääne kirjasõprade ja Eesti pagulasprofessorite kaudu tellida. Hruštšovi sula oli ikkagi piltlikult pooljäine ning tähendas Väinole ka üksikuid julgeolekuorganites käimist. Väidetavalt ei läinud suhtlus „närviliseks“, ta kirjeldas neid ennetavaid vestlusi talle omase kerge naljafooniga ja pidas sarnast valvsuskontrolli enam kui loomulikuks. Mingis osas võib isegi kinnitada võimude konjunktuurset toetust Nõukogude Eesti töös- tusrajooni õpetaja aktiivsele rahvusvahelisele suhtlusele.

Ta ise arvas kohalejõudmise tõenäosuse kohta adressaadini Kiviõlis Koidu tn 7-5, et 1950. aastate lõpus korjati ära pigem üksikud raamatud, kuid mida aeg edasi, 1960ndatel, aina rohkem lihtsalt varastati postisüsteemi pikas ahelas, ka sõltumata tähitud panderolli rangematest postitingimustest. Et ta ise säilitas süsteemselt saadetiste lähetamis- ja väljastamiskviitungeid, väljendas ta 1960. aastatel viisakas, aga nõudlikus toonis rahulolematust postiteenusega, pöördudes lisaks postkontorile ja ametkondadele ka ajakirjandusse, ajalehte Rahva Hääli ja ajakirja Küsimused ja vastused:

Palun leida võimalusi vastamiseks järgmistele küsimustele (kokku 8 küsimust): 1. Kuidas saata kirja selliselt, et oleks tagatud selle kättesaamine.

Ühtlasi väljendab ta kriitikat eesti keele oskuste puudumise pärast ametnike, arstide ja teenindussfääri töötajate seas, pakkudes keeleõppe stiimuliks kõrgema palga. Eesti keele mittevaldamist, nimetagem seda tänastes mõistetes venestamiseks, kaebas ta 1970ndatel mitmetele ametkondadele (näiteks Tervishoiuministeeriumi). Ajalugu kordus 2010ndate lõpus, mil ma pidasin samuti sisuliste tulemusteta, formaalsete vastustega kirjavahetust nii Ida-Viru Keskhaigla kui Keeleinspektsiooniga, sest mul lõppes kannatus saada teada oma vanemate tervislikust seisundist kolmesõnaliste eestikeelsete lihtlausetega.

Ülekohtuselt ja saatuslikult maksis keeleteema talle endale 2020. aasta kevadtalvel kätte, olles elu viimasel kuul ümbritsetud eranditult vene- ja ukrainakeelsest haiglapersonalist.

Oma kirjavahetuses pidas Väino Roose oluliseks nii õigekirja kui ilukirja, vormistust kui postitamist, ennekõike aga ausat sisu. 1956. aastal saatis ta tähituna 108 kirja ja saadetist, saades vastuse 42-lt. Täpsem ja ka lihtsam arvestus käis keeltes – kokku sai ta kirju ja trükiseid 47 keeles. 1950ndate lõpus oli tal kirjasõpru umbes 50 maal, neist paarkümmend raudse eesriide taga Põhjalas ja Läänes, sh paguluses endised Tartu ülikooli geograafiaprofessorid Edgar Kant ja August Tammekann. 1960ndatel tekkis pere ja ka teisi huviseid, mil jäid alles tõelised kirjasõbrad. 1964. aasta uue aasta kaarte saatis ta 7 kirjasõbrale välismaale, 17 kirja- ja matkasõbrale nn vennasvabariikidesse, 22 kaarti sõpradele Tallinnasse, 8 Tartusse, 39 mujale üle Eesti ning 19 Kiviõlli. Osad välismaistest kirjasõpradest said ka raamatupaki. Samuti märkis ta päevikusse, kellelt ja millal on ta saanud vastukaardi. Sellist aadressi- ja uue-aasta-kaardi registrit pidas ta sisuliselt elu lõpuni välja, järjest 65 aastat.

Kirjasõpruse sobitamine oli lihtne: geograafina tundis ta huvi teiste maade ja rahvaste vastu ning geograafiaõpetajana soovis ta erinevaid maid tutvustada oma õpilastele, milleks täiendavaid võimalusi pakkus omakorda geograafiaringi aktiiv. Järgmises lõigus palus ta saata majandus- ja geograafiaalaseid teoseid, pilte, kaarte ja atlaseid. Enamasti sai ta vastukirja ja paki, milles viisakalt, sõltuvalt akadeemilisest kultuurist pöörduti kutsenimetusega professor, tänati huvi eest (paistab teatav ebalus, kuidas suhtuda Eestisse NSV Liidu koosseisus). Saksa Föderaalvabariigist sai ta 1957. aastal „Kulturgeographie Deutschlands“ ja „Mittel-Europa“ raamatud. Brasiilia raamatupakis oli mitme portugali keelse raamatu seas „Tipos e Aspectos do Brasil“. Milano ülikooli professor Angela Codazzi saatis oma teadustöö Marco Polost, Ptolemaiose

UUE AASTA KAARDID

Uue aasta kaardid 1912. aastis.

Nälismaale 15. det. 64

1. Italia Milano Angela Codazzi ^{university Dept. Studi di Milano} ^{instituto di geografia} ea
- 9.5 2. Danmark København Nils Nielsen ^{Strandboulevarden 32 Nordisk Kollegium} ea
- 28 3. Sverige Lund Maut Gläshar ^{Agarolmsgatan 1R 237-8} ea
17. 4. Suomi Ainastalo Antti Kukkohim ea
5. Suomi Helsinki Taimi Keltunen ea
6. Suomi Oupokoshi Antto Järvi ^{Kalrus tlovi} ea

21

Nearasvabariidisse 15. det. 64

1. Moskva Muzjeckat nu. 11/2 ^{deumapajeka} Pk BdkEM ^{Kozlovkaja Näläsa}
6. 2. Moskva ju. 3rd ^{Yendura} g. 16-3 ^{Chelik.} Moskva A-212 ^{Jorabukokole uoseri 6} kop. 1 kb. 2.2 ^{Toppaka Anni, Jünap}
3. Plogouen Raigerojskaja, Väisberg ^{Patorat 36 kb. P}
4. Epibare Kima Martirovjan ^{(Aksjan) Kuomoto} ^{Kupobekni pänka EOKH Aprukini} ea
5. Epibare Anik Garibjan ^{Abobjana 80 kb. 10} ea
6. Epibare Karlen Kustujan ^{Spandaryana 30}
7. Spachogep Galina Reznitskiko ^{Kobozympekat 9} ea
- 11.5 8. Tšoumenen Väida ^{Sardzevadze} ^{Tšoumenen} ^{apocman 119}
9. Epimabara P. T. ^{Yuevmoša} ^{PO Kapajoro} ^{Opajobakini}
30. 10. Epimabara N. Ima, ^{Karisa Thura} ^{Tšoumenen} ^{g. 3 kb. 2} ea
4. 11. Vilnius N. ^{Davidoviti} ^{Tšesos gatve} ¹³⁻³ (Vilnius 15)
12. Kaunas Matas Zakarjevskis ^{Vilnius gatve} ³³⁻¹ ^{ist}
13. Mupmakena od. Nna Galkina ^{Kuomoto} ^{dobozepo} ^{ju. Tšoumoša 11}
14. Epimabara Ju. M. ^{Epikani} ^{Ouzerosek} ^{Empoumuskat} ^{ju. 13-11}
15. Tšoupozogep Sofia ^{Ozerovskaja} ^{demina kamy 67} (Antikainne 30) ^{Kaigjan, Pedarone}

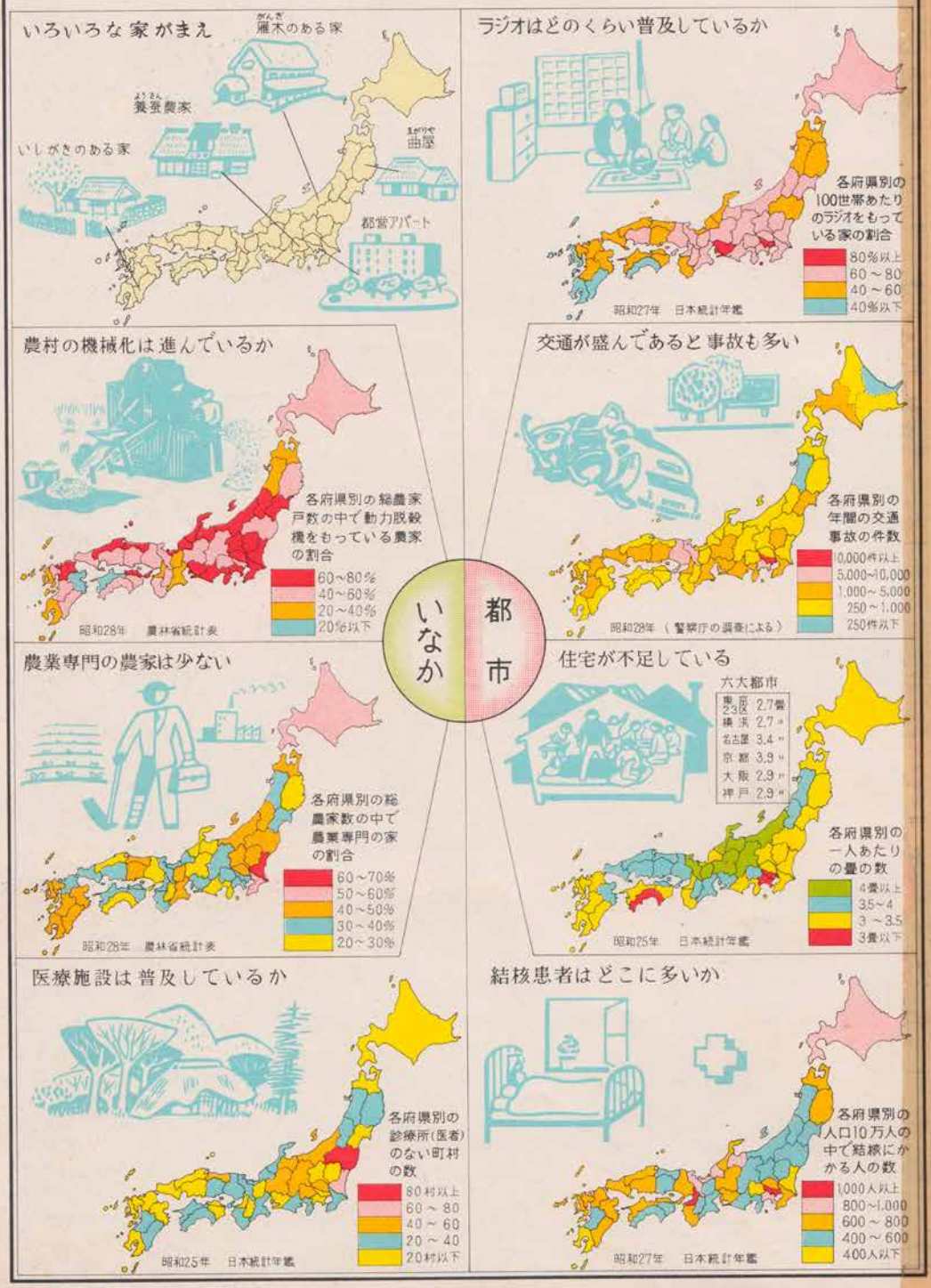
Tallinn 28.11

- 3 1. Kotelima Kallio, Linda N ^{Nelgi 19-2} ea E
- 6 2. Kulo Ott ^{Koidu 32/34-21} ea E
- 3 3. Oja, Hella ^{Salmi 4-23rd}
- 30 4. Väigimäe Helge ^{Raamatu aya 2, Tallinna} ^{glüdroomid} ^{Obnoet.}
- 3 5. Ropnan Laina ^{Tallinna} ^{Oppuvalendit} ^{Besovkauplus} ea
- 31 6. Ahtasar, Elola N ^{Pätsküla} ^{demnika 35-1}
- 31 7. Pamy, Viivi N ^{Sinika 2-9}
- 3 8. + Palk, Linda N ^{Lipika} ^{tu 37}
9. + Toth, Tiina ^{Kaliniini 20-8}
- 3 10. + Pärtne, Piit
- 3 11. 0 Pärtne, Hella N ^{Paldiski} ^{mul. 31st - 3}
- 3 12. - Kuidikson, Reinmond ^{Raamatu aya 2, Tallinna} ^{histoomit} ^{Obnoet.} ^{Tallinn - Ahtasar} ^{Pärja 51-1}
- 3 13. - Nigal, Paole, Saima ^{Raamatu} ^{post. 9/3} ^{Pätsküla} / ^{Raamatu} ^{post 25}
- 3 14. 0 Lotte / Kipp, Asta ^{Jumant} ⁵⁸⁻²
- 3 15. + Künnapuu, Sulor ^{Öitse 21} ^{Pätsküla} ea
16. Mikfeldt / Loosk, Leida ^{Otsa 5-1} ^{Pätsküla} ea
17. Nurk, A ^{VST} ^{Sakala} ^{tu.}
18. Paul, Saelme ^{Köleri 26-9}
17. + Langis, Lea ^{Tant} ^{maantu 80A-6.} ea
20. Nilson, A ^{Pod. T. U just.}

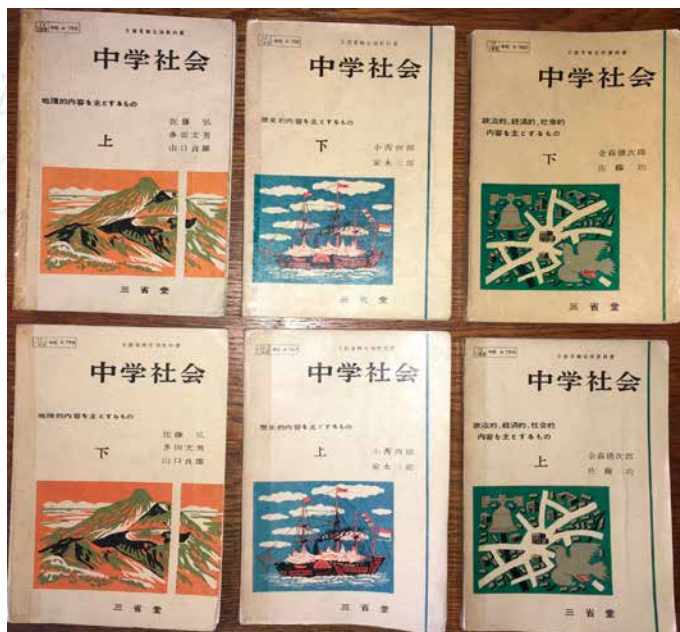
27.11 Tartu 3. 1. Kamp, Endel 2d. Vitla 17 ea

- 3 2. Lang, Endel, Väike ^{Ed. V. 3d 15-1}
1. 3+ Lemmetsik, Malle N ^{Tüü 78-85}
4. 4. Väis, Siiri N ^{q. Livi 2-3}
29. 5. Mägi, Aita ^{Klaamupa 59-1} E

社会生活の地域的なちがい (日本) 都市といなかにはどんな問題があるか

■ Jaapani elukvaliteet maa ja linna võrdluses elutingimuste, põllumajanduse mehhaniseerimise, ravisutuste, koolide, liiklusõnnetuste ja tuberkuloosihaigete kartogrammidel. Jaapani kooliatlas, Väino Roose kooliatlaste kogu.

■ Jaapani geograafiaõpikute sari 1950ndatest Väino Roose kogust.

„Geograafiast“ keskaegsetest väljaannetest ning koguteose „Italien in 300 Bildern“. Hiinast saadeti fotoalbum „Scenic Shanghai“. Suhteliselt abstraktsem oli Tokyo Ülikoolist saadatud Jaapani geograafiaõpikute sarja kasu, kuid Jaapani atlased on geograafide täiesti „loetavad“. Jaapanist sai ta ka õppematerjale 1970. aastal, mil pöördus vastava huviga oma inglisekeelses kirjas EXPO ’70 Osaka maailmanäituse juhtide poole. Maailmanäitused ja nende materjalid oli välisriikide geograafiatundides aktuaalseks ja ennekõike objektiivseks täienduseks Nõukogude Liidus publitseeritule. Näiteks hankis ta Ameerika Ühendriikide Sponake’is toimunud EXPO ’74 „Pühendusega homsele uuele keskkonnale“ materjale. Pikemalt, tänu saksakeelsele otsesuhtlusele oli ta 1975. aastani kirjavahetuses Kopenhaageni ülikooli geomorfoloogist geoloogiaprofessori Niels Nielseniga (1893–1981), kes saatis talle mitmeid maastiku- ja geomorfoloogia raamatuid.

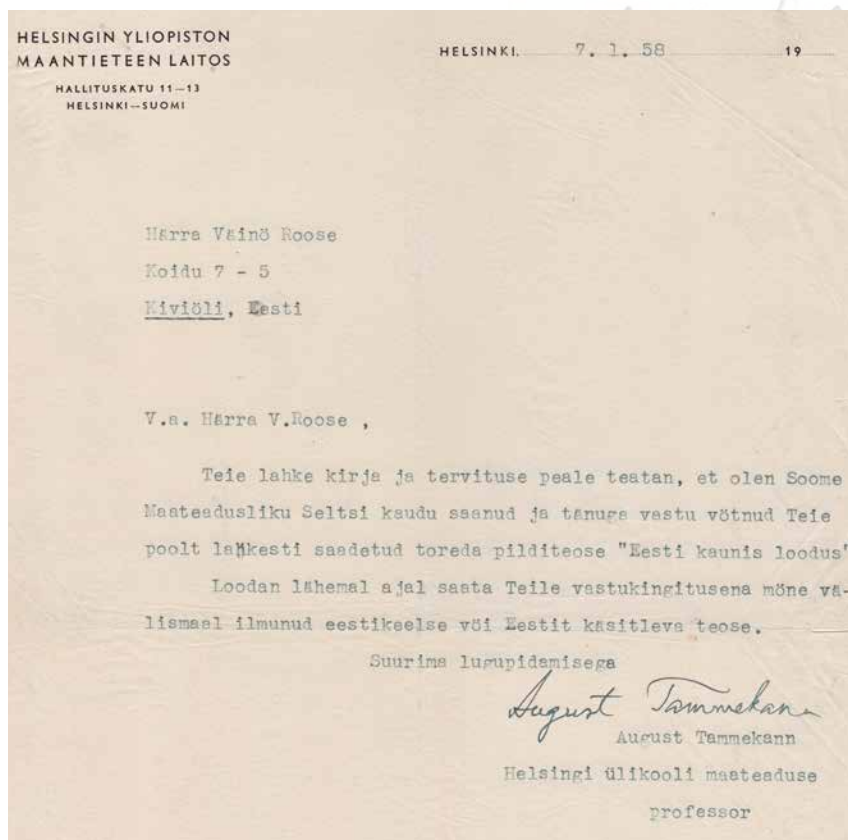
Enamasti tuli kontaktide loomisel võtta kasutusele diplomaatilised suhted. NSV Liidu välisministeerium vahendas Eesti kaevanduslinna õpetaja soovi Suurbritanniale, kust saadeti 72 Inglise loodus- ja majandustahvliit, Prantsusmaalt saadeti maailma parimate kunstnike teoste album. Eksootilistest riikidest käis kirjavahetus Egiptuse, India ja Pakistaniga. Lühiaartikli Väino Roose kirjasõprusest avaldas ajakirjanikust sõber, hilisem Eesti Raadio programmidirektor Jüri Hansen 1957. aastal

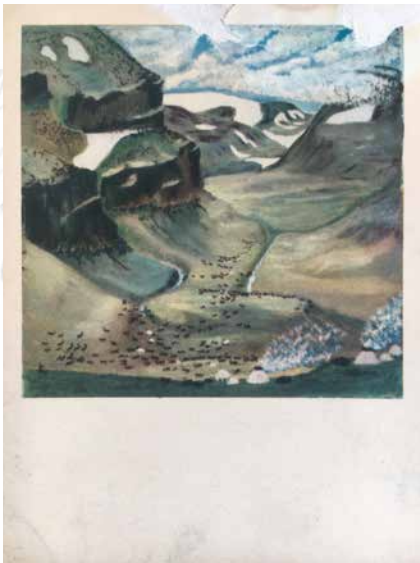
Rahva Hääles. Väino Roose kurdab reporterile:

Peab aga kahjuks tunnistama, et vastu saatmiseks on meie vabariigis materjali valik väga piiratud. Ka meil tuleks eeskujuvõtta näiteks Läti NSV-st, kus on olemas „Riia juht“, Riia linna plaan ja „Läti NSV turismijuht“.

Eraldi tähelepanu väärib kirjavahetus pagulasprofessorite Tammekannu ja Kantiga. Professor Edgar Kanti enda kirju on üksikuid, kuid põhiliselt tegeles Lundis Kanti kirjavahetusega tema tütar Maret Gleisner. Mitmes kirjas annab Maret edasi isa vastutervitused ning vabandab tema pike-mate välisreiside pärast. Oma 20.02.1959 kirjas lubatakse saata mitmeid Fennoskandia raamatuid, mis ka kenasti Kiviõlli kohale jõudsid, sh „Svensk Geografisk Arsbok“ 35, 1959 (Lund 1959) ja 36, 1960 (Lund 1960) („Rootsi geograafia aastaraamat“, mõlemas prof Kanti artikkel, 1959 *in memoriam* prof August Tammekann). Kirja- ja raamatupakkide ning aastavahetuskartide vahetus vältas prof Kantiga 1964. aastani. Väino Roose saatis omalt poolt Kantile ja Tammekannule nagu ka enamasti

- *Helsingi ülikooli prof August Tammekannu kiri Väino Roosele 07.01.1958. A. Tammekann sai kirja kätte Soome Maateadusliku Seltsi kaudu ning vastas Väino Roosele, lubades saata ka välismaal ilmunud Eestit käsitlevaid teoseid, et neid saaks õppetöös kasutada. Maikuine kiri tuli Helsingist Kiviõlli postitemplite järgi 8 päeva.*

Head
Vastutewitused,
Paremat
Uut
Aastat!
1959/60
E. Kanti

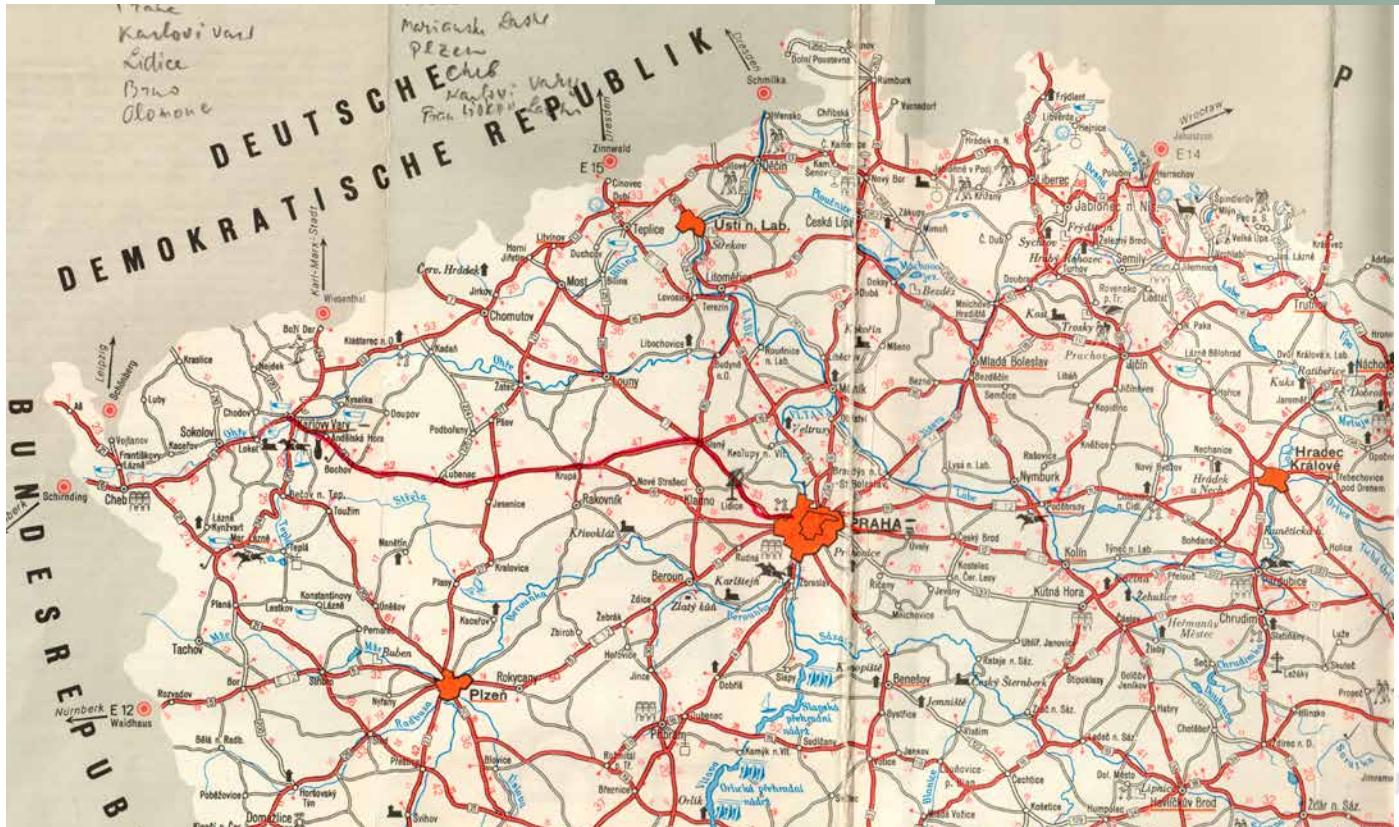
■ Prof E. Kanti uusaasta-
kaart 1959/60 Väino
Roosele, saadetud Lundist
detsembris 1959.

teistele kirjasõpradele kõvakõitelise fotoalbumi „Eesti kaunis loodus“ (Eesti Riiklik Kirjastus, 1957). Juba albumi pealkiri tundub veidi provokatiivne, aga selleks ajaks ei olnud tsensuurid jõudnud Eesti NSV-d loodusraamatute pealkirjadesse kohustada. Hilisemas raamatuvahetuses saatis ta fotoalbumeid ja turismitrükiseid, milles oli rohkem fotomaterjali, vähem eestikeelset teksti.

Kirjavahetusest ja matkadest kasvas välja mitmeid väärt kogusid. Lisaks postkaartidele ka raamatu-, margi- ja märgikogu, viimane küll rohkem matkadelt. Viimaseid oli mul koolipoisina uhke ja põnev edasi täiendada.

Samuti hakkas ta juba 1956. aastast järjepidevalt erialaliste põhjendustega taotlema Eesti NSV ametiühingukomitee (aü liige alates aastast 1949) kaudu võimalust sõita (turismi)reisidele Rootsi, Soome, ka endistesse sotsialismileeri riikidesse. Saatis ikka ja uuesti korrektse kirja, viidates ka hilisemates kirjades lisaks maade vastastikusele tundmaõppimisele ja turismi arendamisele ka rahvaste vahelisele sõprusele. Alles 1966. aasta septembris, olles abielus ja 2-aastase poja isa, anti talle võimalus sõita Soome kirjasõpradele külla ning 1976. aasta aprillis Tšehhoslovakkiasse, kus programmis oli ka puhkus Karlovy Vary tervisevetel. Ka 1984. aastal pääses ta ühte oma lemmikriikidest Tšehhoslovakkiasse.

Mis aga ei läinud tundlikes oludes käima 1950. aastate lõpus, oli õpilasuhtluse korraldamine Soomega. Selle suhtes pöördus ta Soome suursaatkonda Moskvast, kes vahendas talle Suomen Nuorisokirjeenvaihdon Keskuse (Soome noorte kirjavahetuskeskuse) kontakte.

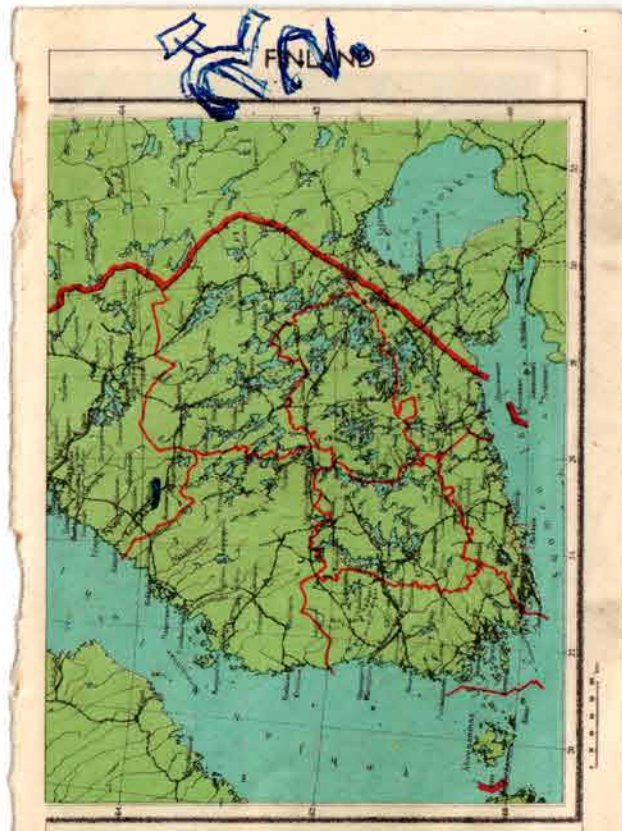

- *Spravočnik Avtoturista. Slovenska Kartografija, 1971. Seda kaarti kasutas Väino oma Tšehhi reiselid 1976 ja 1984.*

Tema lemmikraamatuks oli Jaroslav Hašeki „Vahva sõdur Šveijki juhtumised“, tasase ja tagasihoidliku, ometi vapra ja kartmatu peategelasega, kes oskas pöörata ilmasõja tragöödia ja karmi korra absurdiks ja inimlikuks olukorra lahenduseks. Väino sai kahel korral maitsta Pilseni õlut Prahast „hostinec U Kalichas“, kus umbes 60 aastat tagasi olevat kärbsed sittunud keiser Franz Josephi portree täis. 1976 ja 1984, kui ta hospoda't väisas, slovakiist Tšehhoslovakkia juhi Gustáv Husáki pilti kõrtsiseinal polnud.

Väinole sümpatiseerisid šveikilikud tunnustamata kangelased ja värvikad taustategelased. Talle ei istunud – kõnekeelne sobivust tähendav istuma oli tema sõna – tühikangelased ja operetikindralid. Tema mahlane jutt ja piiripealsed naljad tekitasid olukordi, aga ka lahendasid. Kui ta laine peale sai, siis oli seal. Kusjuures piir ametliku ja mitteametliku jutu vahel võis olla hägune, mis eeldas ka vestluspartnerilt täpset kuulamist. Lugude jutustamise oskus oli ühtlasi tema õpetajaanne. Mõtte selget väljendamist nõudis ta nii endalt, õpetajatelt kui õpilastelt.

*whom had tak
hibition in expo
interested in
producing USA
I am interested
and people of Yo
did country.
Thank y
your help
your a*

SOOME ARMASTUS

Alates 1956. aastast leidis mitmeid estofiilidest kirjasõpru Soomes, hilisemaid professoreid.

30. august – 14. september 1966 käis Soomes (Helsinki, Porvoo, Turku).

1960.–1980. aastatel käisid Soome sõbrad mitmeid kordi Tallinnas.

Valdas algtasemel soome keelt ja kuulas Yleisradiot.

Kasutas õppetöös Soome atlaseid ja teatmeteoseid.

Väljendas erilist huvi Karjala vastu, kus käis mitmeid kordi matkamas.

■ 30.08.–14.09.1966 sai Väino võimaluse külastada kirjasõpra Soomes, Helsinki soome-ugri keelte üliõpilast Tapani Lehtineni (1944–2014), kes sai hiljem Helsinki ülikooli soome keele professoriks.

■ *Soome taskuAtlas. Soome taskuAtlas kaardileht, sirbi ja vasara lisanduse autor teadmata, 1960ndad.*

Soome külaskäiku kajastas 10. septembril Uusimaa päevaleht pealkirja all „Eesti õpetaja külalisena Porvoo kodus“, milles Väino Roose tunnistab reporterile:

Mulle meeldivad maastikud, mida ei ole inimekäed veel kujundanud. Mulle on jäänud kõige ilusama ja ka mägisemana meelde Kaukaasia.

Leheloo kiidab külaline Eestist Turu ülikooli hoonestut, muuhulgas ühiselamut, ning imestab, et erinevalt Eestist on Soome linnatänavatel nii vähe inimesi, oletades, et küllap on autojuhid laisad kõndima. Avatakse ka keeleküsimusi, vihjamata otseselt venestamisele. Eesti õpetaja nendib:

Koolis ja ülikoolis on õpetajateks eestlased. Ülikoolis õpetavad isegi vene keelt eestlased.

Uusimaa reporter läheb küsimustega järjest julgemaks, isegi provokatiivseks: kas ta tahaks Soome kolida, kui see oleks võimalik, mille peale vastab õpetaja Roose naerdes:

Jaa, teil on kõik nii kallid.

Leht tõdeb lõpetuseks, et selline vahetu hõimuvennast õpetaja juures kodus elamine ja suhtlemine annab nende maast ja rahvast palju parema ettekujutuse kui kiire kolmepäevane turismiobjektide külastus ja hotellides elamine. Kirjas koju 31. augustil 1966 oma esimeselt reisilt kapitalistlikku maailma kiidab reisimees esmamuljena ülimat kiirust, täpsust, puhtust ja töökust.

■ Kiri Porvoost koju 31.augustil 1966: “Üks mu unistusi on täitunud. Tervitusi Soomest vennasrahva juurest!”

■ *Uusimaa, 10. september 1966.*

Lauantaina syyskuun 10 päivänä

UUSIMAA

METSÄPALO VAATI 37 KUOLONUHRIA 23 YHÄ KATEISSA

● Sintra, Portugali, eile (STT-Reuter) Nelisentuhatta palosotilasta onnistui varhain perjantai-aamuna saamaan rajoitetuksi suuren metsäpalon, joka aiheutti ainakin 37 sotilaaan kuoleman lähellä Sintraa Portugalissa. Sotilaiden hilttyneet ruumit löydettiin sankasta metsästä 19 km Lissabonista länteen.

● Portugalin armeijan edustajat sanoivat perjantaina Lissabonissa, että 23 sotilasta on edelleen kateissa suuren metsäpalon takia, joka aiheutti torstaina 37 sotilaaan kuoleman. Naisen tuhatta palomies-

tä työskenteli yhdessä sotilaan ja siviilhenkilöiden kanssa liekkien hillitsemiseksi lähellä Sintraa 19 km Lissabonin länteen ja ilmoitti saaneensa metsäpalon rajotetuksi, dotiaa uutistoimisto Reuters.

KANADA TUKEA AFRIKKALAISIA

● Lontoo, eilen (STT-Reuter) Kanada asettui perjantaina ensimmäisenä valkoisena maana kerman Kansainyhteisön afrikkalaisia ja muita jäsenmaita, jotka tuntuvat haluavan ase pääministeri Harold Wilsonin jille Rhodesian kysymyksiä. Perjantaina istunnossa päätettiin viittävästään puhessa nädän pääministeri antoi tulla Afrikan maiden esittäen vaatimuksille, ettei pääministeri Wilson saa myöntää Rhodesian laillista itsenäisyyttä ennen kuin saa enemmistöhallituksen Pakistan, Gana ja Guajana toivat myös eilen tulokseen vaivaksi, että Rhodesian itsenäisyyden edellytyksenä on enemmistöhallitus. Kokoukseen osallistuvasta 22 maasta on täten ilmoittanut tukevansa tätä vaivaksi.

EESTILÄINEN opettaja Väino Roose ja hänen suomalainen tuttavansa opiskelija Tapani Lehtinen viimeksimainitus kotona.

Eestiläinen opettaja vieraana porvooolaiskodissa

— Minkä pidin eniten sellaisista malsemista, mitä ihmiskäsi ei ole vielä motollut. Kanneimmat ja mahtavimmat malsemat ovat jääneet mieleeni Kaukasiassa, totesi eestiläinen maantieteen opettaja Väino Roose. Hän on parhaillaan kymmenen päivän turistimatalla Suomessa ja täällä hän asuu hyvän tuttavansa opiskelijan Tapani Lehtisen kodissa Porvoossa. Torstai-iltana saimme tilaisuuden tavata tämän veljeskansamme edustajan, jonka kanssa puhuminen oli hyvin hauskaa: sellaista arvausleikkiä, mistä puolet käsitti aika hyvin, toisen puolen arvasi enemmän tai vähemmän oikein. Mutta olihan meillä eestintalton tulkki, sillä Tapani Lehtinen opiskelee Helsingin Yliopistossa suomenkieltä ja joutuu sen ohessa lukemaan myös sukulielellä. 36-vuotiaan opettajan ja nuoren Tapani Lehtisen tutustuminen oli ta-

pahtunut viimeksimainitus ollessa turistimatalla Tallinnassa, minkä jälkeen heimoveljet aleittivat keskenään kirjeenvaihdon. Viime keväältä Tapani Lehtinen lähetti kutsun kirjetoverilleen saapua Suomeen, ja nyt siis matkasta tuli tosi.

Opettaja Roose oli torstai-iltana mennessä ennättänyt käydä tutustumassa Helsingin, missä mm.

Jatkuu sivulla 6 **1**

Mopoilevan invalidin

Tapani Lehtinen käis Väino Roosel Eestis külas esmakordselt 1965. aasta talvel. Fennougristina valdas ta ka eesti keelt. Prof. Tapani Lehtinen saatis kirjasõbrale „Mitä. Missä. Milloin“ aastaraamatuid kuni 2000ndate lõpuni. Väino Roose saatis keeleteadlasele ajakirja „Keel ja kirjandus“ ja „Sovetskoje Finnougrovedenije“. 14. detsembril 1986 kirjutas Väino Tapanile järgmist:

Meie maal on keerulised ajad. Praegu õpetatakse meid uut moodi mõtlema ja töötama. Kirjutatakse, räägitakse, vaieldakse – inimesed väljendavad oma mõtteid ja arvamusi avameelsemalt. See on samm edasi ühiskonna arengus. Loodan, et paraneks ka kirjasõna vahetamise võimalus (mõtlen triukisõna). Räägitakse teeninduse ja varustamise paranemisest.

Kohtusin Tapani Lehtineniga 1990. alguses paaril korral üliõpilasvahetusega Helsinkis õppides, kus ta lahkelt ostis mulle Akateeminen Kirjakauppa raamatupoest uudiskirjandust keskkonnakaitse ja -ökonoomika valdkonnas.

Teine truu, aga ka rahutu loomu ja terava ütlemisega sõber oli Antti Kustaa Kukkonen (1943–2005), kes pöördus kommunistlike vaadetega kirikuõpetajast (ordineeritud aastal 1969) õppima Leningradi meditsiini (diplomeeritud aastal 1977). Mäletan ka ise neid kohtumisi Leningradis, kus Eesti Antti sai kokku Soome Anttiga, kellelt ta oli endale nime saanud. Antti Kukkonen naasis arstikutsega Soome, kuid pettus NSV Liidus ja kommunismiidees täielikult, elas seejärel üsna eskapistlikult, käis ka arstimissioonil Sambias. Ta oli oma kodukohas Sievis lugupeetud maa-arst, kes olla osanud ravida nii ihu kui hinge.

Kolmandaks kirjasõbraks oli estofil, hilisem Turu ülikooli üldajaloo professor Kalervo Hovi. Kalervol ja Väinöl oli ühishuviks ka filateelia, mistõttu sai tänu Eesti-Soome sillale üsna tugevaks Kalervo Eesti 1920–30ndate aastate margikogu ning samas ajastus Väino Soome margikogu. Kirjavahetuse tippaastail oli Väinöl Soomes kuus kirjasõpra.

Soome armastust väljendasid tema Karjala matkad.

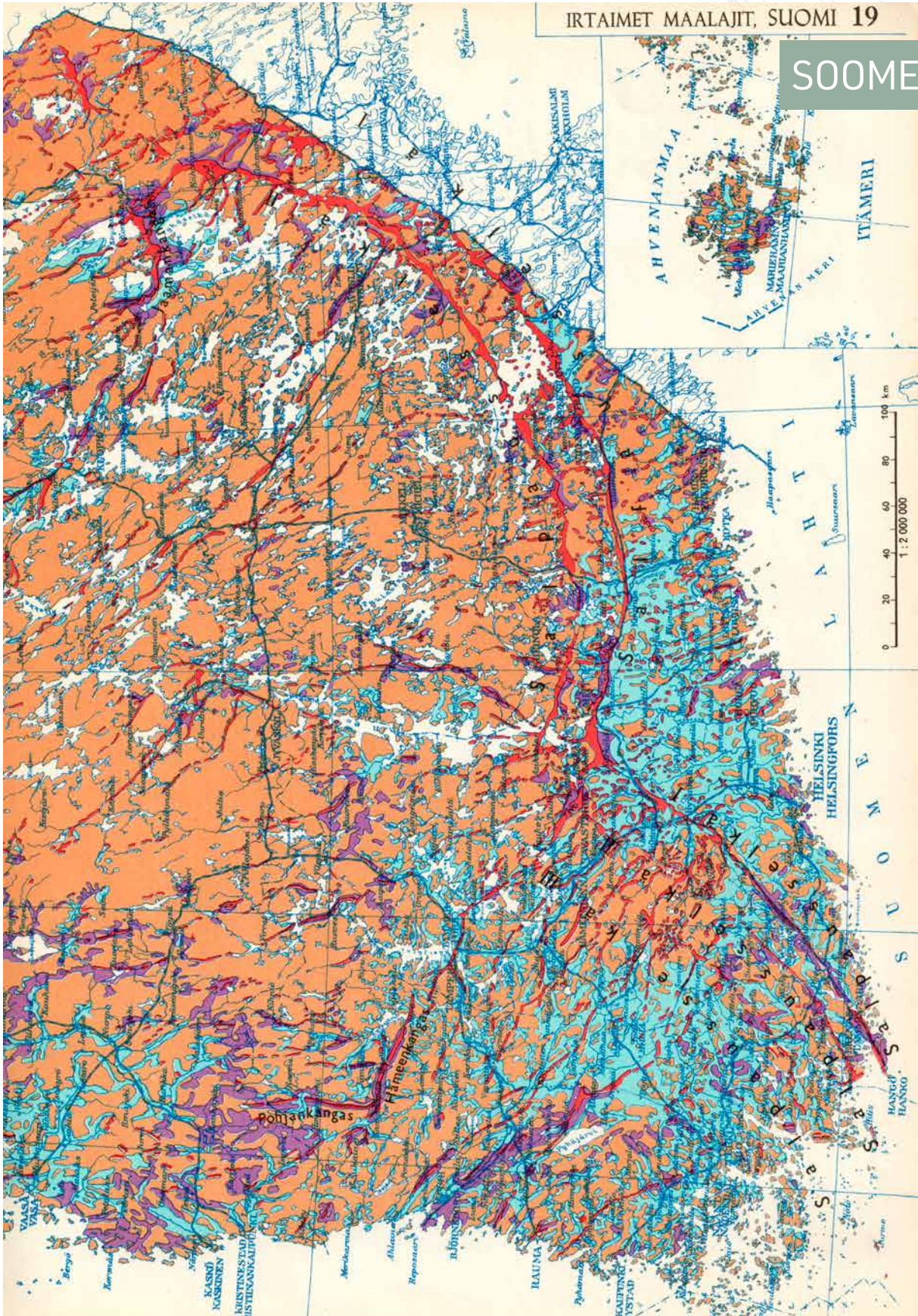
Soomes käis ta vaid korra, aga Soomet käisime ikka ja jälle vaatamas Ontika klindilt. Õige ilmaga paistsid nüüd Venemaale kuuluvad Tü-tarsaared ära.

■ *Soome füüsiline ja majanduskaart. Moskva, GUGK, 1966 (vene keeles).*

■ *Soome pinnakatte kaart kooliatlases. 1 : 4 000 000. Oppikoulun kartasto, 1962, WSOY, saadatud Tapani Lehtineni poolt. Geomorfoloogilist huvi tekitasid Väinos teadlastest sõbrad Endel Hang ja Kallio Kildema. Soome looduses avaldasid talle muljet 500 kilomeetri pikkune Salpausselkä servamoodustiste vöönd, kidur Lapimaa, skäärrannik ning kaljusaarestikud.*

SOOME KAART

BIBLIOTHEKA GEOGRAPHICUM

Umbes 10 000 trükist, põhiliselt aimekirjandus.

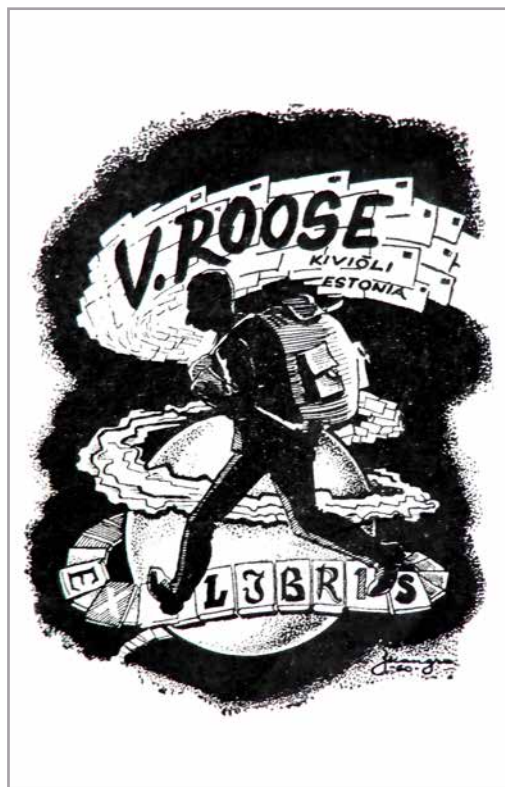
Üle saja kooliatlase.

50 eestikeelset geograafia- ja loodusõpikut
1920.–40. aastatest.

30 liiduvabariikide geograafiaõpikut.

Poolsada sõnaraamatut.

- Väino Roose *ex librise* kujundas Aidu külas elav graafik-kunstnik Johannes Kangro, kelle poeg Ants Kangro võitis Väino juhendamisel 1960ndatel geograafiaolümpiaadidelt kõrgeid kohti. Eksliibrise graafika on ka Väino Roose hauaplaadil Iisaku kalmistul.

- Raamatukogu oli paigutatud riiulitel temaatiliselt 'osakondadeks'. Esimesel astmel enstüklopeediad ja atlased, teisel sõnaraamatud, kolmandal Eesti geograafia, neljandal Soome ja välisriikide geograafia.

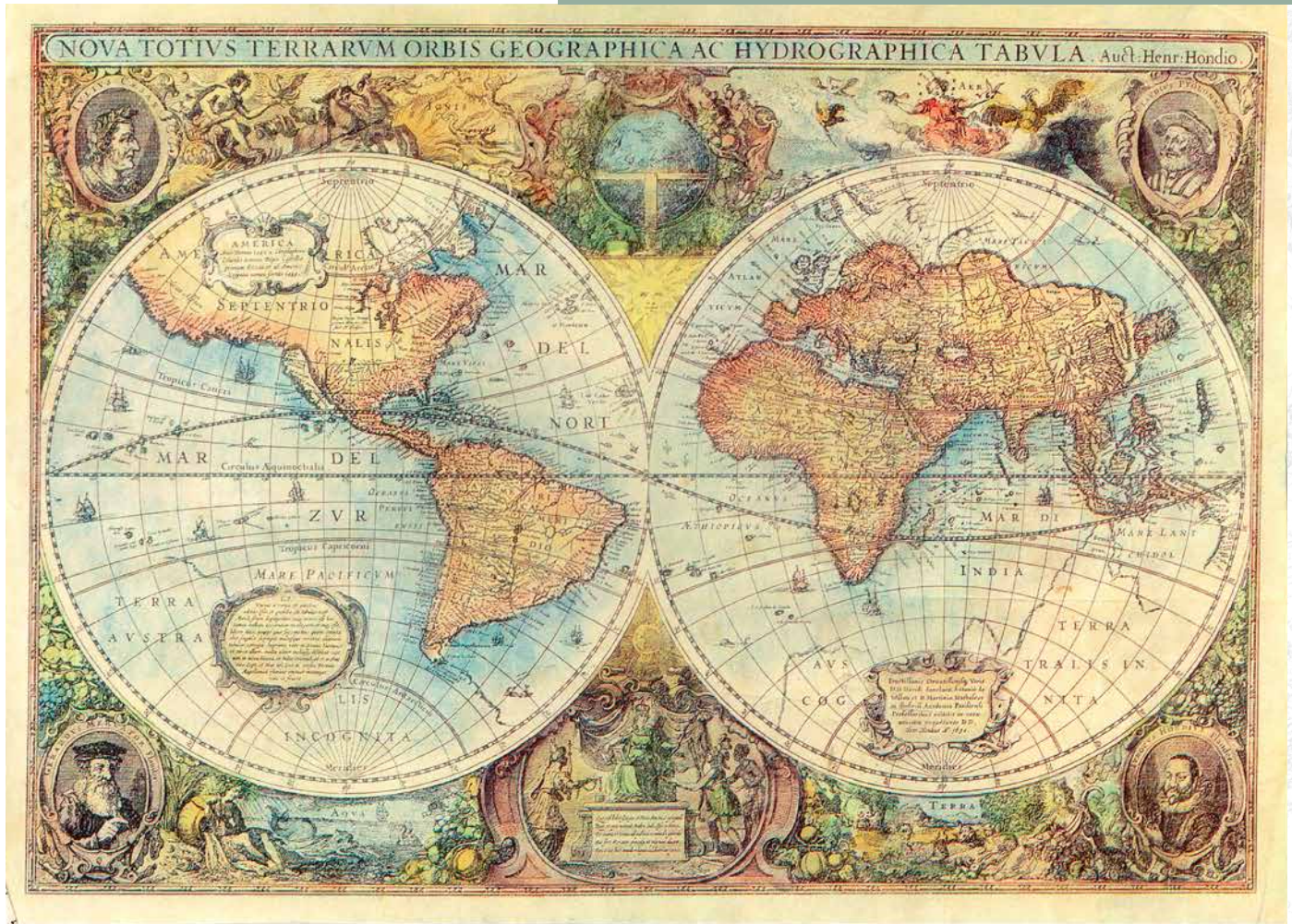
Tänu kirjasõpradele ja Kiviõli raamatupoe juhatajale, hilisemale teenelisele kaubandustöötajale Erich Sarapuule kujunes Väino Roose korterist Soo tn 13 nn Hiina müüris tõenäoliselt Kiviõli suurim ja eriti hinnaliste ja eriliste raamatutega eraraamatukogu (enam kui 10 000 trükist), mis konkureeris oma raamatute arvult esimese korruse korteris paikneva lasteraamatukoguga. Esinduslik oli juba nimetatud geograafiaraamatute, -õpikute ja atlaste kollektsioon, aga ka entsüklopeediliste teoste, sõnaraamatute ja turismiraamatute riiulid. Eelkirjeldatud geograafia- ja turismialaseid väljaandeid täiendasid ennesõjaaegsed eesti geograafiaõpikud, mida on tema õpikute kollektsioonis ligi 50. Arvestades tollaseid kartograafilisi piiranguid on kullafondiks atlaste kogu – üle saja köite, turismikaarte arvestamata. Pikk riiul on Soome geograafiaõpikuid. Samuti on tal praktiliselt kõigi NSV liiduvabariikide geograafiaõpikuid, mis pakub võrdlust tolle ajastu õpiraamatutest suure riigi eri osades.

Küllalt pikad on ka Virumaa ja põlevkivi riiulid, kindlasti omas ajas, aga ka näiteks leiab siit Paul N. Kogermani monograafia „On the Chemistry of the Estonian Oil Shale „Kukersite““ (Tartu, 1931).

Rariteete sai ta sõpradelt-tuttavatelt, kes olid teadlikud Väino raamatuhuvist ja tema kogu sisusuundadest. Esimesel riiulil olid entsüklopeediad, turismi- ja kunstialbumid, teisel riiuliastmel sõnaraamatud ja kolmandal turismiraamatud, sealhulgas tema lemmiksari „Siin- ja sealpool maanteed“. Tema raamatukogu ootab kataloogimist, et saada süsteemne ülevaade varamust.

Pensionipõlves jagas ta oma hiiglasliku raamatukogu praktilistel põhjustel, aga samas ka bibliograafiliselt nõ linna- ja maaraamatukoguks Iisaku korteri ja Varesmetsa talumaja vahel, kusjuures suvisesse kogusse sättis rohkem nõukogu perioodi ja ilukirjanduslikku, kergemat lektüüri. Selle museaalseks, ühtlasi poliit-ideoloogiliseks täienduseks sai 45 punetavat ja sisuliselt puutumata köidet V. I. Lenini teoseid, mis ma sain nii-öelda päranduseks, asudes pärast ülikooli lõpetamist 1989. aastal keskkonnaametisse Jõhvis EKP Kohtla-Järve rajooni parteikomitee II sekretäri kabinetis.

ATLASED JA GEOGRAAFIAÕPIKUD

- *Madalmaade kartograafi Henricus Hondius (1597–1651) Nova totivs terrarvm orbis geographica ac hydrographica tabvla, Uus täielik maailma ja ookeanide geograafiline kaart väljendas tollast impressionistlikku ja graafilist kaardikeelt 17. sajandi parimas geograafilises teadmises. Mida täpsemaks läks järgnevatel sajanditel kaartide koostamine, seda vähemaks jäi poeetilist graafikat, antiikset ja klassikalist ilu. Repro Väino Roose atlaste kogust.*

■ Rikkalik atlaste, sealhulgas kooliatlaste kogu aitas teda tundide ettevalmistamisel ning kartogrammide ja teiste esitusviiside õpetamisel, kuid pidas neid nii hinnaliseks, et kooli kaasa ei võtnud. Tol ajal puudusid igasugused võimalused teha kaardilehtedest koopiaid.

■ 1930.–40. aastate eesti-keelsed geograafiaõpikud (tahvilil ka Robert Rägastiku õpik 1946. aastast), mida õpetaja Roose kasutas tundide ettevalmistamisel 1950.–60. aastatel. Väino Roose kogus on ka tsaariaegseid venekeelseid geograafiaõpikuid.

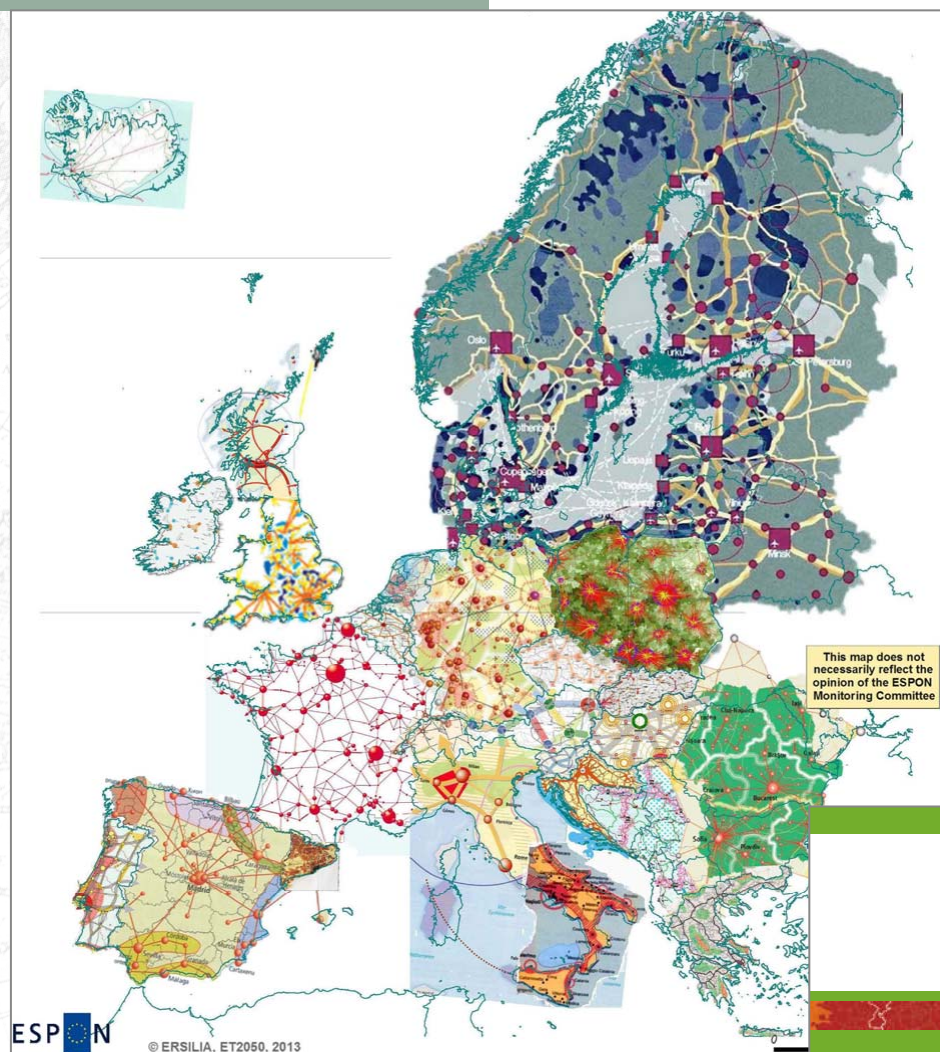

■ Liiduvabariikide geograafiaõpikute kogust avanevad õppekava sotsialistlik-ruumilised rõhuasetused ja detailid.

■ Moldova NSV geograafiaõpikus 7–8. klassile (Chişinău 1972) on põhjalikult käsitletud põllumajandust ja toiduainetööstust, sh viinamarjakasvatust ja veinitööstust.

21. SAJANDI KAART

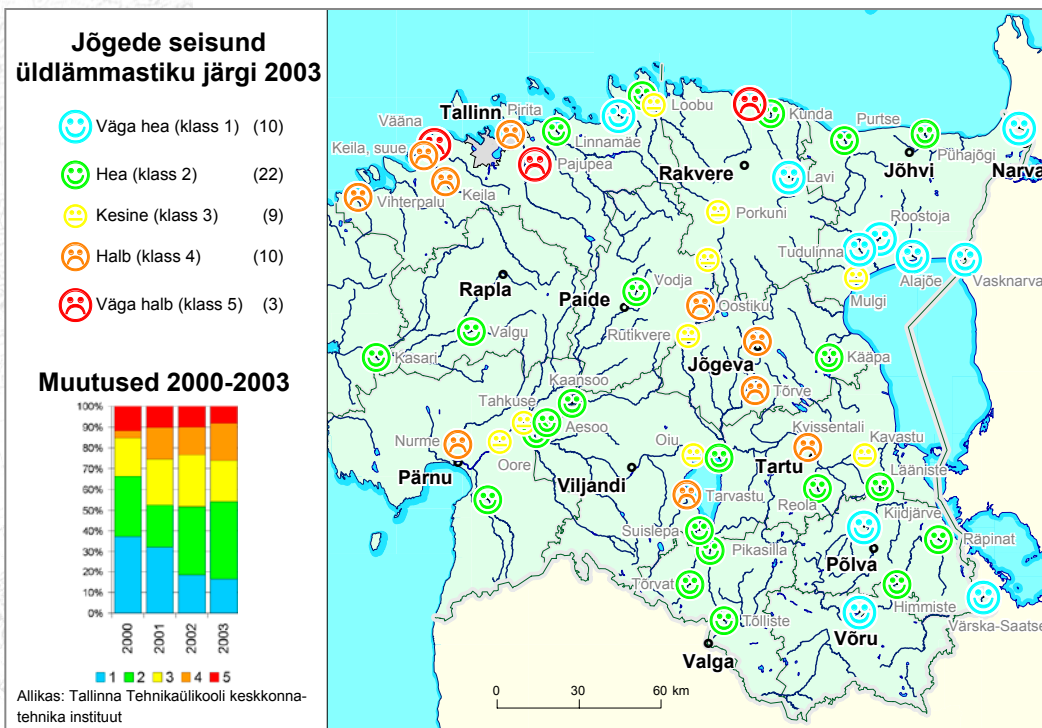
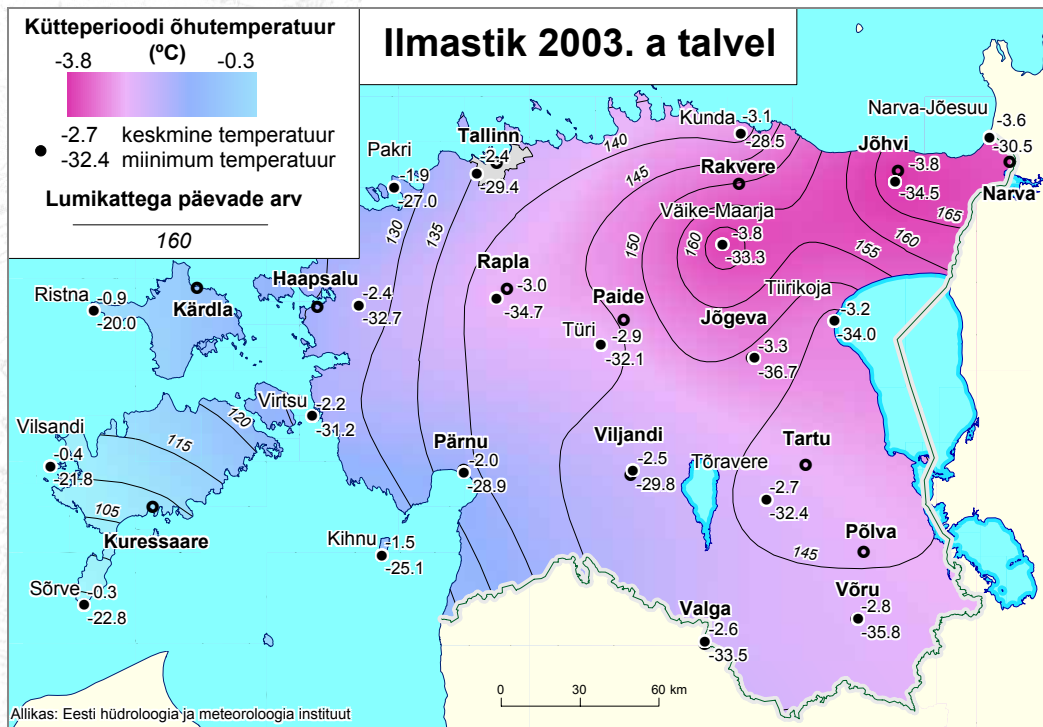
■ *Euroopa piirkondade ja riikide territoriaalsete visioonide kollaaž. ERSILIA, ESPON, 2014. Atlas „Eesti värvid Euroopa kaardil“ oli tema jaoks liiga kirju ja liiga euro. Koostaja Antti Roose, Tartu Ülikool 2014.*

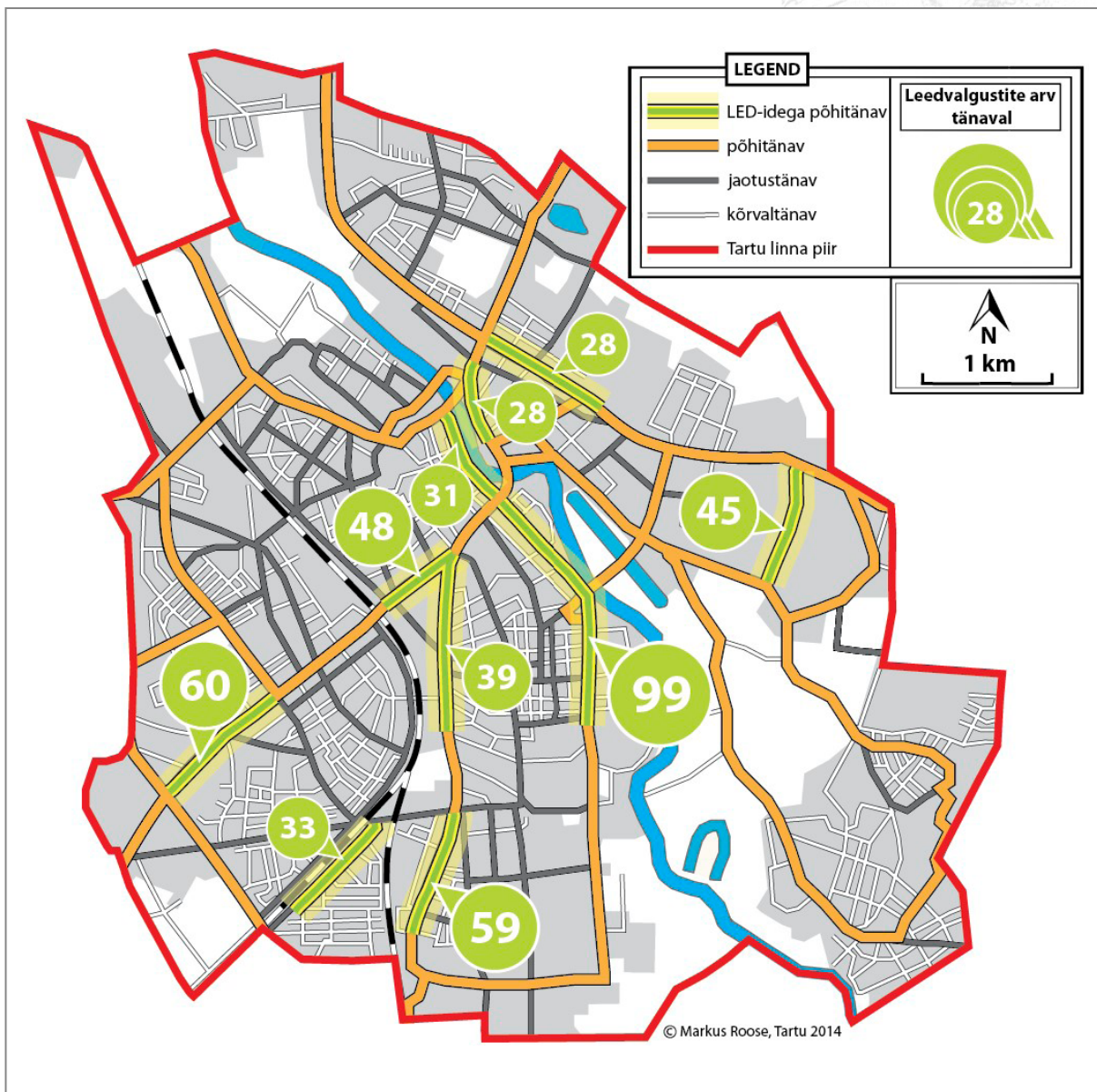
ESPON
EUROPEAN OBSERVATION NETWORK
FOR TERRITORIAL DEVELOPMENT AND COHESION

Eesti värvid Euroopa kaardil
ESPON 2013 programmi regionaaluuritud

2014

EUROPEAN UNION
Part-financed by the European Regional Development Fund
INTERREG IVC 2014-2020

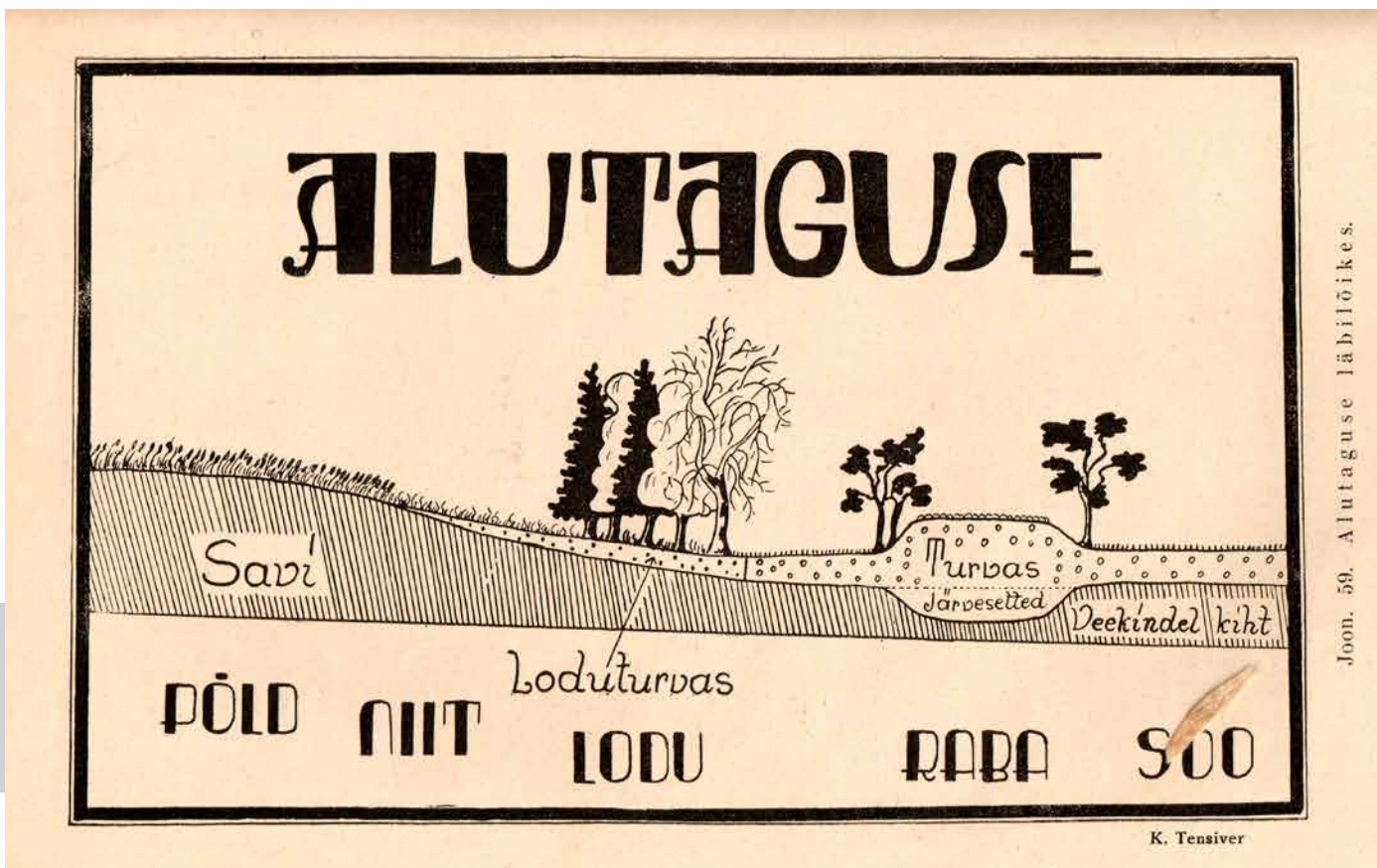
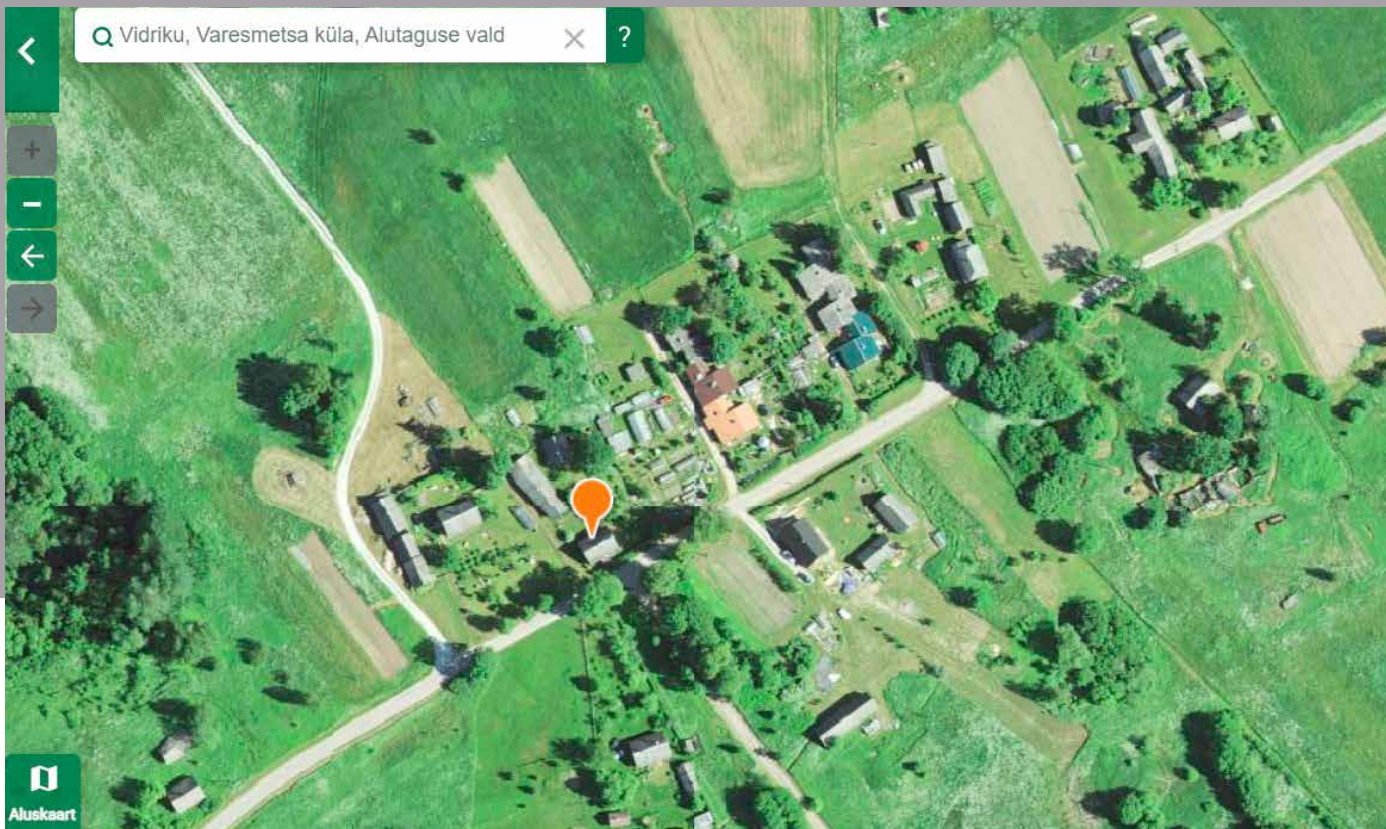

■ *Ilmastik 2003. a talvel.*

■ *Jõgede seisund üldläämmastiku järgi 2003. Eesti keskkonnaseire 2003, Tartu Ülikool 2004. Antti Roose ja Tanel Tamm.*

■ *Markus Roose, 3. põlve geograafi magistr töö kaart leedvalgustite ruumilisest paiknemisest Tartu linna pöhitänavatel (Tartu Ülikool, 2015). Magistr töö juhendaja Antti Roose.*

ALUTAGUSE MESILASED JA RAAMATUD

*„Te põlved valutavad ju?“
„Teatan alandlikult, valutavad jah.“*

*Švejki dialoog Dr. Grünsteiniga garnisoni
arestimaja simulantide kambri, J. Hašek, 1954.*

2000. aastal kolis abikaasa Liiviga Varesmetsa ja Iisakusse.

Spetsialiseerus tomati-, kurgi- ja vaarikakasvatusele.

Pidas kuni viit mesilastaru.

Oli sõbralikus suhtes kõigi Varesmetsa küla-krantsidega, suhtles kureperega ja püüdis mutte.

Ronis kuni 2017. aastani iga päev Iisaku vaateorni.

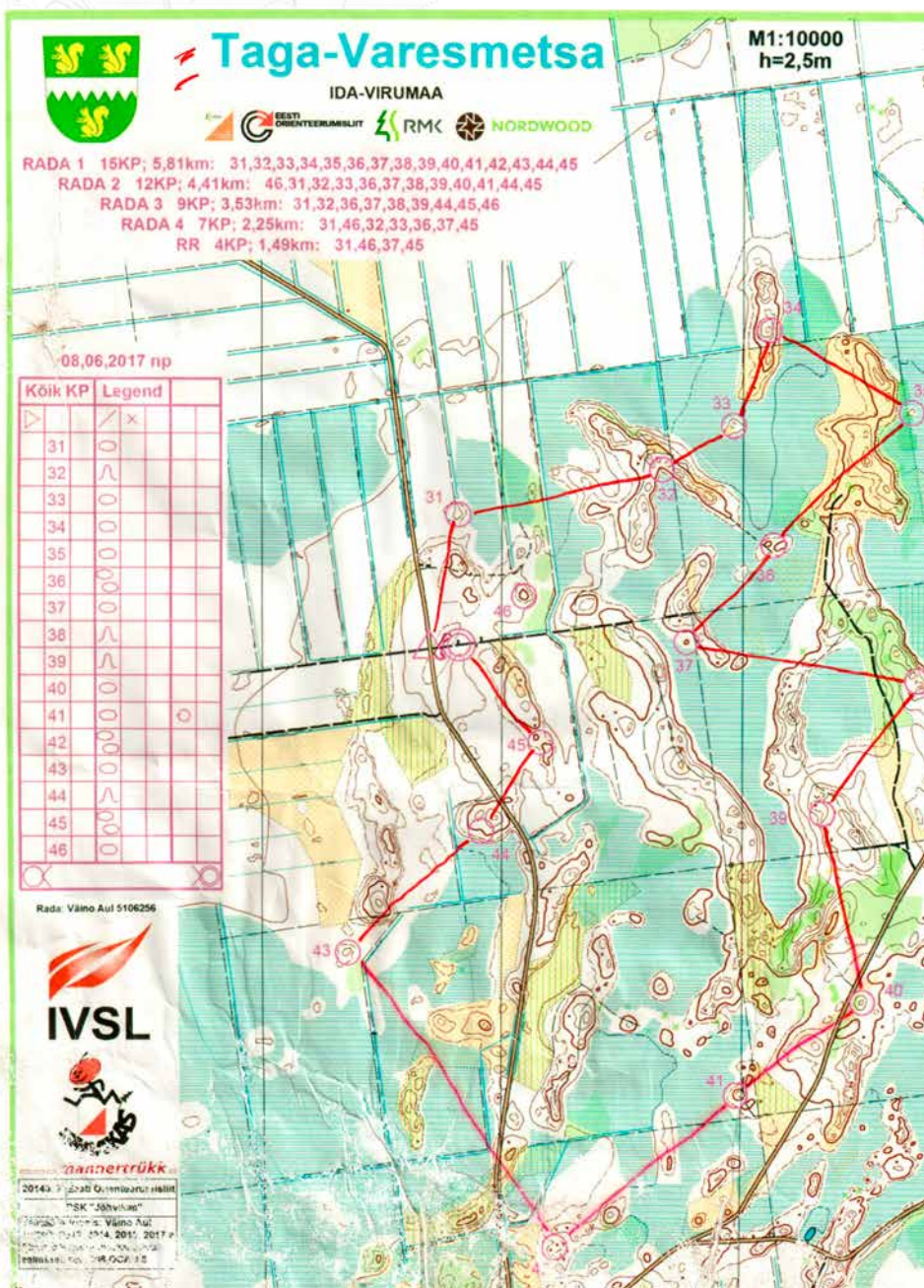
Külastas tööpäeviti Iisaku raamatukogu (koolimajas).

Suri 26. aprillil 2020 Ahtme haiglas koroonasse.

- *Aerofoto Varesmetsa külast, maa-amet.*
- *Alutaguse läbilõikes. E. Markus. „Eesti geograafia õpperaamat“, 1939, joon. 59, lk 120, graafik K. Tensiver.*

Pärast pensionile jäämist 2000. aastal kolis Väino Roose elama Iisakusse ja Varesmetsa, äia Fridrich Kortini Vidriku tallu Taga-Varesmetsas. „Talvituti“ Iisakus korrusmaja korteris ja suvel elati Varesmetsas. Pensionipõlves oli Väino ühtaegu aednik ja mesinik, loodus- ja ilmavaatleja. Suve ja sügist täitsid seenel- ja marjulkäigud, mis olid Alutaguse metsaküla elanikele enam kui loomulikud. Kriivades ja nende vahelistes rabades olid Väinol nii-öelda sisse töötatud omad kohad, kust ei pidanud kunagi pooltühja korviga koju tulema, aga kuhu juhutati ainult parimaid sõpru.

■ Taga-Varesmetsa orienteerumiskaart, SK Jõhvikas. 8. juunil 2017 jooksin raja-meister Väino Auli esimese, 15 kontrollpunktiga 5,81 kilomeetrise raja väikeste vigadega (KP35 55 sek ja KP43 40 sek) läbi ajaga 0:44:40. Oli koerailm, Eestist liikus tsükloni tagalast üle põhjatuulte ja suure niiskusega massiivne front, Jõhvi ilmajaama andmeil sadas tol päeval kokku 11,7 mm jagu vihma, õhutemperatuur ei tõusnud üle 12 kraadi. Pärast jooksu sain peavarju ja kehakinnitust vanemate juurest Varesmetsas.

SEENEMETSA KAART

■ Kaardisein Vidriku talus Varesmetsas, millel kaarte Suur-Eestist Alutaguse seenemetsadeni. Ka saunamaja palkseinu katavad suured NSV Liidu teemaatilised seinakaardid, mis langesid välja Eesti kooliprogrammist.

■ Pootsiku ja Luiska kriivad olid Väino seenemetsaks. Kriiva harjalt avanemas vaade Imatu Valgesoole.

Veel 80ndates eluaastates käis Väino Iisaku vaatetorni otsas ilma vaatlemas iga päev, ja kui ükskord sügystalvel trepiastmetel libastus, väänates hüppeliigest, siis ei läinud kaua aega mööda, kui torm 2017. aasta kevadtalvel torni pikali lükkas. Kuulas pühendunult raadiot, luges teaduslikult, tehes lehtedesse allakriipsutusi. Nii nagu läbi elu, huvitus ka siis välispoliitikast ja hoidis ennast kursis välismaal toimuvaga, kuid hoidis end tõrksalt kaugemale nääklevast sise- ja parteipoliitikast. Ka mitmetesse moodsa aja väljendustesse suhtus kummastusega.

Viimast korda käis Tartu ülikooli 1954. aasta lennu vilistlane Väino Roose geograafia osakonnas 3. septembril 2015, mil tähistati professor Endel Varepi 100. sünniaastapäeva. Ühtlasi kinkis ta (andis autorile tagasi) ühele oma esimestest maateadusest innustunud õpilastest prof Ott Kursile 1954. aastal Kiviõli koolis koostatud referaadi Mehhikost.

■ *Tartu ülikooli Vanemuise 46 õppehoone J. G. Granö auditooriumis 3. septembril 2015 ettekandeid kuulamas. Keskul Väino Roose, vasakul kursusekaaslased Ago ja Ann Marksoo, paremal Kiviõli kooliõpilane aastail 1954–55 Ott Kurs. Tagareas loodusgeograaf Are Kont. Foto: Heli Raagmaa.*

■ *Perepilt Liivi Roose 90. juubelipeol Kauksi puhkemajas 14. juulil 2019 (vasakult Austin, Ave, Väino, Liivi, Kristina, Kirti, Silver, Markus, Antti, Kreetta, puuduvad Riivo, Triin, Hugo ja Sienna).*

Raamatuarmastus ja suur lugemus iseloomustas Väinot elu lõpuni välja. Raamatute seas tundis ta end alati hästi. Ta oli 2010ndatel Iisaku raamatukogu suurlaenuaja ja ajakirja Akadeemia ainuke lugeja. Aastatel 2013–18 luges ta Iisakus kokku 480 laenuraamatut, millega platseerus lugejate edetabelis alles 14. kohale, olles siiski meeste arvestuses esikohal. Põhiliselt kuulusid tema lugemisvarasse elulood, ajalooramatud ja muu aimekirjandus. Igale raamatule andis ta otsekohe hinnangu, milles sai tunnustust ja kriitikat nii sisu kui stiil. Väino arvates oli nii, et mida kirjum kaanekujundus, seda rohkem sisutühjust kaante vahel. Head raamatud löid hea enesetunde päevadeks, heidutama ihuhädasid ja eksistentsiaalseid mõtteid. Kuldlugejatele korraldati ka raamatukogus 2018. aastal enne jõule tänuüritus, mida ta kirjeldas järgnevalt:

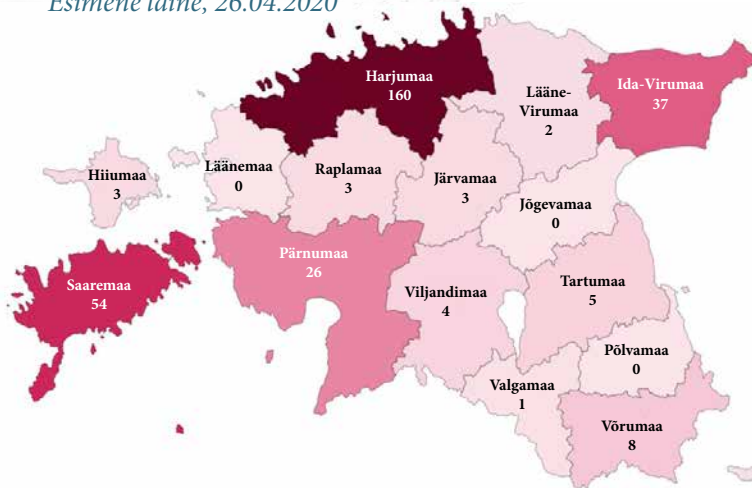
Raamatukogu juhataja luges luuletusi, ka muuseumi juhataja, mille vahel oli neli etteastet kvartetilt. Huvitavalt ja hästi mängisid. Üks tädi on alati igal pool kohal – väike, tumeda peaga. Laud kaetud, aga tulin kohe ära, sest mulle ei meeldi vastuvõtud tasside ja suupistetega.

2020. aasta jaanuaris arvustas ta Jaan Krossi värssromaani „Tiit Pagu“:

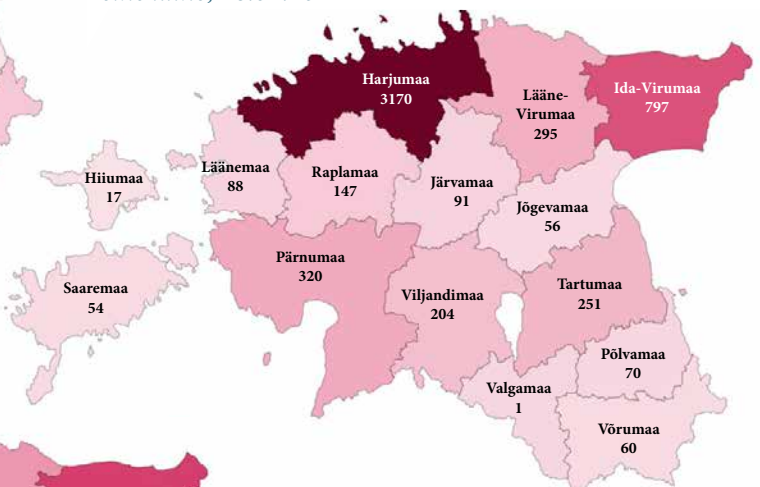
Teistmoodi Kross. Rohkem vaatasin kui lugesin. Luuletused mulle kuidagi ei istu.

KOROONAKAART

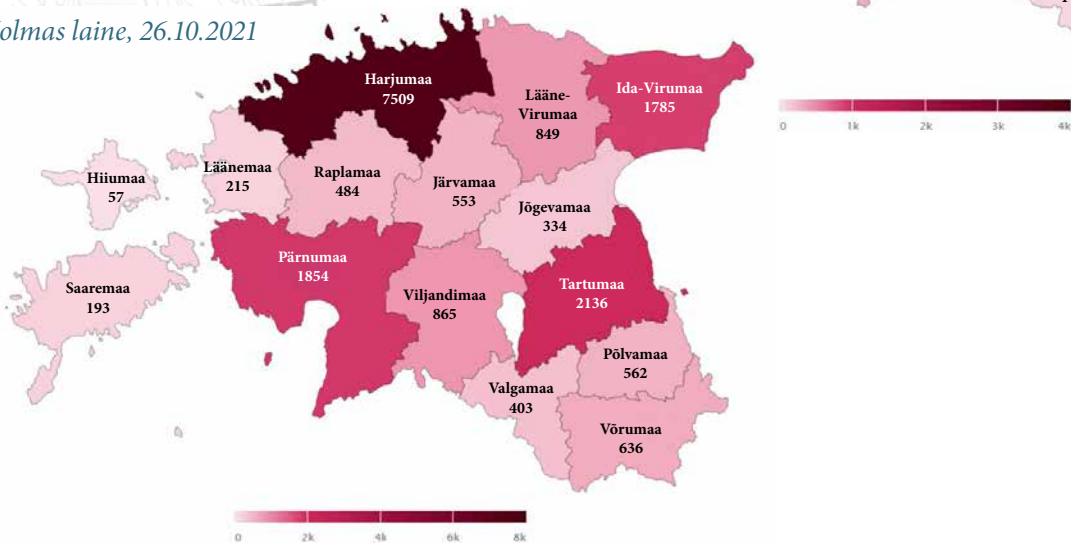
Esimene laine, 26.04.2020

Teine laine, 26.04.2021

Kolmas laine, 26.10.2021

- Aktiivsete haigusjuhtude hinnang 26. aprillil 2020, esimese koroonalaine keskel, 26. aprillil 2021, teise laine taandumisel ja 26. oktoobril 2021, kolmanda laine harjal. Terviseamet, 2021.

2020. aasta veebruaris andsin talle Andrus Kiviräha „Maailma otsas. Pildikesi heade inimeste elust“ (2013), mis jäigi viimaseks lugemiseks (lk 387–388):

„Jah, edasi mäe otsa, nagu Prometheus!“ ütles ta ja astus kaks astet korraga.

Rein jäi temast maha, tema oli juba oma korterini jõudnud.

„Head teed!“ soovis ta Vooremäele. „Pidage vastu!“

Vooremäe vaatas talle tõsiselt otsa.

„Tänan,“ sõnas ta. „Ma katsun.“

Ta hingas sügavalt sisse ja jätkas teed.

Rein aga avas vaikselt korteriukse. Oli pime, kõik juba magasid. Rein käis vannitoas, pesi käsi ja hambaid. Käis kempsus. Siis võttis riidest lahti ja hiilis magamistuppa / Rein libistas ka enast voodisse. Padi oli jahe, teki all oli soe. Miski ei saanud olla mõnusam. Naine ja tütar hingasid vaikselt nohinal. Rein sulges silmad ja jäi magama.“

...

Jõulu-aeg oli talle püha, mille sai kaasa lapsepõlve talukultuurist ja Sangaste Püha Andrease kirikukogudusest. Nõukogude ajal, igaõhtuse viliseva Ameerika Hääle ja täiesti arusaamatuks raginaks segatud Vaba Euroopa kuulajana lisandus jõuluajal kindlasti Vatikani raadio ja mõned teised kesk-laine jaamad Lääne-Euroopast, kust lasti jõulumuusikat. Aasta muusikasündmuseks oli tal alates 1990. aastatest Viini Filharmoonia uusaastakontsert, mida ta piduliku keskendumisega kuulas. Muusika pidi olema ilus, meloodiline.

2019. aasta jõuludeks sai ta 22 kaarti, mille arv (kes veel saadab, ja elus) ja ka enamasti lühike jõulusoov – igal sõnal tohutu kaal – oli tema jaoks sõnumlik. Jõulukaartide saatmine oli talle rituaal, pühalik, tseremoniaalne, hingepuhastus. Igale kaardile kirjutas täpse, justkui joonlauuga mõõdetud sõnumi ja kellega harvem suhtles, neile võttis veidi pikemalt, aga ikkagi lühidalt tugeva üldistusega kokku lahkuvat aasta.

Viimaseks jõulukingituseks sai Väino oma mitmekümmelise globaalse ja ajastuülese haardega kooliatlaste kogusse sümbolse viimase täienduseks Eesti rahvusatlase (toim Taavi Pae, 2019). Selle „jube raske, vist 5 kg“ teose uurimiseks oma ajaloolise kirjutuslaua taga jäid tal vaid üksikud päevad, sest 2020. aasta teise päeva hommikul viisin isa Iisakust Tartusse Maarjamõisa haiglasse. Sealt välja kirjutamisel sõidutasin ta 7. veebruaril Mäetagusele Alutaguse hoolekeskusesse. Seal sai Väino märtsi lõpus koroonaviiruse nakkuse, millesse koos kaasuvate haigustega ta suri Ahtme haiglas 26. aprillil 2020 kell 21.45. Mõni kuu varem, pärast seda kui vasak jalg enam ei kandnud, tahtnud ta juba varem minna „Peetruse juurde“. Sellist väljendit kasutas ka Väino õpetaja Endel Varep.

Ühes oma viimastest telefonikõnelustest esimese koroonalaine tipul küsis ta mult retooriliselt:

Mis sellest ilmaelust saab?!

Üritasin oma ebalust ja kahtlusi lubadustega peita:

Tuleb kuidagi pandeemiast jagu saada. Keeruline. Võtab aega.

Ilmaelu oli tema maailmavaateline tüvisõna, mis võis samahästi käibida argiüldistusena või globaalarengute kohta. Aga isiklikus plaanis ei olnud tal midagi põdeda – pikk ja väärikas, antud ajas avar ja seikluslik elu, elutöö korralik, eesti sugu edasi kantud. Kaks last Antti ja Ave, kuus lapselast Riivo, Markus, Silver, Kirti, Austin ja Kreetta ning seni kaks lapselapselast Hugo ja Sienna. Eks nad peavad selle ilmaeluga hakkama saama. Saavadki!

■ Sentinel-2 satelliidifoto Jõhvi-Narva vahelisest alast 26. aprillil 2020. Copernicus Sentinel andmed 2020, ESTHub, Maa-amet.

Kangel näev kodu
Kasvamas ka ma,

*Tundeline motiiv Saaremaa õppekursioonilt 1958. aasta suvel,
Eesti kõige läänepoolsemal rannikul, Vilsandil, kus rohkem vabadust.*

ISBN 978-9916-4-0930-5

9 789916 409305